

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Luokanopettajankoulutus		Tekijä LIUKKONEN, TIMO & TAKALO, JARMO	
Työn nimi KIUSATUN PROSESSI Tapaustutkimus kahdesta kiusaamisprosessista kiusatun näkökulmasta, ja kiusaamisen vaikutuksista			
Pääaine Kasvatustiede	Työn laji (KM) pro gradu -tutkielma	Aika Toukokuu 2015	Sivumäärä 90
Tiivistelmä			
<p>Pro – gradu tutkielmamme tavoitteena oli selvittää erilaisia koulukiusaamiseen vaikuttavia ja altistavia tekijöitä sekä koulukiusaamisen seurauksia ja uhrin käyttämiä puolustusmekanismeja. Tavoitteenamme oli myös tutkia koulukiusaamisprosessia ja sen kehittymistä. Kiusaamista on tutkittu paljon, mutta pidempien kiusaamisprosessien ja kiusaamisen vaikutusten tutkimusta on varsin vähän.</p> <p>Tutkimuksemme on kahden tapauksen tapaustutkimus, jossa tarkastellaan koulukiusaamisprosessia erityisesti kiusatun näkökulmasta. Tapauksina on kaksi henkilöhistoriaa, jotka rajoitimme ajallisesti kiusaamisen alkamisesta haastatteluhetkeen. Kummallakin henkilöllä koulukiusaaminen oli alkanut ala-asteella ja päättynyt vasta ylä-asteella. Tutkimuskysymykset muodostimme tutkimusasetelman pohjalta koskemaan kiusaamisprosessin etenemistä ja prosessiin vaikuttavia tekijöitä, kiusatun reaktioissa näkyviä puolustusmekanismeja ja sosiaalisia hallintakeinoja ja kiusaamisen vaikutuksia kiusaamisen uhuriin.</p> <p>Molempia henkilöitä haastateltiin kaksi kertaa. Haastattelut olivat luonteeltaan teemahaastatteluita. Ensimmäiset haastattelut perustuivat Hamaruksen koulukiusaamisprosessin piirteiden etsimiseen ja prosessin kuvaukseen. Toiset haastattelut perustuivat ensimmäisistä haastatteluista poimittuihin tilanteisiin, joista pyrimme syventämään haastattelussa kuvaa kiusatun reaktioista ja tunteista tilanteessa. Lisäksi syvennymme kiusaamisen jälkeiseen aikaan ja siihen, millaisia vaikutuksia henkilöt ovat kokeneet kiusaamisella olleen heidän elämäänsä.</p> <p>Aineisto litteroitiin ja luokiteltiin luokitteluohjelman avulla. Analyysin luokat muodostimme tutkimusasetelmasta johtamiemme tutkimuskysymysten pohjalta. Analyysi oli yhdistelmäanalyysi muun muassa sisällön analyysin ja aikasarja-analyysin viitekehyksiä soveltaen. Tulkinnan pohjana oli löytää ja avata aineistosta näkyviä ja piiloisia sisältöjä ja peilata niitä taustateoriaan.</p> <p>Tutkimuksen tuloksissa tuli esille, että tutkittavista kiusaamisprosesseista varsinkin toinen noudattelee melko tarkasti Päivi Hamaruksen väitöskirjasaan esittämää kaavaa. Toisessa tapauksessa prosessi edetessään saa kaavasta poikkeavia piirteitä. Kiusaamisen alkamiseen selkeästi yhteydessä olevia tekijöitä olivat mm. muutto uuteen kouluun, luokan huono ilmapiiri ja opettajan rooli luokassa. Kiusaamisen uhreilla esiintyi selkeästi useita erilaisia defenssimekanismeja joihin vaikuttivat monet eri asiat, kuten kotitausta, ikä ja kiusaamisen laatu. Koulukiusaamisen päättyminen ei lopettanut uhrien prosessia, sillä kummallakin haastatelluista oireiden kehittyminen jatkui vielä kiusaamisen päättymisen jälkeenkin.</p> <p>Tutkimuksessa haastateltiin kahta eri henkilöä, joten näytteen pienuudesta johtuen yleistystä on varottava. Toisaalta tapaustutkimukseen tutustuessaan tulee ymmärtää, ettei tutkimuksen tavoitteenakaan ole luoda uusia teoreettisia malleja. Kummankin haastatellun tarinassa tuli ilmi, että kiusaamisella on varsin vakavat seuraukset, mutta myös kiusaamisilmiön hahmottaminen auttaa uhria käsittelemään omaa vaikeaa menneisyyttä. Sen vuoksi olisi tärkeää, että kiusaamisen etenemisprosessin peruskaava olisi laajemminkin ihmisten tiedossa.</p>			
Asiasanat koulukiusaaminen, minäkuva, puolustusmekanismit, tapaustutkimus, väkivalta			

Sisältö

1. JOHDANTO	1
2. KOULUKIUSAAMINEN.....	4
2.1. Koulukiusaamisen määrittelyä	4
2.2. Kouluväkivalta	6
2.3. Rajatapauksia	7
2.4. Koulukiusaamisen erilaiset tavat.....	8
2.5. Kiusattu ja kiusaaja	10
2.7. Koulukiusaaminen prosessina.....	13
3. KIUSAAMISEN VAIKUTUKSET UHRIIN	16
3.1. Psykyen puolustusmekanismit ja sosiaaliset hallintakeinot.....	16
3.1.1. Varhaiset puolustusmekanismit	17
3.1.2. Kehittyneet puolustusmekanismit	19
3.2. Yleiset ja pitkäaikais seuraukset	22
4. TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	27
4.2. Aineiston keruumenetelmät	28
4.3. Aineiston analyysimenetelmät	30
5. ANALYYSI	32
5.1. Kiusaamisprosessit.....	32
5.1.1. Pirkko	32
5.1.2. Pertti	41
5.2. Puolustusmekanismit aineistossa	54
5.3. Jälkivaikutukset.....	67
6. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	72
6.1. Tarinat	74
6.1.1. Pirkon tarina	74
6.1.2. Pertin tarina	80

7. TUTKIMUKSEN TARKASTELU	84
8. POHDINTA	86
LÄHTEET:	88

1. JOHDANTO

Kiusaaminen on ajankohtainen aihe. Olettamuksemme mukaan jokaisella on jonkinlaista omaa kosketuspintaa kiusaamiseen kokijana, kiusaajana tai sivustaseuraajana. Objektiivinen suhtautuminen aiheeseen on vaikeaa kiusaamisen subjektiivisen luonteen ja itse kunkin omakohtaisten kokemusten vuoksi. Toisaalta objektiivinen tarkkailu on välttämätöntä kiusaamisen uskottavan määrittelyn luomiseksi.

Koulukiusaamisen vähentämiseksi on useissa maissa kokeiltu erilaisia projekteja, jotka perustuvat erilaisiin näkemyksiin kiusaamisesta, sen synnystä ja vaikutuksista sekä kiusaamiseen liittyviin tutkimuksiin, esim. Norjassa Olweuksen projekti, Britanniassa Sheffieldin projekti, Espanjassa Sevillassa SAVE-projekti, Kanadassa Torontossa Peplerin tutkimusryhmän projekti, Carolina-projekti Yhdysvalloissa ja useita muita interventiokampanjoita. (Salmivalli 2003, 84–90.) Suomessa on levinnyt viime vuosina laajalle KiVa Koulu -projekti. Auki kirjoitettuna projektin nimi on Kiusaamisvapaa Koulu. Hankkeen pohja kehitettiin vuosina 2006-2009 ja syksystä 2009 alkaen se on ollut laajasti peruskoulujen käytössä. Projekti on jatkuva ja perustuu enimmäkseen kiusaamisen entistä parempaan tunnistamiseen ja ennalta ehkäisemiseen. Toimintatapana on opettajien koulutus KiVa Koulu -projektiin ja opettajien toteuttama vanhempien ja oppilaiden informointi, muun muassa KiVa-teemat oppitunneilla ja vanhempien opas. (KiVa Koulu - Tehdään se yhdessä! 2012.)

Kiusaamista on tutkittu laajasti. Tutkimusten aiheina ovat olleet muun muassa kiusattujen ja kiusaajien ominaisuudet ja taustatekijät, ryhmädynamiikan ja vuorovaikutuksen näkökulma, kansanterveys, kouluterveydenhuolto, peruspalvelut ja oppilashuolto, viestintä ja koulukiusaamisen vaikutukset. Tutkimusta monesta eri näkökulmasta kaivataan vielä lisää, koska muun muassa vaikutuksia ei ole tutkittu vielä läheskään tarpeeksi. (Hamarus 2006, 51–52.)

Suomessa koulukiusaamista on tutkittu useaan eri otteeseen. Yhdessä laajimmista, opetusministeriön rahoittamassa tutkimuksessa, tarkasteltiin koulukiusaamisen yleisyyttä, siihen vaikuttavia tekijöitä sekä koulukiusaamiseen puuttumista. Vähintään kerran viikossa kiusatuksi joutui oppilaista noin kahdeksan prosenttia. Koulukiusaamisen havaittiin olevan yhteydessä kotiin, kouluoloihin, ystäviin ja terveyteen. Kouluun liittyvistä tekijöistä koulun huonon työilmapiirin havaittiin olevan yhteydessä kiusatuksi joutumiseen. Koulun koolla ei ollut merkitystä siihen kuinka usein oppilas joutui kiusatuksi. (Luopa, P., Pietikäinen, M., Jokela, J. 2008).

Päivi Hamarus (2006) on käsitellyt koulukiusaamista väitöskirjassaan koulukiusaaminen ilmiönä. Hamarusen mukaan syynä kiusaamiseen on usein vallan, aseman tai suosion tavoittelu.. Kiusaamisessa olennaista on kiusatun toiseus, jota ylläpidetään luomalla kiusatulle tietynlainen maine, jossa tarinoiden keksimisellä on suuri merkitys. Kiusaamiseen liittyy usein myös opettajan harhauttaminen. (Hamarus 2006, 204-206.)

Juhani Merenheimon (1990) 80-90-luvun taitteessa tehdyn koulukiusaamistutkimuksen mukaan oppilailta ja opettajilta on erilaisia käsityksiä kiusaamisen määritelmästä. Koulukiusaamisen kanssa voimakkaimmin yhteydessä oleva taustatekijä on tämän tutkimuksen mukaan kodin ilmapiiri. Tutkimuksen mukaan persoonallisuuden piirteistä itseluottamuksen heikkous on yhteydessä sekä kiusatuksi joutumiseen että kiusaajaksi kehittymiseen. Ystävyysuhteilla puolestaan on tutkimuksen mukaan merkittävä vaikutus niin kiusatuksi tulemiseen kuin kiusaajaksi kehittymisen estäjinä. (Merenheimo 1990, 139-141.)

Kiinnostuimme kiusaamisaiheesta sen ajankohtaisuuden ja merkityksellisyyden takia. Teimme myös kandintyön kiusaamisen prosessista Hamarusen (2006) teoriaa testaavana tutkimuksena. Tässä työssämme perehdymme kysymyksiin, joita edellisestä työstämme heräsi. Kiinnostuksemme koskee kiusaamisprosessia juuri kiusatun henkilökohtaisesta näkökulmasta, ja kiusaamisen välittömiä ja pidempiaikaisia vaikutuksia. Kiusaaminen voi myös määrittää kiusatun henkilökohtaisen kokemuksen pohjalta eri tavalla kuin ulkopuolisen tarkkailijan silmin.

Tutkimuksemme on kokonaisvaltainen kuvaus kahdesta kiusaamisprosessista. Tutkimme näitä tapauksia haastatteluaineiston perusteella, jonka analysoimme teoreettisen aineiston pohjalta. Tavoitteemme on löytää kiusaamiseen vaikuttavia ja kiusaamiseen altistavia tekijöitä ja tehdä kiusaamisprosessia ja kiusatun reaktioita ymmärrettävämmiksi. Esittelemme työmme teoriaosuudessa kattavasti kiusaamisen moninaista käsitejoukkoa ja syvennymme kiusaamisen vaikutuksiin. Pyrimme lisäksi pääsemään kiusatun kokemuksen ja reaktioiden taustalle ottamalla mukaan mahdolliset psyykkiset puolustusmekanismit ja sosiaaliset hallintakeinot. Tutkimalla koulukiusaamisprosessia, kiusaamisen vaikutuksia ja puolustusmekanismeja samassa tutkimuksessa päästään käsiksi henkilön tapahtumahistoriaan ainutlaatuisella tavalla, joka luo kiusaamisprosessille ja uhrin kokemuksille syvempiä merkityksiä.

2. KOULUKIUSAAMINEN

Kiusaamiseen on monia erilaisia näkökulmia. Kiusaamisen yksiselitteinen ja täydellinen määrittely on erittäin vaikeaa kiusaamisen subjektiivisen luonteen takia. Kiusaamiselle pitäisi saada hyvä ja kattava määritelmä myös siksi, että kiusaamisesta tehtävät tutkimukset ja niiden tulokset olisivat vertailukelpoisia. Myös koulutilanteissa on tärkeää, että kaikilla opettajilla ja oppilailla on sama käsitys kiusaamisen käsitteestä, jotta ilmiöön osattaisiin suhtautua johdonmukaisesti ja siitä seuraavat toimenpiteet olisivat johdonmukaisia ja systemaattisia. Kokonaisvaltaisen kiusaamisen käsitteen muodostus on kuitenkin vielä kesken ja sen saavuttamiseksi tarvitaan vielä paljon työtä. Ilmiön liian yksipuolinen määrittely voi sulkea pois joitakin kiusaamistoiminnan muotoja ja rajata sallituksi toiminnaksi toisen määrittelyn mukaan kiusaamiseksi luettavaa toimintaa. (Hamarus 2006, 47.) Kiusaamisen vaikea määrittely aiheuttaa näin sekä ongelman vähättelyä, että liioittelua (Salmivalli 2003, 13).

2.1. Koulukiusaamisen määrittelyä

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2004 kiusaamista ei kertaakaan suoraan määritellä. Viitteitä kiusaamiseen puuttumisesta ja kiusaamisen ehkäisemisestä löytyy lukuisista maininnoista koulun fyysisestä ja psyykkisestä turvallisuudesta. Koulu veloitetaan huolehtimaan oppilaan fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvallisesta kasvusta ja terveen itsetunnon kehittymisestä useiden eri sidosryhmien kanssa. (Perusopetuksen ... 2004, 14, 18, 22, 24, 25.) Ainoan kerran kiusaaminen, väkivalta ja häirintä mainitaan suoraan, kun mainitaan oppilashuollon velvollisuus ehkäistä, havaita ja hoitaa näitä tilanteita. Kiusaaminen määrittyy siis perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa vain fyysisesti, sosiaalisesti ja psyykkisesti turvallisen oppimisympäristön toteutumattomuutena.

Oleennaista kiusaamisessa on kiusatun ja kiusaajan erilaiset voimasuhteet, epätasaväkisyys. Kiusaajalla on jotain sellaista voimaa tai valtaa, jolla hän pystyy alistamaan kiusatun kiusaamisen kohteeksi. Kiusaajalla on valta-asema, joka perustuu ikään, fyysiseen voimaan, sosiaaliseen asemaan ryhmässä tai kiusaajan tukijoukkoihin. Kiusattu taas on useimmiten yksin. Osin tästä johtuen kiusaaminen voidaan määritellä voiman tai vallan

väärinkäytöksi. (Salmivalli 2003, 11.) Lisäksi Salmivalli pitää tärkeänä kiusaamisen määrittelyssä toistuvuutta ja tahallisuutta vihamielisyyttä. Tämä määritelmä perustuu selvästi Dan Olweuksen määritelmään kiusaamisesta: "...henkilö on uhri tai kiusattu kun hän pidemmän aikaa tai toistuvasti joutuu yhden tai useamman muun henkilön negatiivisten tekojen kohteeksi." (Sanders 2004, 3.)

Koulukiusaamisen määrittelyyn on paljon erilaisia näkökulmia, jotka johtavat juurensa tutkimusnäkökulmaan. On ehdotettu, että kiusaamisen ympärille pitää kehittää käsitteiden joukko, jotta määritelmä kattaisi kiusaamisen mahdollisimman monipuolisesti (Hamarus 2006, 48). Salmivallin määritelmässä esimerkiksi pois jäävät yksittäiset kiusaamistilanteet, jotka voidaan ottaa mukaan käsitettä tai tutkimusnäkökulmaa muuttamalla. Kouluväkivalta-käsitteen alle sopivat myös yksittäiset tilanteet. Jos kiusaamiskäsitteen määrittelyä muutetaan niin, että määrittely lähtee kiusaamisen kohteen yksilökohtaisesta kokemuksesta, saadaan mukaan myös erilaisia tilanteita kuin määrittelemällä tilanne ulkoapäin. Ehkä jopa yksittäinen kiusaamistilanne voi olla kohteen kannalta hyvin merkittävä. Koulukiusaamisesta käytettyjä käsitteitä ovat mm. kiusaaminen, kouluväkivalta, ryhmäväkivalta, mobbaus ja aggressiivinen käyttäytyminen. Perusopetuslaissa taas mainitaan käsitteet, kiusaaminen, väkivalta ja häirintä (Perusopetuslaki 2013/1267, 29§). Perusopetuslaki myös velvoittaa opetuksen järjestäjän luomaan suunnitelman näiden käsitteiden mukaisen toiminnan ehkäisemiseksi.

Useimmissa lähteissä pidetään kiusaamisen määritelmän kulmakivinä jatkuvasta väittelystä huolimatta systemaattisuutta, toistuvuutta ja jatkuvuutta. Kiusaaminen kuvataan systemaattisena vallan väärinkäyttönä (Sanders 2004, 4), toistuvana fyysisesti tai psyykkisesti heikomman oppilaan sortona yhden tai useamman vahvemman persoonan toimesta, tai toistuvina hyökkäyksinä, jotka aiheuttavat ahdistusta ja pelkoa myös mahdollisista tulevista hyökkäyksistä (Holmes & Holmes-Lonergan 2004, 113) sekä harkittuna aggression purkuna heikompaan (Pellegrini 2004, 178). Useimmat määritelmistä pohjautuvat tavalla tai toisella hyvinkin selvästi Olweuksen määritelmään.

Jaana Juvonen ja Sandra Graham (2004, 230-231) ottavat Olweuksen määritelmän tiukkaan käsittelyyn ja tuovat sen haastavuudet esiin. Olweuksen määritelmän mukaan kiusaamisessa olennaiset kohdat ovat tahalliset negatiiviset teot, vihamielisten tekojen toistuvuus ja voiman tai vallan epäsuhta. Tekojen tahallisuus on vaikea määritellä. Pienet lapset sanovat usein kiusaamistilanteissa, että tarkoitus oli vain pitää hauskaa, tai että eivät he halunneet vahingoittaa. Lapsi ei välttämättä aina ymmärrä tarkoitusperiään ja on syyntakeeton tätä kautta. Tekojen toistuvuuden olettamuksesta määritelmässä seuraa myös ongelmia. On vaikea rajata, mikä on tarpeeksi tiheä ja pitkä toistuvuusjakso ja toisaalta odottamalla teon toistuvuutta jää laskujen ulkopuolelle kaikki yksittäisten vihamielisten tekojen seuraukset. Psykkisten tai fyysisten voimien tai vallan epäsuhtaa on monesti vaikea havaita. Monesti kiusaamisen osapuolina olevien lasten sosiaalinen asema tai voimat näyttävät olevan jotakuinkin yhteneväiset. Uskomme, että kiusaajalla on kuitenkin aina jotain ominaisuuksia, joilla hän voi käyttää valtaa väärin. Ominaisuudet ja sosiaaliset suhteet on vain monesti vaikea havaita. Määritelmä itsessään siis edellyttää keskustelua kiusaamisen määrittelystä ja sen rajoista.

2.2. Kouluväkivalta

Kouluväkivallan käsite ottaa huomioon myös yksittäiset välikohtaukset ja siinä on sävyero suhteessa koulukiusaamisen käsitteeseen. Näin tämä käsite on luonnollista ottaa huomioon ja esitellä. Koska kiusaaminen useimmissa tutkimuksissa määritellään jatkuvaksi tai toistuvaksi toiminnaksi, jää käsitteen ulkopuolelle paljon aggressiivisia ja toista vahingoittavia tekoja koulumaailmassa. Väkivallan käsite on perinteisesti tarkoittanut fyysistä, aggressioon perustuvaa, toista vahingoittavaa toimintaa. Uudemmissa kouluväkivaltaa käsittelevissä tutkimuksissa on otettu huomioon myös sosiaaliset tai henkistä vahinkoa tuottavat negatiiviset teot. Kouluväkivaltatapaus voi siis olla yksittäinen tilanne, mutta silti vahingollinen uhrille, ja näin erittäin huomionarvoinen. Kouluväkivallan käsitteen käsittelyssä puhutaan vallan vääristymästä ja väärinkäytöstä kuten koulukiusaamisenkin yhteydessä. Termit ovat läheistä sukua toisilleen ja tämä vallan epäsuhta on niissä molemmissa tärkeä ja olennainen määrittelyn osa. Kouluväkivaltaa on myös tuotu käsitteeksi kiusaamisen rinnalle, koska koulukiusaaminen terminä antaa väkivaltaisissa koulukiusaamistapauksissa käytettynä helposti liian lievän kuvan tapahtumasta. (Huuki 2010, 28–31.)

Koska tutkimuksemme keskittyy pidempikestoisiin kiusaamisprosesseihin ja empiirinen aineistomme käsittää kaksi pidempää prosessia, keskitymme pääasiassa käyttämään termiä koulukiusaaminen. Otamme kuitenkin huomioon myös yksittäiset negatiiviset teot pitkässä kiusaamisprosessissa. Varsinkin jos tekijä on näissä satunnainen, joka ei kuulu uhrin pääasiallisiin kiusaajiin, teko täyttää paremmin väkivallan kuin kiusaamisen määritelmän.

2.3. Rajatapauksia

Kiusaamiseksi luetaan julkisessa keskustelussa monesti tilanteita, jotka eivät oikein millään mittareilla täytä kiusaamisen määritelmän normeja. On tapauksia, joissa kiusaajan ja kiusatun roolit eivät ole selvät, mutta monta kertaa puhutaan kiusaamisesta kun tarkoitetaan kahden tasaväkisen oppilaan keskinäistä riitaa, joka tuntuu molemmista pahalta. Molempien mielestä toinen on kiusaaja. Tilanteesta selvittää yleensä molemminpuolisella anteeksipyyntöllä ja yhteisellä sanktiolla. Myös tasaväkiset tappelut luetaan monesti kiusaamiseksi, vaikka ne toistuvuudestaan ja vahingollisuudestaan huolimatta ovat yleensä jotain ihan muuta. (Salmivalli 2003, 11, 12.) Joskus riidan taustalla voi kuitenkin olla myös kiusaamisprosessi ja siihen liittyvä kiusatun epätoivoinen puuttuminen omaan tilanteeseensa (Hamarus 2006, 73-74). Tämän vuoksi opettajan on erittäin vaikea erottaa oppilaiden välisestä henkisestä väkivallasta kiistatilanteet, joissa on keskiössä asia, eikä oppilaiden välinen riita.

Myös opettajien ymmärtämättömyys poikien maailmaa ja ryhmädynamiikkaa kohtaan tuottaa monesti väärinkäsityksiä. Poikien väliseen hauskanpitoon ja ryhmän yhteen nivoutumiseen voi kuulua kiusoittelua, naljailua, kisailua ja rehentelyä. Kiistelyä on paljon, mutta yleensä vain yhteisten sääntöjen luomiseksi. Kiusoittelut ja painimiset voivat olla myös tapa osoittaa kiintymystä, läheisyyttä ja luottamusta. Poikien kanssakäyminen ryhmässä on usein äänekkästä ja riehakasta. Tämän melskeen keskellä pojat solmivat ystävyysuhteita ja tutustuvat toisiinsa. Ulkopuolisen aikuisen pitää olla tarkkana, milloin tähän kannattaa mennä väliin ja milloin poikien on parempi pärjätä keskenään. Toisaalta poikien ryhmäkäyttäytymiseen liittyvä pärjäämisen mentaliteetti ja kovuuden edellytys voi olla esteenä kiusaamisen julkitulolle. Sanat voivat oikeasti satuttaa, mutta on näyteltävä

kovaa ja annettava samalla mitalla takaisin. Poikien maailmaan pitäisi saada lisää mahdollisuuksia näyttää heikkouttaan ja haavoittuvuuttaan. (Pollack 1998, 209–220.)

2.4. Koulukiusaamisen erilaiset tavat

Kiusaamista voidaan luokitella monella eri tavalla. Se voidaan jakaa luokkiin tekotavan tai oletetun vakavuusasteen mukaan, tai kiusaamisen prosessin jatkumon vaiheiksi. Nämä kaikki jaottelut ovat tuiki tarpeellisia ja hyödyllisiä koko kiusaamisen kentän hahmottamiseksi. Monesti suomalaisessa julkisessa mediassa keskustelu painottuu rajuihin väkivaltatapauksiin, jolloin yleisemmät kiusaamisen muodot, esim. nimittely, pilkanteko, eristäminen ja syrjiminen, jäävät keskustelussa paitsioon. Tärkeää on tiedostaa kaikki kiusaamisen muodot tasavertaisesti. (Salmivalli 2003, 12.)

Hamarus (2006, 60) jakaa kiusaamisen aineistonsa mukaan kiusaamisprosesseiksi, joissa kiusaaminen alkaa pikkuhiljaa ajan myötä koventuen tai laantuen, yksittäisiin rajuihin väkivaltaisiin kohtauksiin, lähinnä sanallisena pysyväksi kiusaamiseksi, eristämiseen pyrkiväksi kiusaamiseksi, kahdenkeskisten sosiaalisten suhteiden muuttumisesta johtuvaksi kiusaamiseksi, ärsyttäväksi kiusaamiseksi, ja tiedostamattomaksi kiusaamiseksi. Tämän jaottelun osista voidaan nähdä inhimillisyyden puolet ja niihin liittyvä kiusaaminen: psyykkinen, fyysinen ja sosiaalinen.

Sanders (2004, 5–6) jakaakin kiusaamisen osiin suoraksi fyysiseksi aggressioksi, suoraksi verbaaliseksi aggressioksi ja epäsuoraksi aggressioksi. Fyysiseksi aggressioksi hän lukee lyömisen, potkimisen ja tönimisen kaltaiset toiminnot, verbaaliseksi aggressioksi taas mm. nimittelyn ja uhkailun. Nämä selvästi vastaavat kutakuinkin jaottelua fyysinen ja psyykkinen kiusaaminen. Epäsuoraa kiusaamista hän pitää vaikeimpana määriteltävänä. Siihen hän lukee juorujen ja tarinoiden kertomisen ja levittämisen. Suorat aggression tavat ovat kiusaajan ja kiusatun kahdenvälisiä tilanteita, mutta epäsuorassa aggressiossa on mukana kolmaskin osapuoli, juorujen levittäjät. Epäsuoran kiusaamisen voisi siis liittää kokeilla sosiaaliseen kiusaamiseen, kun siihen vielä lisää eristämisen pyrkimyksen. Lisäksi aggression voi Sandersin mukaan jakaa ennakoivaan aggressioon ja reaktiiviseen aggressioon. Ennakoiva aggressio on harkittua ja kylmäveristä aggression käyttämistä

omien päämäärien saavuttamiseksi. Reaktiivinen aggressio taas on usein ympäristön väärinymmärryksestä johtuvaa ja purkautuu vihamielisinä tekoina lähimmäisiin.

E erityisen kiinnostava on Hamaruksen (2006, 67–76) esitys kiusaamisesta kehittyvänä prosessina. Mahdollinen jatkumo on esimerkiksi sellainen, jossa alussa kiusatusta huomataan jonkinlainen erilaisuuden piirre. Tähän piirteeseen tartutaan, ja piirre nimetään. Tämä piirteeseen tarttuminen voi olla hienovaraista ja jopa tiedostamatonta. Kiusoittelulla testataan kohteen sietokykyä. Kiusatulla on pyrkimys ja halu kuulua ryhmään. Tämän vuoksi hän voi sietää kiusoittelua ja ohittaa sen. Seuraavassa vaiheessa kiusoittelu muuttuu yleiseksi nimittelyksi ja kiusatun vieroksunnaaksi. Kiusatun toimintavaihtoehtoja on yrittää olla välittämättä, itkeä, vaieta tai yrittää päästä ryhmään vielä mukaan. Kiusatun oma vahvuus sietää tai ystävän tuki voivat olla merkittäviä tekijöitä määrittämässä kiusatun toimintaa. (Hamarus 2006, 67–76.)

Vieroksunta kehittyy hiljalleen ryhmästä eristämiseksi, nimittely haukkumiseksi. Tönimistä voi alkaa esiintyä. Kiusatun erilaisuuden ympärille luodaan tarinoita ja juoruja, joiden pohjalta muodostetaan kiusatulle uusi persoonallisuus. Kiusattu eristäytyy olosuhteiden pakosta. Eristäytyneestä kiusatusta tulee ryhmälle outo ja tarinat saavat vain lisää tilaa. Tarinoista syntyy oppilaille maine, joka saattaa seurata oppilasta jopa toiseen kouluun. Muulle ryhmälle tulee rituaaleja, joita noudattaen se suhtautuu kiusattuun. Tietty merkki voi tarkoittaa, että kiusattu oppilas on tulossa ja jotkut eleet voivat olla karikatyyreja kiusatulle luodun maineen perusteella ominaisena olevista piirteistä. Tämä kaikki vahvistaa ryhmän yhteenkuuluvuutta ja sulkee samalla kiusattua ryhmän ulkopuolelle. Jotkut tutkijat puhuvat tässä tapauksessa kiusatun outoudesta, jotkut toiseudesta. Kiusattuun voi alkaa kohdistua fyysistä väkivaltaa ja eristäytyminen laajenee. Kiusattu on yhteisön halveksima ja häntä voi yhteisössä kohdella miten haluaa. Kun kiusaamisesta tulee tässä vaiheessa näkyvämpää ja fyysinen väkivalta on yleisempää, ympäröivien opettajien on yleensä helpompi huomata kiusaaminen ja puuttua siihen. Toisaalta kiusatulle voi tulla mitta täyteen kiusaamista ja hän voi toimia ennakoimattomasti pyrkiessään irti kiusaamisesta. (Hamarus 2006, 67–76.)

Ristiriita ja tyytymättömyys omaan tilanteeseen ja muiden puuttumattomuuteen voi kasvaa suureksi vihaksi ja purkautua odottamattomalla tavalla. Tässä vaiheessa viimeistään tilanne tulee esille ja ulkopuoliset aikuiset auktoriteetit voivat puuttua asiaan. Prosessi voi jatkua pitkäänkin siedätysprosessina, näennäisen harmittomana kiusoitteluna ja edetä hyvin hitaasti. Toisaalta tämän tyyppisen prosessin edetessä kiusatulle voi tulla kuva, että kaikki kanssakäyminen hänen kanssaan on kiusaamista, ja kiusaaminen näin kertaantuu tahattomasti. Tämän kaltaisessa kiusaamisprosessissa tulee esille oikeastaan kaikki kiusaamisen tavat. Kiusaaminen kehittyy tavasta toiseen ja reaktiot ovat vaiheen mukaiset. Tämä malli tuo myös esille kiusaamiseen johtavan syyn mahdollista mitättömyyttä sekä kiusatun ja kiusaajan roolijakoa ja käyttäytymistä. (Hamarus 2006, 67–76.)

2.5. Kiusattu ja kiusaaja

Kiusaamisprosessi on kiusaajan ja kiusatun välistä toimintaa, jossa kummallakin osapuolella on omat taustansa. Tämän vuoksi kiusaamisprosessin ymmärtämisen kannalta lienee tarkoituksenmukaista tuoda esiin asioita, joita löytyy usein kiusatun ja kiusaajan taustalta. Alla olevat asiat ovat yleistettyjä piirteitä ja vaikuttavia tekijöitä, joita on havaittu tutkittaessa kiusattuja ja kiusaajia. Osa piirteistä on ollut jo ennen kiusaamista ja osa tullut kiusaamisen myötä. Esille ottamamme kiusatun ja kiusaajan kuvaukset tässä perustuvat pääasiassa vain yhteen kirjalliseen lähteeseen ja voivat olla tämän vuoksi karrikoituja ja kulttuurisidonnaisia. Ne kuitenkin ansaitsevat tulla otetuksi esille mahdollisina taustatekijöinä.

Kiusattu

Koulukiusatulla on usein käsitys, että hän ei voi kontrolloida ympäristöään ja että ulkoisilla tekijöillä on häneen suurempi vaikutus kuin sisäisillä tekijöillä. Tähän liittyy olennaisesti se, että usein kiusatun kotona on perheenjäsen, joka puuttuu liikaa kiusatun päätöksiin ja toimintoihin. Kiusatulla on usein puutteelliset sosiaaliset taidot tai hän voi olla sosiaalisesti huonommassa tilanteessa. Usein kiusattu on muiden silmissä vähemmän suosittu ja hän saattaa olla sosiaalisesti eristetty. Kiusattu henkilö saattaa syyllistää itseään siitä, että häntä kiusataan ja hän saattavat kokea pelkoa omasta riittämättömyyden tunteestaan. Tähän

vaikuttaa olennaisesti se, että kiusaajat antavat hänelle viestiä hänen puutteellisuudestaan. (Sanders 2004, 18.) Nämä voivat olla kärjistettyjä yleistyksiä kiusatun taustoista. Kiusatuilla voi olettamuksemme mukaan olla monenlaista taustaa.

Koulun käyminen saattaa aiheuttaa pelkoa kiusaamisen vuoksi. Kiusattu on usein muita ikätovereitaan pienempi, nuorempi ja heikompi, ja hänellä on rajoittuneet taidot ansaita menestystä ja hyväksyntää. Kiusatulla saattaa olla myös vaikeuksia toimia järkevällä tavalla vaikeissa ja stressaavissa tilanteissa. Tällaisissa tilanteissa hänellä voi esiintyä erilaisia manereita. Edellä mainittuihin asioihin vaikuttaa olennaisesti, että kiusatulla on usein huono minäkuva. (Sanders 2004, 18.) Tällaisen asetelman, jossa asemaa mitataan kyvyillä hankkia hyväksyntää, voi jo lähtökohtaisesti kyseenalaistaa sen maskuliinisen valtapelirakenteen vuoksi (Manninen 2010, 105-106).

Kiusatulla saattaa esiintyä myös itsetuhoista käyttäytymistä. Hän kuvittelee, että muut ihmiset osaavat toimia häntä paremmin erilaisissa tilanteissa, ja hänellä on vaikeuksia luottaa ikätovereihinsa. Koska kiusattu joutuu helposti epäonnistumisten kierteeseen, hän voi ajautua tilanteeseen, ettei jaksa tarttua esiin nouseviin mahdollisuuksiin riittävän tarmokkaasti. (Sanders 2004, 18.)

Kiusaaja

Koulukiusaaja kontrolloi muita ihmisiä verbaalisilla uhkauksilla ja erilaisilla fyysisillä toimilla. Kiusaajan piirteisiin kuuluu olennaisesti myös se, että hän vihastuu muita ihmisiä nopeammin ja käyttää voimakeinoja muita ihmisiä helpommin. Häneltä löytyy vähän empatiakykyä kiusaamisen uhria kohtaan. Kiusaaja on usein saanut vaikutteita ja malleja aggressiiviseen käyttäytymiseen muualta ja hän myös käyttäytyy aggressiivisesti usein. Aggressiivista käyttäytymistä ruokkii myös kiusaajan vääristynyt tapa tulkita muiden ihmisten tekoja helpommin heihin kohdistuneiksi aggressiivisiksi teoiksi. Tähän saattaa olla vaikutusta sillä, että kiusaaja on muita ihmisiä useammin vihainen ja kostonhimoinen.

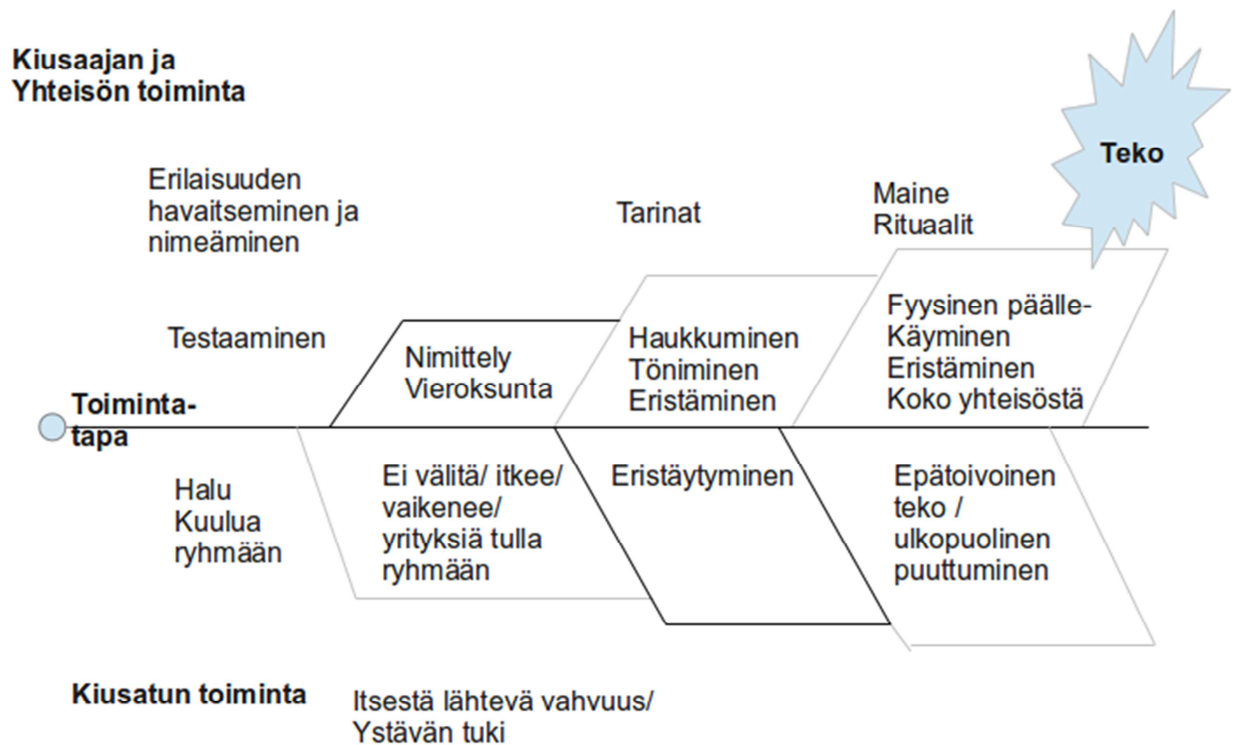
(Sanders 2004, 17.) Tämä analogia voi tosin toimia myös toiseen suuntaan; ympäristö voi tehdä kiusaajasta muita aggressiivisemmän.

Kiusaajan sosiaaliset suhteet poikkeavat jonkin verran suhteessa tavallisiin ihmisiin. Onkin todettu, että kiusaajan vanhemmat antavat huonompaa roolimallia lapselle siitä, kuinka olla tekemisissä toisten ihmisten kanssa. Vanhemmilla ei ole myöskään riittävästi kykyä opettaa lapselle, kuinka ratkaista rakentavasti ongelmia. Lisäksi kotona saattaa olla käytössä epäjohdonmukaisia kurinpitomenettelyjä. Perheongelmat ovat kiusaavien lasten keskuudessa yleisempiä kuin muissa perheissä. Onkin todettu, että kiusaavien lasten perheissä verbaalinen ja fyysinen pahoinpitely on yleisempää. Tähän liittyy olennaisesti myös se, että vanhemmat eivät välttämättä tiedä tai tunne omia rajojansa ja asemaansa. (Sanders 2004, 17.)

Kiusaava lapsi kuvittelee, että voiman ja kontrollin säätelyssä fyysisyys on tärkeä tekijä, ja lapsi saattaa nähdä vihan ainoana keinona säilyttää minäkuvansa. Hänen ajatuksensa ovat vihaisia, ja on todennäköisempää, että hänellä on yhteyksiä aggressiivisesti käyttäytyviin ryhmiin. Vertaisryhmissä lapsen sosiaaliset taidot näkyvät siten, että hänellä on taipumus aiheuttaa kaunaa ja pettymystä muissa ryhmän jäsenissä. Tähän saattaa olla vaikutusta sillä, että lapsella esiintyy jäykkiä ja pakonomaisia toimintoja. (Sanders 2004, 17.)

Pohjimmiltaan kiusaamisessa on kysymys vallan väärinkäytöstä. Kiusaaja on päässyt, tai hänellä on pyrkimys päästä jonkinlaiseen valta-asemaan. Tätä valta-asemaa voisi käyttää rakentavastikin, mutta kiusaajan pelot ja usein puutteelliset sosiaaliset taidot eivät riitä eväiksi tällaiseen valta-aseman käyttöön. Kiusaaja hallitsee väkivallalla ja väkivallan pelolla. (Manninen 2010, 104–105.)

2.7. Koulukiusaaminen prosessina

Kuvio 1. Kiusaaminen prosessina (Hamarus 2006, 68)

Koulukiusaamisprosessin teoreettisessa mallissa olemme tukeutuneet voimakkaasti Päivi Hamaruksen väitöskirjassa Koulukiusaaminen ilmiönä (2006) esitettyyn malliin. Väitöskirjan sivuilla 68–76 olevan kuvauksen kiusaamisprosessista olemme poimineet omasta mielestämme oleelliset asiat tähän. Hamaruksen mukaan kiusaaminen alkaa usein lähes huomaamatta, pikkuhiljaa. Alkusysäyksen kiusaamiselle antaa yleensä jokin poikkeavuus. Toisaalta jokin nolo tilanne saattaa myös käynnistää kiusaamisen. Alkusysäyksen jälkeen havaitut tai tuotetut eroavaisuudet muusta ryhmästä johtavat vieroksuntaan. Kiusaavat oppilaat kiinnittävät huomiota kiusatun poikkeaviin piirteisiin ja niiden esiintyminen saattaa aiheuttaa kiusaamistilanteita yksi toisensa perään. (Hamarus 2006, 68–69.)

Kiusaamisprosessin alussa koko luokka käy testaamisprosessia läpi yhdessä. Se on tiedostamatonta hauskanpitoa. Testaamisella hankitaan tietoa oppilaista ja heidän kyvyistään reagoida erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin. Samalla kun testaamista tapahtuu,

tapahtuu myös tiedostamatonta tunnustelua siitä, kuinka muut luokan oppilaat suhtautuvat kiusaamiseen. Tällä tavoin kiusaajat tulevat tietoisiksi siitä, kuka oppilas lähtee mihinkin rooliin. Erilaiset pilkkaavat heitot ovat luokan keskuudessa vain hauskoja juttuja ja niihin ei uskalleta puuttua, sillä silloin on olemassa vaara, että joutuu itse vastakkain kiusaajien kanssa. (Hamarus 2006, 69–70.)

Pilkkaavien heittojen jälkeen aletaan uhria haukkua, ja edelleenkin heittoihin voidaan liittää nöyryyttämistä ja alistamista. Kiusaamisen jatkuessa kiusatusta muodostuu luokalle eräänlainen kollektiivinen kuva. Usein tämä kuva on alistava tai nöyryyttävä. Kollektiivista kuvaa rakennetaan alkuperäisen, kiusaamiseen johtaneen syyn ympärille. Tässä vaiheessa uhrista on luotu tietynlainen sosiaalinen mielikuva, maine tai tarina, ja ne saattavat seurata uhria vaikka hän vaihtaisi koulua. Muut oppilaat ovat kuulleet tarinoita uhrista, ottavat ne totena ja kohtelevat uhria sen mukaan. (Hamarus 2006, 71.)

Kiusaamisen jatkuessa uhrista tulee entistä arvottomampi, ja lopulta hänen torjumisestaan muodostuu ryhmän keskuudessa normi. Sosiaalisen maineen laajentamista oppilaiden keskuudessa lisää se, että oppilaat tekevät uhrista havaintoja, jotka ruokkivat kiusaamista. Jotta kiusaamisprosessi pysyisi käynnissä, on olennaista keksiä uusia juttuja, sillä vanhat jutut eivät naurata pitkään. Kiusaaminen on oppilaille hauskanpitoa, joka tapahtuu leikin varjolla. Koko luokka saattaa ajautua huomaamatta prosessiin mukaan, jolloin oppilaat saattavat vasta jälkikäteen havaita olleensa mukana prosessissa. Tässä vaiheessa on kuitenkin vaikea vaihtaa asennoitumistaan ja asettautua puolustamaan sitä, jolle aikaisemmin nauroi. Uhrin tilannetta ei ollenkaan helpota se, että loukkaavat nimitykset muuttuvat prosessin aikana entistä loukkaavammiksi. (Hamarus 2006, 71–72.)

Kiusaajalle on tärkeää, että hän ei toimi yksin. Jaettu syyllisyys, koko luokka osallisuus kiusaamiseen, keventää kiusaajan tai kiusaajien ydinryhmän kuormaa. Heille on tärkeää kehittää uusia tarinoita kiusatusta, sillä yhteisössä vaipumassa oleva kiusaamisprosessi saa uusista tarinoista uutta potkua. Tarinoiden myötä uhri eristetään koko yhteisöstä, koska hän on niin sanotusti outo. Muut oppilaat eivät välttämättä uskalla olla kiusatun kanssa, sillä on olemassa vaara, että he itse joutuvat kiusatuksi ollessaan uhrin seurassa. Välitunneilla

kiusattu joutuukin olemaan yksin, eikä hänen ole helppoa saada kaveria esim. ryhätöihin, sillä silloin muut ryhmän jäsenet joutuisivat kuulemaan kiusattuun kohdistettua pilkkaa. Kiusaamisprosessi vaatii edetessään yhä kovempia keinoja ja jossain vaiheessa mukaan tulee fyysistä käsiksi käymistä kuten potkimista, tönimistä, hakkaamista tai muuta vastaavaa toimintaa. Tällaisessa vaiheessa kiusaaminen saavuttaa huippunsa. Parhaimmassa tapauksessa se huomioidaan ja siihen puututaan. Kiusattu saattaa tehdä itse myös jonkin epätoivoisen teon, jolla hän pyrkii saamaan muut ihmiset ymmärtämään, kuinka vakavasta tilanteesta on kysymys. (Hamarus 2006, 73–74.)

Tässä vaiheessa prosessia on olemassa useita ratkaisuvaihtoehtoja, kuten kiusatun tai kiusaajan koulun vaihto tai esim. kotiopetus. Usein prosessi jää puuttumisen jälkeen junnaamaan eräänlaisena siedätysprosessina. Kiusaaminen saattaa olla myös aaltomaista, jolloin kiusaaminen välillä voimistuu ja välillä laimenee olemattomiin. (Hamarus 2006, 75.)

Kiusaamisprosessissa uhrilla on myös tiettyjä piirteitä, joiden mukaan hän toimii. Kiusaamisprosessin alussa niin sanotussa testaamisvaiheessa uhrilla on halu kuulua ryhmään, sillä häntä ei vielä ole eristetty luokkayhteisöstä. Testaamisvaiheen jälkeen tulee toinen vaihe, jossa ilmenee nimittelyä ja vieroksuntaa. Tässä vaiheessa uhri saattaa olla välittämättä häneen kohdistuvista nimittelyistä ja hänellä saattaa olla yrityksiä tulla ryhmän jäseneksi. Toisaalta hän saattaa paljastaa tuntemuksensa itkemällä häneen kohdistuneen kiusaamisen vuoksi. Kiusaamisen muututtua astetta rajummaksi, haukkumiseksi, tönimiseksi ja eristämiseksi, saattaa uhri kuvitella ansaitsevansa tällaista kohtelua. Tällöin uhri kuvittelee olevansa sellainen kuin kiusaajat kertovat hänen olevan. Uhri alkaa eristäytyä luokkayhteisöstään. Viimeisenä keinona uhrilla on jokin epätoivoinen teko, joka saattaa olla luonteeltaan myös väkivaltainen. Ulkopuoliset saattavat ihmetellä, kuinka pienestä asiasta uhri on kimpaantunut. Tosiasiassa ennen purkausta tapahtunut kiusaamistilanne on ollut se viimeinen pisara, jota uhri ei ole enää kestänyt. (Hamarus 2006, 68.)

3. KIUSAAMISEN VAIKUTUKSET UHRIIN

Kiusaamisella voi olla monenlaisia vaikutuksia kiusattuun. Nämä seuraukset ja reaktiot voivat rajoittaa uhrin elämää pitkänkin aikaa. Lisätäksemme ymmärrystä uhrin reaktioita kohtaan, esittelemme myös mekanismeja, joita ihmisen mieli voi käyttää selviytyäkseen vaikeissa tilanteissa.

3.1. Psykeen puolustusmekanismit ja sosiaaliset hallintakeinot

Defenssit eli psyykeen puolustusmekanismit ovat automaattisia psyykeen mekanismeja, joiden tehtävänä on suojella ihmistä ahdistavilta asioilta sekä ulkoisilta tai sisäisiltä uhkatekijöiltä ja raskuuksilta. Defenssimekanismien klassikkokirjana pidetään Sigmund Freudin tyttären Anna Freudin kirjoittamaa *Minän suojautumiskeinot* -kirjaa, jossa hän toi esiin uudella tavalla isänsä luomia käsitteitä erilaisista puolustusmekanismeista. Defenssimekanismien käyttöhetkellä ihminen ei yleensä hänen käytössään olevaa defensiä. (Lönnqvist 2007, 66) Käyttäessään defensiä henkilön minä säätelee niiden avulla tunteidensa voimakkuutta pyrkiessä tilanteeseen, jossa alkuperäinen ahdistusta aiheuttanut asia muuttuu subjektiivisesti hyväksyttäväksi tai paremmin siedettäväksi. (Vuorinen 1990, 248) Coping-keinojen ja defenssien välillä ei kaikissa tapauksissa ole nähtävissä selkeää eroa. Lisäksi yksilön omakohtaiset toimintatavat ja coping-keinot heijastavat henkilön aikaisempia kokemuksia ja vuorovaikutustilanteita (Vilkko - Riihelä 1999, 36).

Lääketieteen opiskelijoille tehdyssä Psykiatria-kirjassa on havaittavissa selkeästi, että coping-keinojen ja defenssimekanismien välillä ei aina ole olemassa selkeää jakoa. Coping-keinoja ja puolustuskeinoja ei tässä teoksessa erotella toisistaan, vaan puhutaan ns. defenssitasoista, joita on olemassa seitsemän erilaista. Taso 1 on ns. hyvän sopeutumisen taso ja siinä esiintyy coping-keinojen kaltaisia ja coping-keinoiksi luokiteltavia defensiä. Taso 7 puolestaan edustaa epäonnistunutta sopeutumista ja siinä käytetään varhaisiksi puolustusmekanismeiksi luokiteltavia puolustuskeinoja. Alhaisten tasojen defenssien monipuolinen käyttö kertoo käyttäjän hyvästä mielenterveydestä. Sen sijaan korkeiden tasojen primitiivisten defenssien käyttö, mikäli niitä käytetään usein ja jäykällä tavalla, kertoo käyttäjän mielen ylläpidon taantumisesta ja kehittymättömyydestä. Tällöin ne toimivat ikään kuin viimeisenä puskurina ennen mielen tasapainon vakavaa järkkymistä.

On kuitenkin tärkeää olla tietoinen siitä, että kehittymättömät defenssit voivat myös muodostaa pitävän puolustuksen ihmisen psyykkiselle hyvinvoinnille. (Lönnqvist 2007, 66)

Tässä tutkielmassa olemme ottaneet tutkittavat defenssimekanismit pääsääntöisesti Risto Vuorisen *Persoonallisuus & Minuus* -kirjasta. Vuorisen kirjassa defenssit on jaettu yksinkertaisella ja selkeällä tavalla varhaisiin, kehittyneisiin ja sosiaalisiin puolustusmekanismeihin. Lisäksi Vuorisen teoksessa kuvatut defenssimekanismit selitetään lukijalle havainnollisella tavalla, jolloin vastaavien mekanismien etsiminen omasta haastatteluaineistostamme on ollut helpompaa. Olemme ottaneet muutamia defensejia myös Vuorisen kirjan ulkopuolelta, sillä osa niistä on ollut selkeästi näkyvillä haastattelemiemme henkilöiden tarinoissa.

3.1.1. Varhaiset puolustusmekanismit

Varhaisilla defenseilla tarkoitetaan pienen lapsen keinoja suojautua sisäiseltä pahalta ololta ja peloilta. Myös aikuiset saattavat käyttää varhaisia puolustuskeinoja, mikä ilmentää niiden varhaista alkuperää. (Vuorinen 1990, 250)

Lohkominen

Lohkominen on puolustusmekanismi, jossa omiin tunteisiin vaikutetaan asioita rajaamalla. Ihminen kokee asian tai toisen ihmisen joko ylihyvänä tai äärimmäisen pahana. Maailma esiintyy tällöin mustavalkoisena. (Vilkko-Riihelä 1999, 39) Lohkomispyrkimystä esiintyy aikuisillakin. Aikuisilla lohkomispyrkimys esiintyy esim. tilanteessa, jossa vaikeaan asiaan törmätessä asia pyritään pitämään loitolla etäännyttävien ajatusten avulla. Tällä tavoin saavutettu helpottunut olo alkaa kuitenkin rakoilemaan minän alkaessa etsimään asian käsittelyyn liittyviä helpottavia ja hyväksyviä näkökohtia. Yleinen käytännön esimerkki lohkomisesta esiintyy aikuisilla esim. mykkäkoulun asteelle edenneessä perheriitatilanteessa.

Tuolloin vain toisen henkilön kielteiset puolet päästetään tietoisuuteen, mutta omia ei, koska tällöin oma tarvitsevuus nousisi esiin. (Vuorinen 1990, 251)

Kieltäminen

Kieltämistä pidetään torjunnan varhaisena muotona. Siinä tuskaa tuottava tapahtuma tai tunne pyritään tekemään olemattomaksi. Vuorisen mukaan Varhaislapsuudessa, esimerkiksi 3 vuoden iässä tämä defenssi voi tulla hyvin selkeällä tavalla esiin vaikkapa tilanteessa, jossa lapsi kuulee vanhemmalta lapselle rakkaan lemmikin kuolemasta. Lapsi saattaa reagoida uutiseen toteamalla, että lemmikin omistaja on juuri soittanut ja kertonut lemmikin voivan hyvin. Kieltäminen on pohjimmiltaan totaalinen defenssi ja sitä pidetään patologisena, mikäli siihen turvaudutaan aikuisiällä usein (Vuorinen 1990, 252).

Projektiivinen samaistuminen

Projektiivisessä samaistumisessa viha tai paha oloa aiheuttava asia siirretään ihmiseen, jota ei osata erottaa selvästi itsestä. Pienellä lapsella tämä kuuluu normaaleihin kehitysmekanismeihin. Vuorisen mukaan tämä esiintyy esimerkiksi tilanteessa, jossa pieni lapsi siirtää kokemansa pahan olon äitiin. Kun lapsi huomaa äidin kestävän tämän, niin lapsen ahdistava olotila helpottuu. Aikuisiällä projektiivisen samaistumisen käyttöä defenssinä pidetään merkinä häiriöstä, ja Vuorisen mukaan esimerkiksi vainoharhainen henkilö kokee omat aggressionsa muiden vihamielisyytenä. (Vuorinen 1990, 252)

Kaikkivoipaisuuskuvitelmat

Kaikkivoipaisuuskuvitelmissa käytetään myös nimitystä omnipotenssifantasia. Pienellä lapsella tähän defenssiin turvautuminen on luonnollinen keino, jolla pyritään suojautumaan oman avuttomuuden tiedostamiselta. Vuorisen mukaan kaikkivoipaisuuskuvitelma esiintyy

pienellä lapsella esimerkiksi siten, että lapsi kuvittelee äidin olevan olemassa vain häntä itseään varten. Tämä näkyy lapsen toiminnassa siten, että lapsella esiintyy maaginen kuvitelma siitä, että äidin haluaminen tuo äidin paikalle. Patologinen turvautuminen kaikkivoipaisuuskuvitelmiin myöhemmin tulee ilmi itseen liittyvistä katteettomista suuruuskuvitelmista. Narsistisesti häiriintyneillä ihmisillä suuruuskuvitelmat saattavat kuitenkin olla silmiinpistäviä. Psykkisesti normaaleilla ihmisillä kaikkivoipaisuuskuvitelmat tulevat esiin tyypillisesti silloin, kun ihmisillä esiintyy hieman liioiteltuja kuvitelmia omasta vaikutusvallasta ja viehätysvoimasta. (Vuorinen 1990, 253)

3.1.2. Kehittyneet puolustusmekanismit

Kehittyneiden puolustusmekanismien käyttö vaatii käyttäjältään kykyä tehdä ratkaisuja ja päätöksiä eri vaikuttavien asioiden välillä. Tällöin henkilöllä on kyky käsitellä omia halujaan ja niihin sidoksissa olevia ristiriitoja, jolloin hän kykenee kohtaamaan vaikeita asioita ja niihin sidoksissa olevia tunteita. Jos henkilö onnistuu pääsemään tunteidensäätelyssään siedettävään lopputulokseen, joka on riittävän yhdenmukainen ulkoisten realiteettien kanssa, yksilö onnistuu selviytymään paremmin ympäristössään, joka säännöllisesti pyrkii asettamaan yksilön minuuden kyseenalaiseksi. (Vuorinen 1990, 255)

Reaktionmuodostus

Reaktionmuodostuksessa yksilö asettaa kielletyn yllykkeen tai ahdistavan ja vaikeasti käsiteltävissä olevan tunteen sen vastakohtaksi. Vuorisen mukaan räikeimmissä tapauksissa tämä näkyy esimerkiksi siten, että ystävällisen ja lempeän ulkokuoren taakse kätkeytyykin ihminen, joka on perusluonteeltaan sadistinen. (Vuorinen 1990, 254)

Eristäminen

Eristämisessä yksilö irrottaa tuskaa ja ahdistusta aiheuttavan asian siihen liittyvästä tunteesta. Eristäminen on tyypillinen pakkoneurootikkojen puolustuskeino ja yleensä he ovat tietoisia omista aggressiivisista aikeistaan, koska alkuperäiseen traumatisoivaan tapahtumaketjuun liittyvät tunteet on onnistuttu häivyttämään pois. (Vuorinen 1990, 254)

Taantuminen

Taantumista kutsutaan toiselta nimeltään regressioksi. Se on melko yleinen defenssi ja sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa defenssin käyttäjä taantuu aikaisempaan kehitysvaiheeseen. Tyypillinen arkielämän esimerkki on tilanne, jossa lapsi hetkellisesti taantuu kehitystään alhaisemmalle tasolle, kun perheeseen syntyy uusi lapsi. Tämä taantuminen ilmenee kiukutteluna, voimakkaasti toiseen tukeutumisena ja mahtailuna. Aikuisilla regressio voi näkyä esim. drinkin ottamisena tai ylensyönnille antautumisena. Vuorinen perustelee tätä sillä, että aikuinen etsii silloin helpotusta aktivoimalla varhaisia oraalisia tyydytyskokemuksia. Mikäli regressio tapahtuu hallitusti minän kontrollin alaisena, niin silloin se voi edistää psyykeen toimivuutta. Vuorisen mukaan tämä selittyy siten, että ihmisen vapautuessa hetkeksi ylippingoitetun minän rajojen vartioinnista voi hän päästä tilanteeseen, jossa kokee itseltään muuten suljettuja asioita. Tämän tapahtumaketjun vuoksi regressiota pidetäänkin yhtenä luovuuden edellytyksistä. (Vuorinen 1990, 254)

Projektio

Projektio on tapahtumaketju, jossa vaikeasti käsiteltävissä oleva tunne tai yllyke heijastetaan toiseen kohteeseen, joka voi olla esim. yksittäinen ihminen tai ihmisryhmä. Vuorisen mukaan ihmisen kannattaisi pysähtyä miettimään omaa tilannettaan, mikäli hän kokee jonkin asian erityisen ärsyttävänä. Jos ärsytystä aiheuttaa esimerkiksi tapa, jolla joku ihminen tuo itseään esiin, ärsyyntynyt henkilö on Vuorisen mukaan saattanut torjua omat

exhibitionalistiset halunsa. Tällaisessa tilanteessa projektio siis kohdistuu ihmiseen. Projektion kohdistumisesta ihmisryhmään Vuorinen antaa esimerkin, jossa omaa homoseksuaalisuuttaan pelkäävä henkilö voi olla näkevinään kaikkialla ympärillään homoja. Projektio voi toimia myös toiseen suuntaan. Tätä sanotaan introjektiksi. Introjektio on minän kehitystä edistävä mekanismi, jossa jonkin ulkoisen kohteen piirre otetaan samastumisena avulla osaksi toimivaa minuutta. Jos introjektion kohteen ominaisuudet ovat kuitenkin yksilölle haitallisia, kuten epäsosiaalisuus, aggressiivisuus ja pakonomaisuus, introjektio voi olla myös haitallista. (Vuorinen 1990, 254)

Minän köyhtyminen

Minän köyhtyminen on prosessi, jossa henkilö rajaa omaan sisäiseen maailmaan kuuluvia elämyksiä ja toimintaansa tavalla, joka rajoittaa hänestä itsestä kumpuavaa toimintaa. Riskialttiutta minän köyhtymiselle esiintyy erityisesti kehitysvaiheissa, joissa lapsella ilmenee omia tyydytysmielikuvia, joita hän ei pääse toteuttamaan esimerkiksi auktoriteettien määräysvallan vuoksi. Vuorisen mukaan Suomessa 80-luvulla tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että noin puolet pääkaupunkiseudulla elävistä lapsista elää niin sanotusti säästöliekillä. Tämä tuli tutkimuksessa esiin siten, että lasten havaittiin käyttävän paljon voimavaroja heidän tunne-elämyksiään latistavan ja oma-aloitteisuutta kapeuttavan tasapainon ylläpitämiseen. Vuorisen mukaan tyypillinen tilanne, jossa aikuisilla esiintyy minän köyhtymistä on tilanne, jossa aikuinen ei anna tiettyjen ihmisten vaikuttaa omaan elämäänsä. Tällöin aikuinen voi välttyä mielipahalta, mutta samalla välttyä positiiviselta kehitykseltä, joita nämä ihmiset saattaisivat hänen elämässään edesauttaa. (Vuorinen 1990, 255)

Coping-mekanismit eli sosiaaliset hallintakeinot

Coping-mekanismit, eli sosiaaliset hallintakeinot ovat tyypillisesti tietoisia selviytymiskeinoja ja ne voivat olla luonteeltaan kognitiivisia, emotionaalisia, sosiaalisia tai toiminnallisia. Ihminen käyttää näitä keinoja joutuessaan vaikeaan ja stressaavaan

tilanteeseen, jolloin hän pyrkii selviämään haasteesta parhaalla mahdollisella tavalla. Ihminen voi käyttää coping-keinoja esimerkiksi käymällä hankalaa asiaa läpi mielessään arvioiden uhkaa, erilaisia vaihtoehtoja ja syitä. Coping-keinot voivat sisältää järkeilyn ja pohdinnan lisäksi myös aktiivisia toimintapyrkimyksiä, kuten erilaisten ratkaisujen pohtimista, nimilistojen keräämistä tms. Melko usein coping-mekanismit kohdistuvat oman tunnetilan ja mielialan käsittelyyn, jolloin pyrkimyksenä on rauhoittaa itseä tai säädellä omaa puhetapaa ja käytöstä tietoisesti. (Vilkko-Riihelä 1999, 36) Käyttäytymisen ja puhutavan säätely kuvastaakin sitä, että coping-mekanismit määritellään myös sosiaalisiksi hallintakeinoiksi. ja sillä tarkoitetaan kaikkia niitä tapoja, joilla ihminen pyrkii säätelemään vuorovaikutusta muiden kanssa. (Vuorinen 1990, 255)

3.2. Yleiset ja pitkäaikaisseuraukset

Koska jokainen kiusaamistilanne on ainutkertainen tapahtuma ja jokainen ihminen reagoi siihen omalla tavallaan, voi kiusaaminen vaikuttaa uhriin monin eri tavoin. Koulukiusaamisen uhriksi joutuminen on kiusatulle traumaattinen kokemus ja yleensä kiusatuksi joutuminen on pysyvä ja pitkäkestoinen tilanne. Uhri saattaa kokea menettävänsä ihmisarvonsa kokonaisvaltaisesti. Uhri voi myös menettää arvostuksensa oman ryhmänsä keskuudessa ja hänestä tulee epäsuosittu henkilö, jonka kanssa ei ole hyväksyttyä olla kaveri. Tällainen tilanne on uhrille hyvin tukala, sillä hyljeksityn ihmisen leimasta eroon pääseminen on vaikeaa. (Salmivalli 2003, 19.)

Kiusaamisella on sekä välittömiä että pitkäkestoisia vaikutuksia. Välittömiä vaikutuksia on tutkittu paljon ja yleisimpiä välittömiä vaikutuksia ovat yleinen ahdistuneisuus, sosiaalinen ahdistuneisuus, huono itsetunto, kielteinen minäkuva, yksinäisyys ja itsetuhoajatukset. Vakavimmissa tapauksissa koulukiusaaminen saattaa olla osasyynä uhrin itsemurhaan. Erityisesti 1990-luvulla mediassa oli mainintoja näin pitkälle edenneistä tapauksista. Suoraa yhteyttä koulukiusaamisen ja itsemurhien välille on kuitenkin mahdotonta vetää, sillä itsemurhaan johtavia tekijöitä on yleensä useampia. Itsemurhaan kytköksissä olevia koulusurmia tutkittaessa on havaittu, että koulukiusaamisella ja mielenterveysongelmilla on ollut yhteys näihin traagisiin tekoihin. (Salmivalli 2003, 20.)

Koulukiusaamisessa on aina vaara, että uhri menettää ystävänsä. Ystävien menetys on kenelle tahansa ihmiselle aina hyvin kohtalokasta. Tämän lisäksi uhri voi menettää myös oman perusturvansa, jonka pitäisi luoda pohjaa tasapainoiselle ja eheälle elämälle. (Holmberg-Kalenius 2008, 32–33.) Tasapainoiseen ja hyvään elämään kuuluu olennaisena osana olla hyväksyty omassa yhteisössään. Uhrin menettäessä asemansa omassa yhteisössään hän voi ruveta pelkäämään omia tekemisiään ja sanomisiaan, sillä kaiken aikaa on olemassa vaara, että jokin hänen käytöksessään antaisi kiusaajille syyntuottua hänen olemassaolonsa. Syy tuottua uhrin olemassaoloon saattaa olla mikä vain ja jos sellaista ei löydy, kiusaajat saattavat keksiä sellaisen. (Hamarus 2006, 214.)

Puolustuskyvyn heikentyminen

Kun kiusattu on menettänyt ystävänsä, perusturvansa ja asemansa, ei ketju vielä katkea tähän. Prosessi jatkuu eteenpäin kohti uusia eteen tulevia ongelmia ja haasteita. Uhri ei menetyksensä vuoksi koe enää olevansa minkään arvoinen. Tällöin hän voi hylätä itsensä, jolloin hän on entistä helpompi uhri kiusaajille. (Holmberg-Kalenius 2008, 32–33.)

Jos kiusaamisen uhrin minäkäsitys on se, että hän ei ole minkään arvoinen, on sillä omat vaikutuksensa vuorovaikutussuhteisiin muiden oppilaiden kanssa. Kielteisen minäkäsityksen omaavan henkilön alistunut ja epävarma käytös viestittää muille ihmisille, että hän on helppo uhri. Eri tutkimuksissa on todettu, että alistunut käyttäytyminen rohkaisee kiusaajien aggressiivista käyttäytymistä. Vetäytynyt käyttäytyminen, joka myös liittyy uhriutumiseen puolestaan aiheuttaa luokkatovereissa negatiivisia reaktioita uhria kohtaan erityisesti keskilapsuudesta lähtien. Vetäytyvän lapsen ongelmana on, että hän ei tee aloitteita ystävyysuhteiden solmimiseksi samalla tavoin kuin muut lapset. Hän on myös yleensä arempi vastaamaan muiden tekemiin aloitteisiin. (Salmivalli 2005, 46)

Kiusaaminen muuttaa uhrin käsityksiä omasta itsestään. Kun ympärillä olevat ihmiset viestittävät uhrille millainen tämä on heidän mielestään, saattaa uhri muuttaa käsityksiään omasta persoonallisuudestaan, ulkonäöstään ja muista ominaisuuksistaan kiusaajien

antamien viestien mukaisiksi (Hamarus 2006, 78). Näin pitkälle edenneessä tapauksessa kiusaamisen uhri voi alkaa syyttää itseään. Hän voi tunnetasolla ajatella, että ansaitseekin tulla kaltoin kohdelluksi (Salmivalli 2005, 46). Toisin sanoen uhri näkee itsensä sellaisena, millaisena toiset häntä kohtelevat.

Vaikutukset koulunkäyntiin

Uhrin motivaatio koulunkäyntiin laskee ja tästä johtuen myös koulumenestys saattaa kärsiä. Toisaalta joillekin koulumenestys saattaa olla ainoa keino, jolla he pyrkivät osoittamaan oman arvokkuutensa. Joissakin tapauksissa motivaation menetys saattaa kohdistua vain yhteen aineeseen. Yleensä näin käy siksi, että uhri on joutunut kokemaan kyseisen aineen tunnilla kiusaamista. Uhrille saattaa tällaisessa tilanteessa muodostua inho ainetta kohtaan koko kouluajaksi. Useimmiten uhrin koulumenestys laskee pitkällä tähtäimellä, koska ajatukset ja energia kohdistuvat enemmässä määrin kiusaamiseen ja siitä aiheutuvien vaikutusten torjuntaan. (Holmberg-Kalenius 2008, 94–95)

Huono viihtyminen koulussa saa aikaan sen, että poissaolojen määrä saattaa lisääntyä. Uhrin vastauksille saatetaan nauraa, jolloin hän saattaa alkaa peittelemään omaa osaamistaan. Koulukiusaamisen vaikutukset eivät rajoitu pelkästään uhriin, sillä kiusaamisella on vaikutusta koko luokan opiskelumotivaatioon. Uhriin sillä on kuitenkin pitkäkestoisin vaikutus. Uhrin kokemus negatiivisesta oppimisympäristöstä voi vaikuttaa elinikäisesti oppimiseen. (Salmivalli 1998, 214.)

Yhteys psyykkisiin sairauksiin

Koulukiusaamisella on yhteys psyykkisiin sairauksiin ja oireisiin. Koulukiusatuksi joutuminen ennustaa pidemmällä tähtäimellä ahdistuneisuutta ja masentuneisuutta (Salmivalli 2003, 56–57). Masennus onkin merkittävin psykososiaalinen ongelma, joka johtuu kiusaamisesta (Salmivalli 2003, 20). Kiusaamisesta johtuvan häpeän on todettu

olevan yhteydessä paniikkikohtausten ja masennusten alkamiseen (Hamarus 2006, 180). Epämääräiset selittämättömät fyysiset kivut saattavat myös johtua kiusaamisesta, sillä uhri voi kärsiä psykosomaattisista oireista (Holmberg-Kalenius 2008, 94).

Kiusaamisen pitkäaikaisvaikutukset

Norjalainen Dan Olweus on tehnyt miespuolisista henkilöistä tutkimuksen, jossa selvitettiin kiusatuksi joutumisen seurauksia pidemmällä tähtäimellä. Tutkimuksessa selvitettiin yläasteen kahdeksannella luokalla kiusatuksi joutuvien henkilöiden elämäntilannetta aina 23-vuotiaaksi saakka. 23-vuotiaana henkilöt pärjäsivät eri elämäntilanteilla yllättävän hyvin. He eivät joutuneet työpaikoilla kokemaan kiusaamista kontrolliryhmään kuuluvia miehiä enempää. Kiusatuksi joutuneilla oli kuitenkin muihin kontrolliryhmään kuuluviin miehiin verrattuna huonompi itsetunto ja he olivat kontrolliryhmää masentuneempia. Tutkimuksessa ei kuitenkaan kontrolloitu sitä, olivatko kouluaikana kiusatuksi joutuneet jo alkujaan muita masentuneempia. Tutkimuksen tulkintaa hankaloittaa myös se, että siihen osallistui verrattain vähän henkilöitä ja ne kaikki olivat miehiä. (Salmivalli 2005, 53)

Suomessa kiusaamisen vaikutuksia pitkällä ajanjaksolla tarkasteltuna on tutkittu Turun yliopistossa. Tutkimuksessa selvitettiin yläasteen kahdeksannella luokalla kiusatuksi joutuneiden oppilaiden tilannetta heidän ollessaan 22–23-vuotiaita. Tutkimuksen mukaan kiusaamisen negatiiviset vaikutukset eivät olleet enää kahdeksan vuoden päästä kovinkaan vahvoja. Monet kiusatut näyttävät siis selviävän yllättävän hyvin ilman pitkäaikaisia seurauksia. Kahdeksannella luokalla kiusatuksi joutuminen ennusti kuitenkin nuorten masentuneisuutta ja kielteistä käsitystä muista ihmisistä. Mielenkiintoinen havainto oli se, että koettu kiusaaminen vaikutti enemmän käsitykseen muista ihmisistä kuin käsitykseen omasta itsestä, johon liittyy myös itsetunto. (Salmivalli 2005, 53–54)

Kiusatuksi joutunut ihminen alkaa siis pitää muita ihmisiä yhä epäluotettavampina ja vihamielisempinä. Tällä on taas omat vaikutuksensa kiusatuksi joutuneen ihmissuhteisiin,

sillä kielteinen käsitys ikätovereista on kytköksissä läheisyystavoitteiden vähäiseen määrään ja täten myös sosiaaliseen vetäytyneisyyteen. Kielteinen käsitys muista ihmisistä on myös yhteydessä masentuneisuuteen ja yksinäisyyteen. (Salmivalli 2005,53–56)

4. TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

Tämän tutkimuksemme aiheeksi muodostui koulukiusaamisprosessi kokonaisvaltaisesti kuvattuna kiusatun näkökulmasta. Halusimme päästä syvälle prosessin luonteeseen ja kiusaamisen vaikutuksiin ja kiusatun reaktioihin. Tämän vuoksi päätimme tehdä tutkimuksestamme laadullisen tutkimuksen, jossa tutkimuksen kohteena on kaksi pidempää kiusaamisprosessia. Kiusaamisprosessi voidaan määritellä ajallisesti tarkkarajaisesti. Kiinnostuksemme kohdistuu aikaan kiusaamisen alkamisesta haastatteluiden tekohetkeen asti. Tarkastelun kohteena on kiusatun henkilökohtaiset kokemukset prosessista. Koska prosessia voidaan pitää tarkkarajaisesti määriteltynä tapauksena, tutkimusnäkökulmaksi muodostui tapaustutkimus. Tapaustutkimus on perusteltu lähestymistapa, kun tutkimuskysymykset pyrkivät tapauksen selittämiseen, tutkija ei voi juurikaan kontrolloida tutkittavaa tapausta, aiheesta ei ole kovin paljoa empiiristä tutkimusta ja tutkimuskohde on elävän elämän olemassa oleva ilmiö (Eriksson & Koistinen 2005, 4–5).

Tapaustutkimuksessa tapausta pidetään ainutlaatuisena ja siksi myös tieteellisestä näkökulmasta kiinnostavana. Intensiivisessä tapaustutkimuksessa tarkoituksena on luoda tapauksesta analyysin avulla tarkka, ymmärrettävä kokonaiskuva. Tällaiseen kuvaukseen pyrimme, joten näkökulma tarkentui intensiiviseksi tapaustutkimukseksi. Tarkoituksena ei ole luoda uutta teoriaa tai yleistyksiä, vaan selvittää juuri näihin tapauksiin vaikuttaneet ominaispiirteet ja luoda tapauksista tieteellisesti kiinnostavat kokonaisuudet. (Eriksson & Koistinen 2005, 15)

Tapaustutkimuksessa tutkittavan tapauksen kontekstin muodostaa se ympäristö, jossa prosessi tapahtuu. Ympäristö ja tapaus ovat läheisessä vuorovaikutuksessa toisiinsa. (Eriksson & Koistinen 2005, 7.) Tutkimuksessamme ulkoisena kontekstina on koulumaailma, toisten oppilaiden, vanhempien ja opettajien toiminta. Sisempänä kontekstina on kiusaamisen uhrin toiminta, tunteet ja reaktiot. Reaktioihin vaikuttavat vielä lisäksi uhrin mielessä tapahtuvat prosessit, joissa voi näkyä merkkejä psyyken puolustusmekanismeista. Puolustusmekanismit taas toiseen suuntaan lisäävät ymmärrystä uhrin toimintaa kohtaan. Nämä kaksi kontekstia muodostavat lopulta tutkittavan tapauksen,

joka jakautuu kahteen aiheeseen. Ensimmäisen aiheen muodostaa ulompi konteksti, koulukiusaamisprosessin eteneminen tutkittavissa tapauksissa ja prosessiin vaikuttavat tekijät. Toisen aiheen muodostaa sisempi konteksti, uhrin toiminta, reaktiot, puolustusmekanismit ja kiusaamisen vaikutukset.

Näiden kahden aiheen pohjalta muodostimme tutkimuskysymykset, joista kaksi koskee ensimmäistä aihekokonaisuutta ja kaksi jälkimmäistä aihekokonaisuutta.

Prosessin eteneminen

1. Millä tavalla kiusaamisprosessi etenee tutkittavissa tapauksissa?
2. Mitkä asiat vaikuttavat kiusaamiseen tutkittavissa tapauksissa?

Kiusaamisen vaikutukset uhriin

1. Millä tavalla puolustusmekanismit ja sosiaaliset hallintakeinot näyttäytyvät kiusattujen reaktioissa?
2. Millaisia vaikutuksia kiusaamisprosessilla on tutkittavissa tapauksissa?

Ensimmäisessä aiheessa tutkimuskysymysten taustalla vaikuttaa vahvasti Päivi Hamaruksen (2006) teoria kiusaamisprosessin etenemisestä. Halumme on tutkia, millä tavalla tutkimamme prosessit noudattelevat Hamaruksen kiusaamisprosessin kuvausta ja missä kohtaa ne eroavat prosessin kuvauksesta. Yritämme tästä huolimatta pitää tutkimuksemme avoimena myös toisenlaisen kiusaamisprosessin kuvauksen suhteen, koska aineistolähtöinen lähestymistapa tässä aiheessa on osittain myös tärkeä uusien prosessin piirteiden esille tulemisen kannalta. Toinen aihe on aineistolähtöisempi ja perustuu suurissa määrin uhrien omien kokemusten ja tunteiden kuvauksiin.

4.2. Aineiston keruumenetelmät

Koska tarkoituksena oli tutkia kahta kokonaista kiusaamisprosessia ja niiden vaikutusta uhrien elämään jälkeenpäin, oli luontevaa valikoida aineistoksi kaksi jo aikuista pitkän kiusaamisprosessin kokenutta ihmistä. Tällöin haastateltavat voivat kuvata koko

kiusaamisprosessia kokonaisuutena ja jäsentää kokemuksiaan ja niiden suhteita. Haastateltavan kohteen kriteerit muodostuivat tältä pohjalta. Haastateltaviksi saimme kaksi 30-35-vuotiasta, jotka ovat molemmat kokeneet pitkän koulukiusaamisprosessin peruskouluaikana. Toinen haastateltavista on mies ja toinen nainen.

Tutkimusaineiston keräsimme yhteensä neljässä haastattelussa. Molempia heitä haastateltiin kahdesti. Ensimmäiset haastattelut olivat suhteellisen teorialähtöisiä teemahaastatteluita pohjana Hamaruksen (2006) kiusaamisen prosessin teoria, ja haastatteluiden kysymykset muodostettiin pääasiassa Hamaruksen kuvaaman prosessien ominaispiirteitä etsiviksi. Haastattelussa oli päätarkoituksena etsiä kiusaamisen alkamiseen vaikuttavia syitä ja alkuvaiheiden piirteitä, kiusaamisen etenemiseen vaikuttavia asioita ja kiusaamisen piirteitä eri vaiheissa prosessia, sekä kiusaamisen loppumisen kuvailu. Haastatteluiden muoto seurasi kiusatun kokeman ja kuvaaman prosessin kulkua ja sen käännekohtia. Haastattelijan tehtävänä oli pitää haastateltavan kertoma kokemansa prosessin kuvauksessa. Naisen haastattelu oli kestoaltaan tunnin mittainen ja miehen haastattelu noin 45 minuuttia. Haastattelut äänitettiin ja litteroitiin sanatarkasti.

Toisissa haastatteluissa keskityimme kiusatun kokemuksiin, tunteisiin, reaktioihin ja kiusaamisen vaikutuksiin. Nämä haastattelut tehtiin teemahaastatteluina pohjana ensimmäisissä haastatteluissa esille nousseet tapahtumat. Haastattelut olivat ensimmäisiä haastatteluita aineistolähtöisempiä. Haastatteluita varten poimimme ensimmäisistä haastatteluista yksittäisiä tilanteita, jotka nousivat kiusatun kannalta merkityksellisinä esille. Näiden tilanteiden pohjalta etsimme haastatteluissa tietoa kiusatun reaktioista, tunteista ja ajatuksista. Haastatelluilla oli mahdollisuus tuoda myös lisää kokemuksensa mukaan merkityksellisiä tilanteita esiin. Haastatteluiden loppuksi vielä kävimme läpi haastateltujen kokemuksia kiusaamisen loppumisen jälkeen ja heidän kohtaamiaan kiusaamisen seurauksia. Jälkimmäiset haastattelut olivat hiukan ensimmäisiä haastatteluita pidempiä.

4.3. Aineiston analyysimenetelmät

Analyysi alkoi haastatteluiden sanatarkalla litteroinnilla. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi kaikkiaan naisen tapauksesta 38 sivua ja miehen tapauksesta 21 sivua. Loimme teorialähtöisesti kolme pääkategoriaa ja näkökulmaa, joiden mukaan analysoimme haastatteluaineiston: kiusaamisprosessi, puolustusmekanismien esiintyminen kiusatun reaktioissa sekä kiusaamisen vaikutukset. Nämä pääkategoriat muodostettiin tutkimuskysymysten pohjalta. Kiusaamisprosessi ja siihen vaikuttavat tekijät ovat samassa pääkategoriassa, koska prosessi on niin vahvasti sidoksissa kontekstiinsa. Kaksi muuta pääkategoriaa luotiin kiusatun henkilökohtaiseen kokemusmaailmaan liittyvien tutkimuskysymysten selvittämistä varten. Alakategoriat muodostimme Hamaruksen (2006) kiusaamisprosessin kaavan mukaisesti ja esittelemiemme puolustusmekanismien sekä sosiaalisten hallintakeinojen mukaan. Kolmannen pääkategorian alakategorisointi muodostui aineistolähtöisesti aineistosta löytyvien seurausten mukaisesti.

Haastattelut luokiteltiin näiden pääkategorioiden ja alakategorioiden alle kvalitatiivisen aineiston luokittelu- ja analysointiohjelma QSR NVivo:lla. Litteroidun aineiston laajuuden vuoksi luokitteluohjelma oli aineiston hallinnan kannalta tärkeä apuväline. Luokittelun taustalla oli merkitysten löytäminen haastatteluaineistosta. Pääasiassa sisältö oli näkyvää sisältöä, mutta puolustusmekanismeja tutkittaessa oli paneuduttava myös kuvattujen reaktioiden ja ajatusmallien taustalla oleviin piiloiisiin sisältöihin. Näiden kategorisoivien luokitteluiden myötä muodostui aineiston analyysi. Analyysin haasteina olivat kiusatun kokemusmaailman ymmärtäminen ja sen käsitteellistäminen teoreettisiksi käsitteiksi. Toisaalta oli vaikeaa pitää oma suhtautuminen tapauksiin objektiivisena.

Väljänä analyysin viitekehyksenä voi pitää sisällön analyysiä, jonka piirteitä analyysissämme voi tulkita olevan paljonkin. Sisällön analyysissä rajataan tarkasti, mikä on aineistossa tutkittavaa materiaalia, ja mikä jätetään huomiotta. Sisällön analyysiin kuuluu aineiston koodaus eli ryhmittely pienempiin osiin. Tämän jälkeen aineisto tyypitellään eli jaetaan tutkimuskysymysten perusteella teemoittain. Tässä vaiheessa aineistosta etsitään tutkittaville teemoille tyypillisiä piirteitä ja jako tapahtuu tämän mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92-93.) Analyysissämme teemat muodostuivat

teoreettisten käsitteiden pohjalta. Näiden käsitteiden ja niiden alakäsitteiden pohjalta muodostettiin pääkategoriat ja alakategoriat. Aineiston jaon pääkategorioiden ja alakategorioiden mukaan aineistosta löytyvien ilmaistujen merkitysten tulkinnan avulla muodosti lopulliset tutkimustulokset. Kiusaamisprosessin etenemistä koskevassa analyysissä oli myös aikasarja-analyysin piirteitä, kun aineistosta muodostettiin kronologinen kokonaisuus ja siitä etsittiin tapahtumien välisiä suhteita ja aineiston suhdetta taustateoriaan (Eriksson & Koistinen 2005, 33).

5. ANALYYSI

Tutkimuskysymykset koskivat kiusaamisprosessin etenemistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä, reaktioista löytyviä defenssien piirteitä ja kiusaamisen vaikutuksia. Analyysissä esitämme tutkimushavainnot näissä kolmessa kategoriassa. Kiusaamisprosessi ja sen etenemiseen vaikuttavat tekijät muodostavat yhden kokonaisuuden. Toisessa osassa käsittelemme kiusatun reaktioista havaittavia puolustusmekanismeja ja kolmannessa osassa kiusaamisen vaikutuksia. Analyysin mukana esittelemme haastatteluista näytteitä, jotka ovat selvästi yhteydessä tutkittaviin aiheisiin. Tämän avulla havaintomme ja tulkintamme aineistosta tulevat paremmin ymmärrettäviksi. Otteet haastatteluista ovat sisennettynä kursivoituna tekstinä. Haastattelija on merkitty otteisiin lyhenteellä H, haastateltava nainen lyhenteellä N ja haastateltava mies lyhenteellä M. Analyysi keskittyy pääasiassa näiden otteiden tulkintaan, koska tutkimushavainnot ovat johdettavissa näistä otteista. Analyysissä nimesimme haastateltavan naisen Pirkoksi ja miehen Pertiksi.

5.1. Kiusaamisprosessit

Kiusaamisprosessin analyysissä käsitelimme prosesseja Hamaruksen (2006) kaavan (Kuvio 1.) mukaisesti. Halusimme kuitenkin tuoda esiin näiden prosessien ainutkertaisuuden tapauksina, ja siksi jaksotimme ja otsikoimme prosessien tässä kuvauksessa nimenomaan näiden prosessien pääpiirteiden mukaisesti. Käsitelimme analyysissä prosessit erillään toisistaan.

5.1.1. Pirkko

Pirkon kiusaamisprosessi on selkeästi ollut erittäin rankka kokemus. Tässä luvussa prosessia on käsitelty etupäässä kronologisesti. Pirkon prosessi oli suhteellisen tarkkarajainen, jolla oli selvä alku- ja loppuajankohta. Kiusaamiseen vaikuttavia tekijöitä ja Hamaruksen (2006) kuvaaman kiusaamisen prosessin vaiheiden piirteitä tuli hyvin esille.

Kiusaamisen alkuvaiheet

Pirkko kävi ala-asteen ensimmäisen ja toisen luokan pienessä koulussa, jossa opetettiin vain ykkös- ja kakkosluokkalaisia. Noina kahtena vuotena hän ei kokenut koulukiusaamista ja kertomansa mukaan hänellä oli turvallinen opettaja noina kahtena ensimmäisenä vuonna. Kakkosluokan jälkeen oppilaat muuttivat isompaan kouluun, jossa myös opettaja vaihtui. Opettajan ja koulun muutos olivat ratkaisevasti vaikuttamassa siihen, että kiusaaminen pääsi alkamaan Pirkon kohdalla.

N: Sit me vaihettiin isommalle koululle, niinku siellä paikkakunnalla oli tapana, ja siel oli sitte useempi sata oppilasta. Ja opettaja oli semmonen jolla ei ollu homma hanskassa. Ja sillon se homma sitten pikkuhiljaa lähti käyntiin. Mää en osaa sanoa niinku mitään tapahtumaa tai asiaa mistä se ois voinu alkaa.

Luokka säilyi samana, mutta opettaja ei. Edellä mainitusta Pirkon kuvauksesta voi päätellä, että opettajan osuus kiusaamisen alkamisessa on ollut suuri. Muitakin tekijöitä voi mahdollisesti olla paljonkin, kuten koulun ilmapiiri, joka on vaikuttanut koko luokan toimintaan jne. Sen tietämiseen pitäisi kuitenkin haastatella muita Pirkon sen aikaisia luokkakavereita. Opettajan toiminta on kuitenkin ollut luokkaansa kohtaan epäammattillista ja se tuli haastatteluissa esiin useammassa kohtaa.

N: No ei siinä ainakaan mitään lempeyttä ollu, eikä sydäntä siinä, että ei... Hassu kysymys, että miten se kohtas yksilöinä, koska ei mulla koskaan semmonen olo ollu, että se ois kohdannu minua ainakaan minään yksilönä. Me oltiin riiviölauma, jolle piti huutaa.

Kolmasluokkalaisten ajattelukyky aikuisten vääränlaisesta käytöksestä on sen verran puutteellista, että heiltä ei voi olettaa ymmärtämystä aikuisten ihmisten asioihin. Pirkon

tapauksessa tapahtumien ja haastattelun välillä on eroa noin kaksikymmentävuotta, joten on selvää, että se kuinka Pirkko nykyään hahmottaa asian on täysin toisenlainen kuin se oli kaksikymmentävuotta sitten.

N: Se oli, nyt aikuisen silmin ku aattelee, tai katsoo sitä asiaa, niin... mä aattelen, että hällä oli jotain omia ristiriitoja... pahoja... ehkä väsymystä... ehkä työuupumusta... että hän oli hyvin kireä, että ainut tapa millä hän piti kuria, oli huutaminen ja rankaseminen. Ja hän oli semmonen, että... semmonen vaikutelma, että hällä ei yhtään kiinnostanu se, se työ.

Jos edellä mainittua kuvausta suhteuttaa siihen, että ensimmäisellä ja toisella luokalla opettaja oli turvallinen aikuinen, niin tällöin on syytä olettaa, että luokka on joutunut uuteen haastavaan ja jopa pelottavaan tilanteeseen, jossa se on alkanut oireilemaan joka on näyttäytynyt mm. koulukiusaamisena, joka Pirkon tapauksessa alkoi pikkuhiljaa.

N: Siis mul on hirveen hämävät mielikuvat siitä. Se on alkanu jotenki niin vaivihkaa ja pikkuhiljaa, et emmää..., mä en osaa sanoa jotain tiettyä tapahtumaa esimerkiksi mistä mulla ois jääny mieleen, et siitä se on alkanu.

Pirkon kuvauksessa pätee se, minkä Hamarus toi myös teoriassaan ilmi: kiusaaminen alkaa pikkuhiljaa eräänlaisena tunnusteluna, jossa kokeillaan kuinka uhri reagoi pilkkaaviin heittoihin. Kiusaaminen alkaa yleensä siten, että uhrissa on jokin eroavaisuus johon tartutaan. Hamaruksen mukaan eroavaisuus voi olla myös “tuotettu” eroavaisuus, jolloin sillä ei ole totuuden kanssa mitään tekemistä. Pirkon tarinassa tulee tämä esiin selkeällä tavalla.

H: Joo, tota, minkälaisista asioista sua kiusattiin?

N: Uskonnollisesta vakaumuksesta, tai no niin pienellä lapsella ei varmaan omaa vakaumusta oo, mut perheen vakaumuksesta. Sitten siitä että mää oon hikari, hikipinko, sitten että mul ois täitä, sitte mul on iso pää, sian kärsä, lehmän silmät, mitä tahansa.. haisen pahalle.

Hamaruksen tutkimuksessa tuli myös ilmi, että erilaiset nimitykset muuttuvat ajan kuluessa ja niitä tulee kiusaamisprosessin aikana kaiken aikaa lisää. Pirkon tapauksessa kävi näin. Haastattelusta ei kuitenkaan selvinnyt, missä järjestyksessä näitä nimittelyjä alkoi tulemaan. Kuten Hamaruksen esittämässä kuviossa, myös Pirkon tapauksessa kiusaajia oli alussa vähemmän.

H: Joo. Eli tuota noin. Se siis kehitty sillai että ensin oli vähän tämmösiä nimittelyjä?

N: Joo

H: Ja sitten kasvo siitä?

N: Joo. Kyllä. Ja se oli ensin liittyy vaan siin oli muutama ihminen, jotka sitä harrasti ja sit se oli lopulta se oli oikeesti kaikki melkeen.

Pirkon tarinassa on nähtävissä niin sanottu testaamisvaihe, joka prosessin edetessä alkoi laajentumaan ja sai uusia, entistä vakavampia muotoja. Pirkon toiminta on kiusaamisen alussa ollut melko neutraalia, eikä hän ole juurikaan reagoanut tai välittänyt kiusaajien testausyrityksistä.

N: Mä en oo sanonu ikinä vastaan. Tai siinä meni tosi kauan ennen ku mä sanoin vastaan millään tavalla. Että mä oon vaan niinku ollu reagoimatta. Että mä en oo näyttäny millään lailla että sattuu, tai tuntuu. Et se oli mulle kunnia-asia että mä en näytä niille tyypeille mitään.

Kiusaamisen alkuvaiheessa Pirkko ei myöskään ole tunnetasolla reagoinut kovin voimakkaasti häntä kohti suunnattuun kiusaamiseen, mutta tilanteen jatkuessa suhtautuminen on muuttunut.

N: Todennäköisesti mä oon jonku verran antanu mennä ohi korvien, koska mulla ei tuu heti mieleen, että "hei, sillen se alko ku se sano mulle niin". Että se on varmaan sillä lailla, että mä en oo heti sitä ottanu. Mut sit ku se alko oleen jokapäivästä ja tunnilla tapahtuvaa ja joka välitunnille liittyvää niin sit se niinku alko tuntumaan.

Hamaruksen kaaviossa uhrilla on prosessin alkuvaiheessa halu kuulua ryhmään, mutta kiusaamisen jatkuessa uhrin toimintatapa muuttuu. Prosessin muuttuessa kohti tarinavaihetta uhri toisinaan pyrkii olemaan välittämättä ja vaikenee, toisinaan itkee. Ajoittain hän yrittää kuitenkin tulla ryhmään mukaan. Pirkolla tämä vaihe oli selkeästi havaittavissa. Pirkko muistelee, että ala-asteen kolmannella luokalla hän vielä saattoi leikkiä erilaisia leikkejä välitunnilla tyttöjen kanssa, kuten hyppiä hyppynarua, mutta ala-asteen loppuvuosina Pirkko joutui viettämään välitunnit melko usein kuitenkin yksin.

Eteneminen tarinavaiheeseen

Pirkon prosessissa tarinavaihe tuli esiin lähestulkoon identtisellä tavalla suhteessa Päivi Hamaruksen kaavaan. Siinä vaiheessa, kun uhrista alkaa liikkumaan tarinoita, kiusaamisen uhrilla esiintyy yrityksiä tulla ryhmän jäseneksi. Pirkolla eräs keino, jolla hän yritti parantaa sosiaalista asemaansa oli erään toisen luokan pojan pilkkaaminen. Jälkeenpäin Pirkko muistelee, että tuntui mukavalta, kun luokassa oli joku muukin hylkiö kuin hän. Pirkon kiusaajat alkoivat neljänneltä luokalta alkaen käyttämään myös vakiosanontoja, joilla he pilkkasivat Pirkkoa. Tyypillisesti Pirkkoa pilkattiin siitä, että hänellä on täitä, iso pää tai hän haisee. Pilkkaajien käyttämillä termeillä ei ollut mitään tekemistä totuuden

kanssa. Pirkon kiusaaminen laajeni myös luokan ulkopuolelle. Pirkko kertoo esimerkin, jossa ala-asteen loppupuolella rinnakkaisluokan poika saattoi yhtäkkiä käydä hänen kimppuunsa ja repiä vaatteet rikki. Toisessa Pirkon kertomassa tapauksessa rinnakkaisluokan poika tuli yhtäkkiä hakkaamaan Pirkkoa. Jälkeenpäin Pirkko on ihmetellyt sitä, että hän on ollut ikään kuin henkilö, johon on saanut purkaa aggressiota.

Pirkon tilanne vaikutti voimakkaasti myös hänen koulun ulkopuoliseen sosiaaliseen elämään. Kylä, jossa Pirkko asui oli niin pieni, että koulun ulkopuolisia sosiaalisia suhteita ei juurikaan ollut, joten Pirkko oli tekemisissä samojen ihmisten kanssa myös vapaa-ajallaan. Pirkko kertoo, että jälkeenpäin ajateltuna oli äärettömän tärkeätä, että hänellä oli koko ala-asteen ajan yksi hyvä ystävä, joka kylläkin asui toisella paikkakunnalla. Tämä ystävä oli vuoden Pirkkoa vanhempi. Pirkko tutustui myös kuudennella luokalla erääseen tyttöön, jonka kanssa hän pystyi olemaan kaveri. Pirkko ei kuitenkaan puhunut kavereidensa kanssa koulukiusaamisesta. Kotona ilmapiiri oli sellainen, että vanhempienkaan kanssa asiasta ei paljon keskusteltu.

Hamarus esittää yhtenä tarinavaiheen käyttäytymismuotona vieroksunnan. Se on lievempi muoto eristämislle, joka tapahtuu tyypillisesti vasta vieroksunnan jälkeen. Pirkon kertomassa esiintyi selkeästi viitteitä siihen, että hän on ollut vieroksuttu henkilö. Vaikka Pirkko käyttääkin termejä eristäytyminen ja eristyminen, tilanteen muut tekijät huomioon ottaen voidaan tulkita, että alkuvuosina kysymys on ollut vieroksunnasta ja vasta myöhempinä vuosina selkeästä eristämisestä.

N: No ensinnäki musta... tuntu siltä, että kaikki aina puhu musta paha, koska musta puhuttiin paljon paha ja sitten tuota niin niin.. kyllä se monesti oli semmonen, että musta tuli semmonen ei-toivottu henkilö. Nii että jos halus olla suosittu nii ei kannattanu olla mun kanssa. Eli kyllä se oli semmonen että ku mä tulin nii monesti ihmiset oli hiljaa.

Ala-asteen loppupuolella Pirkko kiusaaminen muuttui niin pahaksi, että hän joutui lisääntyvässä määrin kokemaan fyysistä väkivaltaa ja sen uhkaa. Pirkko kertoo erään tapauksen, jossa ruokalassa ollessaan eräs poika oli lyönyt häntä peltimukilla selkään niin lujaa kuin jaksoi. Tästä lyönnistä Pirkolle oli tullut mustelma ja haava selkään. Tämä tapahtui kuudennella luokalla. Opettaja sai melko pian tietää tästä tapahtuneesta episodista ja hän hoiti asian siten, että pyysi Pirkkoa saapumaan luokan eteen. Luokan edessä hän pyysi Pirkko nostamaan paidan ylös ja näyttämään koko luokalle, millainen jälki lyönnistä oli jäänyt. Pirkko muistelee tapahtunutta erittäin nolaavana.

Ala-asteen loppupuolella Pirkon vanhemmat saivat tietää Pirkon kiusaamisesta. Pirkko ei itse muista kuitenkaan kertoneensa tätä vanhemmilleen. Pirkko epäilee, että vanhemmat ovat saattaneet kuulla esimerkiksi jonkin yksittäisen tapahtuman. Pirkon vanhemmat ovat olleet sen verran tietoisia kiusaamisen laajuudesta, että he ovat ottaneet kouluun yhteyttä. Koulussa asiaan on puututtu ja Pirkkoa kiusanneet pojat on otettu rehtorin puhutteluun. Rehtorin puhuttelun jälkeen Pirkkoa oli pyydetty saapumaan rehtorin kansliaan, jossa poikien piti pyytää anteeksi Pirkolta. Se, että Pirkko on joutunut kohtaamaan kiusaajansa ilman ennakkovaroitusta ja valmentautumista ja ilman muiden ihmisten tukea on todennäköisesti ollut haastava tilanne hänelle. Anteesipyynnön jälkeen Pirkko ja pojat ovat kävelleet rehtorin kansliasta ulos jonka jälkeen pojat ovat aloittaneet välittömästi Pirkon sättimisen uudestaan.

N: Ja sitte mä muistan ku me mentiin ulos sieltä huoneesta nii ne saman tien alko saman räksytyksen mulle uudestaan. Ja menivät pesemään käsiä, että hyi ne on joutunu kätteleen mua että hyi että haisee ja täit tarttuu.

Edellä mainittu tapaus on yksi niistä muutamista sovitteluyrityksistä, joita Pirkko koki omassa prosessissaan. Emme tässä tutkielmassa pysähdy tarkastelemaan kiusaamisen erilaisia selvittely- ja ratkaisukeinoja. On kuitenkin mainittava, että tarkasteltaessa koulun suorittamia toimenpiteitä Anatoli Pikaksen, Päivi Hamaruksen tai Christina Salmivallin kehittämien menetelmien pohjalta, voidaan havaita koulun kykyjen kohdata koulukiusaamistilanteita olleen hyvin puutteellisia. Tuohon aikaan eli 1990-luvulla asiasta

on puhuttu hyvin vähän, jos sitä verrataan 2000-luvun jälkeen käytyyn keskustelun ja suomenkielisten kirjallisten tuotoksien määrään.

Yleinen eristäminen

Maine ja rituaalit -vaiheessa kiusaaminen on edennyt jo hyvin pitkälle. Tuossa vaiheessa kiusaajien toimintatapoina on fyysinen päällekkäyminen ja eristäminen koko yhteisöstä. Kiusaamisen uhrin toimintatapana on epätoivoinen teko tai ulkopuolinen puuttuminen. Ulkopuolisella puuttumisella tarkoitetaan sitä, että jokin kiusaajan tai kiusatun ulkopuolinen taho puuttuu kiusaamisen kulkuun. Pirkon kertomuksessa tarinavaihe on muuttunut maine ja rituaalit -vaiheeksi ala-asteen kuudennelta luokalta lähtien, mutta viimeistään yläasteella se on ollut selkeästi sitä, kun tarkastelee erilaisia tapahtumia, joita Pirkko on kokenut.

Pirkon mukaan hänen kiusaamisensa muuttui aikaisempaa enemmän fyysiseksi ala-asteen loppupuolella ja viimeistään yläasteella. Väkivaltaiset tilanteet olivat usein luonteeltaan sellaisia, että niihin ei liittynyt erimielisyyttä tai riitelyä Pirkon ja kiusaajien välillä. Väkivaltatilanteet olivat Pirkon mukaan aika satunnaisia ja niitä esiintyi tyypillisesti tilanteissa, joissa oli tungosta ja Pirkko saattoi vahingossa koskea tai tönäistä jotakin. Tämä oli kiusaajille riittävän iso syy tönäistä lujasti takaisin Pirkkoa tai lyödä häntä.

N: Tai sit jos mää tungoksessa vahingossa jotaki tönäsin nii se oli aina syy niinku tönästä mua tosi lujaa takasi. Taikka... lyödä.

H: Eli se oli tämmöistä tönimistä?

N: Ja hakkaamistakin..

H: Hakkaamistakin? Kuin niinku vakavaksi se...?

N: No se.. ei se... emmää semmosia pysyviä vammoja varmaan saanu, varmaan mustelman sain joskus olkavarteen.

Yläasteella Pirkkoon kohdistunut väkivalta saattoi olla esim. repun heittelyä tai jollain esineillä heittelyä. Pirkko kertoo erään tapauksen, jonka muistaa selkeästi ja joka meni myös muiden henkilöiden tietoisuuteen. Välitunnilla ollessaan Pirkkoa paljon isommat pojat olivat alkaneet heitellä Pirkkoa jääpaloilla päähän ja välitunnin loputtua he eivät olleet päästäneet Pirkkoa sisälle. Pirkko oli mennyt välittömästi tapahtuman jälkeen kertomaan asiasta rehtorille. Rehtorin vastaus oli kuitenkin ollut hämmentävä. Rehtori oli todennut Pirkolle uskovaisen tytön osan olevan Pirkon osan kaltainen ja Pirkon valittavan siitä turhaan. Asialle ei tehty siis mitään. Rehtori ei itse kuulunut samaan uskonnolliseen yhteisöön.

Pirkon sanojen mukaan hänen kiusaamisensa “levisi täysin” yläasteella. Tämä näkyy haastattelussa muun muassa siten, että Pirkko koki entistä laajemmalta taholta häneen kohdistuvaa kiusaamista. Haastattelussa tuli selvästi ilmi, että Pirkolla oli tietynlainen maine muiden ihmisten silmissä.

N: Ja tuota niin niin... Mutta se oli siis semmosta että vaikka jos mä menin kauppaan, mä olin silloin jo yläastelainen, niin joku semmonen ihan pikkunen ala-astelainen saatto alkaa aukoon mulle kaupassa päätä.

Pirkon oma ratkaisu ja kiusaamisen loppuminen

Pirkko koki, että hänen kiusaamisensa on saanut täysin kohtuuttomat mittasuhteet. Pirkko ajatteli, että kuinka kiusaajat voivat pilkata häntä, vaikka eivät edes tunne häntä. Tilanne tuntui Pirkosta niin järjettömältä, että se jopa huvitti häntä. Lopulta Pirkko päätti tehdä asialle jotain, sillä tilanne vaikutti täysin muuttumattomalta ja pysyvältä.

N: Kukaan aikuinen ei saanu sitten sitä asiaa hallintaan silloin, koska se oli koko sen kyläyhteisön juttu jo siinä vaiheessa. Ja siitä kärsi myös muut mun sisarukset, mut mä olin ehkä niinku pahimmassa jamassa. Niinku... Kukaan

aikunen sitä asiaa ei ratkassu. Että mää lopulta tein sit sillai, että mää luin ysiluokan yli yläasteelta. Ja menin lukioon.

Pirkko päätti ratkaista asian siten, että kahdeksannen luokan keväällä hän tentti yhdeksännen luokan ja siirtyi samalla paikkakunnalla sijaitsevaan lukioon. Lukiossa tilanne helpottui kiusaamisen osalta huomattavasti. Koska lukio sijaitsi samalla paikkakunnalla, Pirkon maine oli myös tiedossa lukiossa ja hän joutui kohtaamaan kiusaamista sielläkin, mutta huomattavasti vähemmässä määrin kuin yläasteella. Lukiossa Pirkkoa kiusattiin esimerkiksi siitä, että hän on ”hikari”, eli panosti koulunkäyntiin. Fyysistä kiusaamista Pirkko ei joutunut kokemaan enää lukiossa. Pirkon kiusaaminen loppui lopullisesti siinä vaiheessa, kun hän muutti perheensä kanssa uudelle paikkakunnalle, jossa jatkoi uudessa lukiossa.

5.1.2. Pertti

Myös Pertin kiusaamisprosessia tarkastelemme kronologisesti. Pertin prosessi oli aivan omanlaisensa. Yhtäläisyyksiä Hamaruksen (2006) kiusaamisprosessin teoriaan löytyy, mutta prosessi poikkeaa joiltain osin tästä taustateoriasta aika tavalla. Prosessin alku on aika tarkasti hahmotettavissa, mutta prosessin loppuminen on vaikea määritellä.

Kiusaamisen alku testaamisella

Pertin koulukiusaaminen alkoi ala-asteen toisella luokalla. Pertti muutti ensimmäisen luokan jälkeen toiselle paikkakunnalle ja aloitti uuden koulun. Kiusaaminen alkoi välittömästi. Alussa kiusaaminen oli pienimuotoista ja tunnustelevaa. Pertin mukaan kiusaaminen oli aluksi pientä kiusoittelua, eikä se tuntunut vakavalta. Kiusaamisessa puututtiin pieniin asioihin, esimerkiksi hiustyyliin. Pertti oli luonteeltaan nopeasti tulistuva ja hän saattoi helposti hermostua, jos häntä nimiteltiin.

M: Se oli vähän vaihtelevaa, eikä mitenkään säännöllistä. Mää en ite jälkeenpäin, enkä sillonkaan, niin en mä oikiastaan lue ihan kiusaamiseksi sitä. Se nyt oli semmosta kiusottelua ja... niin... se oli hyvinki vähäpätöstä, että mun oma käytös sitte vähän merkityksellisempää.

Pertin kertomuksessa tulee näkyvästi esille, kuinka häntä niin sanotusti testattiin. Pertin reagointi testaamisen oli hermostuminen, mikä lisäsi kiusaajien intoa jatkaa testaamistaan. Pertti oli pienikokoinen, mutta siitä huolimatta hän saattoi ajautua painimaan kiusaajiensa kanssa. Pienen kokonsa vuoksi Pertti ei pärjännyt näissä painiotteluissa, ja tämän vuoksi Pertin yritykset vaikuttaa tilanteeseen painimalla aiheuttivat muissa oppilaissa Pertin mukaan naurua. Syy, miksi Pertti ajautui painimaan, saattoi kuitenkin piillä siinä, että häntä hermostutti se, että hän ei pärjännyt näissä voimannäytöissä.

M: Joo ne oli aivan sellasia pikku lällätyksiä ja muita. Joskus niistä tuli tietenki jotain painimatsia ja muuta, mutta emmää.. emmää niitäkään kokenu sillai muuten vakavasti ku se, että ehkä... ehkä siinä saatto olla seki, että tuota... ku en kerran pärjänny niin sitte hermostutti.

Pertin haastattelusta ilmeni useassa kohtaa, että vielä testaamisvaiheessa hän ei ottanut kiusaamista vakavasti, eikä se häirinnyt häntä juurikaan kouluelämässä. Tähän kokemukseen on todennäköisesti vaikuttanut paljon se, että kiusaamisen testaamisyrietykset olivat olleet hyvin satunnaisia. Niiden välillä saattoi kulua sen verran aikaa, että Pertille ei muodostunut käsitystä siitä, että häntä koetettaisiin systemaattisesti kiusata, jolloin hänen tulisi olla varuillaan koko ajan.

M: Se ei nyt mitenkään vakavaa ollu, että... tietenki siinä oli semmonen asetelma, että ku mää olin tullu toisesta koulusta ja siellä oli ollu valmis luokka, täällä uudessa koulussa, jo sen eka luokan ajan. Ja sitte mää tulin toisesta koulusta niin siinä ei hirveästi pysty valitsemaan, että miten tässä nyt sijottuu. Että, tuota niin... Ne mun kaveritki meinas olla semmosia, että

esimerkiksi semmonen kaveri, jonka kans olin paljo, oli todella reilusti ylipainonen. Että muita, joille pystyis niinku tuollai ehkä niinku kuittaileen takas niin ne ei pystyny mullekaan yleensä kuittailemaan niin se oli semmonen...

Alkuvaiheessa Pertin toimintatapana oli lähes ainoastaan painiminen kiusaajien kanssa. Pertti kertoo olleensa oppilas, joka ei osannut tarttua kiusaamisyrityksiin verbaalisesti niin, että olisi alkanut esimerkiksi pilkkaamaan kiusaajiaan takaisin. Hamaruksen teoriassa kiusaamisprosessin alkuvaiheessa kiusaajien toimintatapana on testaaminen ja vastaavasti kiusatun toimintatapana on halu kuulua ryhmään. Edellä oleva Pertin kuvaus antaa jonkin verran viitettä siitä, että Pertillä on ollut halu kuulua luokkaan, mutta hän on joutunut toteuttamaan aikeensa siten, että on ollut ystävänä henkilöille, joille pystyisi tiukan paikan tullen sanomaan helposti takaisin.

Kiusaamisen paheneminen

Testaamisvaihe meni Pertin osalta siten, että koulukiusaaminen jatkoi pahenemistaan. Lopullinen käänne tapahtui yksittäisessä tilanteessa. Jälkeenpäin Pertti analysoi, että kaikki häneen kohdistunut naljailu oli ikään kuin ollut johdattelua siihen, että kiusaaminen hänen kohdallaan tulisi alkamaan voimakkaampana, jos siihen olisi jokin syy. Naljailu oli jatkunut pidempään jo melko voimakkaana ja tyypillisesti siinä puututtiin Pertin ulkonäköön. Hamarus tuo väitöskirjassaan esiin sen, että samat haukkumasanat eivät pitkään naurata ja viihdytä muita ihmisiä. Tämän vuoksi kiusaamisprosessin jatkuminen vaatii kaiken aikaa uusia ja entistä rajumpia toimenpiteitä. Pertin tapauksessa hänelle sattunut yksittäistapaus antoi hänen kiusaajilleen uuden syyn jatkaa hänen kiusaamistaan, ja tapahtuman johdosta hänelle keksittiin uusi loukkaava haukkumanimi, jota alettiin käyttämään usein Perttiä vastaan. Kiusaajien intoa lisäsi se, että Pertti ei pitänyt ollenkaan uudesta haukkumanimestä. Osittain tämän vuoksi tästä haukkumanimestä tuli myös pitkäkestoinen. Yksittäisestä tilanteesta keksityn uuden haukkumanimen myötä Pertille alettiin keksiä yhä uudempia haukkumanimiä ja kiusaamisprosessissa on tämän myötä nähtävissä selkeä vaihe, jolloin se muuttuu pysyväksi ja entistä vakavammaksi.

M: No, tietenki se laajentu sillai, että... tuota noin... että... jonku verran uskonnolliseen vakaumukseen viitattiin välillä ja sitte myöski ulkonäköön... Sitä otettiin taas uudestaan ja uudestaan ja... ja sitten klassisen musiikin harrastus oli tietenki tämmönen ja sitte jokainen semmonen pieniki epäonnistuminen tai harkitsematon sanonta niin niistä kuittailtiin sitten.

Vielä testaamisvaiheessa kiusaaminen oli luonteeltaan satunnaista ja sitä ei tapahtunut niin usein, että Pertin olisi pitänyt koko ajan olla varuillaan. Edellä olevasta haastattelukohdasta ilmenee, kuinka tilanne alkoi muuttumaan siten, että Pertin sanomisiin ja tekemisiin puututtiin entistä helpommin. Tässä vaiheessa Pertin taustasta alettiin myös kaivamaan erilaisia syitä, joista häntä voitaisiin pilkata. Pertin erilainen uskonnollinen tausta aiheutti sen, että häneen voitiin yhdistää monia eri asioita, joita liitettiin Pertin uskontoon. Ilmeisesti Pertin uskonnon ja siihen liitettyjen asioiden vuoksi Pertistä ei tarvinnut keksiä haukkumasanoja tai -sanontoja, sillä uskonnosta liikkui paljon erilaisia olettamuksia ja käsityksiä, joiden avulla voitiin hyökätä Perttiä vastaan.

M: Kyllä ne aika hyvin, tuota noin... pohjautu totuuksiin sillai, että jos ottaa tuon uskonnollisen vakaumuksen, niin siitähän kyllä... se, että se on totta, mutta se, että mitä muutenki tästä vakaumuksesta liikkuu niinku lasten ja nuorten piirissä hirveen paljo, ja aikuistenki piirissä, semmosia uskomuksia, niin niitähän kyllä leviteltiin... niin kaikki stereotyiathan sitten puheiden mukaan minun kohdalla piti paikkansa... Että tämä, tuota... jos miettii tätä varsinaista yhtä kiusaajaa, joka eniten kiusas, niin se ei tähän asiaan puuttunu koskaan, koska itellä oli sama tausta. Mutta en tiää, ehkä tällä omalla käyttäytymisellä se saatto suojella vähän itteäänki, että kun hän on kiusaaja niin hänen ominaisuuksiin ei pystytä tarttumaan ja oon sitä miettiny, että.. niin... jos niinku menestyin aika hyvin koulussa ja siihen sitten tartuttiin myös. Niin että hän ite menesty aika heikosti ja en tiää... tuota noin... oli varmasti jonkinlaisia oppimisvaikeuksia tai keskittymisvaikeuksia tai jotain... Siitä se varmaan kumpus myöski tämmösestä.

Pertin kiusaaminen oli hyvin moniulotteista. Yhtenä pääkiusaajana oli samaan uskonnolliseen ryhmään kuulunut poika, joka on ollut samaan aikaan sekä Pertin kaveri, että myös kiusaaja. Hamaruksen mukaan kiusaaja voi omalla toiminnallaan pyrkiä pelkästään suojelemaan omaa selustaansa. Tämä on selkeästi havaittavissa Pertin tapauksesta, koska muuten tämä pääkiusaaja oli Pertin kaveri.

Yrityksiä tulla ryhmään

Erilaisista syistä johtuneet painimiset olivat Pertille melko yleisiä koulussa. Syitä fyysiselle mittelölle saattoivat olla esimerkiksi pelissä tai leikissä tapahtuneet sääntörikkomukset. Sääntörikkomuksista Pertti saattoi helposti ruveta kinaamaan vastapuolen pelaajan kanssa ja tämä johti helposti fyysiseen välienselvittelyyn. Painimiset eivät olleet luonteeltaan kovinkaan väkivaltaisia ja Pertti kertookin, että ei koskaan joutunut näissä tilanteissa kokemaan vakavaa väkivaltaa. Pertti kertoo, että painimiset olivat hänelle eräs keino jolla hän yritti päästä irti siitä, että häntä kiusataan. Painimisia hänellä ei kuitenkaan tullut kiusaamistilanteissa, vaan ne tapahtuivat tyypillisesti pelitilanteissa. Jos painiottelut olivat eräänlainen kiertotie, jolla Pertti yritti parantaa asemiaan, Pertin tarinassa tuli esiin myös selkeämmin tulkittavaa toimintaa, jonka avulla hän yritti parantaa omaa asemaansa ryhmässä.

M: No, hirviän paljo piti varoa, että mitä tekee tai mitä sanoo. Ja... niin... Esimerkiksi... niin... liikuntatunnilla mielellään menin esimerkiksi maalivahdiksi, jos pelattiin jotaki, että siinä mua oli hirvee huonoa vertailla muihin. Ja siinä oli selvä se oma paikka, ei tarvi niinku hakea sitä paikkaa, että mikä se merkitys on siinä ryhmässä, että se on se oma paikka ja oma tehtävä siinä. Ja se selkeytti aika paljo sitä sosiaalista tilannetta aina. Mutta... No.... Esimerkiksi käyttäytymiseen vaikutti sillä, että ...mmm... en hirveästi tehny koulun eteen töitä, että aika lukematta tein kaiken, että

pelkästään sillä päällä mitä tunnilla kuulin, niin sitte selvisin... Että parempaanki varmaan ois ollu...

Pertin usein käymät fyysiset välienselvittelyt ovat ilmeisesti pahentaneet hänen tilannettaan kiusaajien silmissä. Pertillä oli myös tapana sanoa helposti ajatuksensa harkitsemattomasti, mihin kiusaajat saattoivat takertua. Osittain tämän vuoksi Pertti joutui olemaan kaiken aikaa varuillaan koulussa. Pertti joutui olemaan varuillaan myös koulumenestyksensä suhteen. Pertin luokassa osa oppilaista menestyi hyvin koulussa ja nämä oppilaat eivät Pertin mukaan ottaneet häneen negatiivista kontaktia. Vastaavasti heikommin koulussa menestyvät oppilaat olivat niitä, joiden kanssa Pertti joutui kiusaamistilanteisiin. Pertti kertoo, että hänen eräs keinonsa päästä lähemmäs näitä kiusaajia oli tietoisesti olla yrittämättä parastaan. Pertti kertoo olleensa keskiverto-oppilas, joka ei juurikaan lukenut läksyjä eikä tehnyt koulun eteen töitä.

M: No... Esimerkiksi käyttäytymiseen vaikutti sillä, että ...mmm... en hirveästi tehny koulun eteen töitä, että aika lukematta tein kaiken, että pelkästään sillä päällä mitä tunnilla kuulin, niin sitte selvisin... Että parempaanki varmaan ois ollu...

Haastattelusta ei kuitenkaan ilmene, kuinka tehokkaasti Pertin välinpitämätön koulunkäynti vaikutti hänen koulukiusaamiseensa. Pertin normaalia laiskempi koulunkäynti on tulkittavissa Pertin itse kertomana selkeästi yritykseksi parantaa hänen sosiaalista asemaansa kiusaajien keskuudessa, mikä puolestaan vähentäisi häneen kohdistunutta kiusaamista. Tämän vuoksi ne voidaan tulkita Pertin yrityksiksi tulla ryhmään. Hamaruksen teoriassa kiusatun henkilön yritykset tulla ryhmään ovat tyypillisiä keinoja, joilla kiusattu henkilö reagoi häneen kohdistettuun kiusaamiseen.

Tarinavaiheessa uhrin toimintatapoihin ei vielä kuulu kovin radikaalit toimenpiteet oman asemansa parantamiseksi. Tämä sama asia voidaan havaita myös Pertin kiusaamisprosessissa.

M: Pikku tappeluita vaan on ollu ja just tuommosia, että ehkä se on ollu sitte tuommonen, millä on yrittäny puuttua, nii ei se oo ollu mitään radikaalia, että se on ollu jotain semmosta, että yrittäny olla hauska ja herättää huomiota, ja siitä on sitte seurannu enemmän naureskelua. Tai sitte itkeskelyä kotona tai... tai tuota noin... tai sitte radikaaleinta voinu olla just tuommonen, että hermostunu kiusaajille ja yrittäny mennä niitten kimppuun, mutta enhän minä mitää oo voinu niille.

Edellä oleva kuvaus Pertin haastattelusta kuvastaa sitä, että Pertin yritykset parantaa omaa sosiaalista asemaansa eivät ole onnistuneet vaikuttamaan kiusaajiin niin tehokkaasti, että kiusaaminen olisi loppunut. Pertin itkeskely kotona myös kuvastaa sitä, että tilanne oli tuossa vaiheessa muuttunut vakavammaksi kuin se oli testausvaiheessa. Tässä vaiheessa Pertille oli alkanut jo muodostua tietynlainen maine oman luokan ulkopuolella, mikä entisestään vaikeutti Pertin asemaa.

Tarinavaiheessa aluksi kiusaajien toimintatapana on nimittely ja vieroksunta. Tämän jälkeen tilanteen pahentuessa kiusattuun kohdistetuiksi toimenpiteiksi tulevat haukkuminen, töniminen ja eristäminen. Tämä edellä kuvattu prosessin paheneminen tuli myös Pertin tarinassa selkeästi ilmi. Pertin kiusaaminen oli alkanut toisella luokalla ja kolmannella luokalla siitä oli tullut selkeästi pysyvämpää. Neljännellä ja viidennellä luokalla Pertin kiusaaminen alkoi saada myös fyysisiä otteita, mikä tulee useassa kohtaa esiin.

M: Nelosluokalla enemmänki, niinku muistaakseni... alko tulemaan tämmöstä, että esimerkiksi ku olin lähössä koulusta pois, saatto nämä samat kaverit tulla estämään, että mää en päässy mun pyörälle. Että tulla estämään vaan ja tönimään ja sitte siinä vaiheessa myöskin se laajeni pikkusen myöski kaveripiiriin ja pelikentille ja tällai tämä nimittely.

Koulukiusaaminen voi olla hyvin piiloista ja tapahtua opettajilta salassa. Pertin tapauksessa häneen kohdistuneet fyysiset kiusaamiset olivat selvästi luokiteltavissa tähän kategoriaan, sillä fyysistä kiusaamista Pertti ei koulussa joutunut paljon kokemaan.

M: Joo, semmosta alko tulemaan.. Mutta... Se ei yleensä välitunneilla näkyne, että se oli yleensä just nuo koulumatkat oli se aika että millon tilanne oli kaikista pahimmillaan. Että muuten se pysy aika lailla ennallaan.

Perttiin kohdistunut väkivalta ei kuitenkaan ollut Pertin mukaan erityisen rankkaa. Kyseessä oli Pertin mukaan enemmänkin vapauden rajoittamista ja tähän vapauden rajoittamiseen liittyi kiusaajien taholta myös nöyryytystä. Nöyryyttäminen tapahtui osittain siksi, että Pertti oli tulinen luonne ja saattoi mennä kiusaajien kimppuun, jolloin hänet oli helppo laittaa kenttään ja naureskella Pertille sen jälkeen. Tyypillisesti Pertin kimpussa oli kaksi henkilöä, joista toinen oli selkeä pääkiusaaja, jolla oli tapana keksiä pilkkanimityksiä myös muille henkilöille. Pertti oli luokasta kuitenkin selkeästi se, jota kiusattiin eniten. Pertin vapaudenrajoittamistilanteet saattoivat olla esimerkiksi tilanteita, joissa Perttiä ei päästetty välitunnilta sisälle kouluun, koulusta kotiin, pyörälle tai muuten etenemään jonnekin.

M: Että ainoa niinku semmonen niinku oikeesti epäsuhtanen tuommonen fyysinen tilanne niin ne on ollu sitte tuommosia, että mää oon ite hermostunu pilkkaamisesta tai sitte tai mää oon hermostunu siitä, että mun vapautta on rajoitettu. Että mua on pietty kiinni, ei oo päästetty pyörälle tai jotaki tämmöstä, ei oo päästetty etenemään, ei oo päästetty menemään kotiin tai sisälle välitunnilta tai... jotain tämmöstä... Että se on ollu oikeastaan fyysinen väkivalta, se on ollu vaan vapauden rajoittamista.

Maine ja eristäytyminen

Tarinavaiheen loppupuolella kiusatun toimintatapana on eristäytyminen. Pertin haastattelusta on havaittavissa Pertin oma eristäytyminen sekä muutamia muita syitä, jotka olivat kiinteästi yhteydessä kiusaamisprosessiin.

M: Muuten ei muu luokka hirveesti yhtyny tuohon toimintaan, että meillä muuten mää mielestäni tunsin että mää olin aika hyvin siinä luokassa sisällä. Mutta sitten tämä yks... tämä nimittely, nii se jotenki, nää nimitykset niin ne.. ne laajeni sillai koko luokan kokosiksi ja sillai niinku kaveripiiriinki. Emmää tiiä, se saatto olla, että ne piti sitä ehkä viattomanaki, sitä nimitystä. Eikä niinku tajunnu, että kuin iso asia se niinku oli. Että niinku... Yritin sitte myöski sietää sitä ihan sen takia, että tuota noin.. että, että yritin itekki tehdä siitä semmosta pientä asiaa. Että painaa sen vaan pois.

Hamarus kuvaa myös sitä, kuinka kiusatun maine laajenee luokan ja koulun ulkopuolelle. Näin tapahtui myös Pertin tapauksessa. Edelle olevasta Pertin katkelmasta on pantava merkille se, että koulussa tapahtuneisiin nimittelyihin ja kiusaamisyrityksiin Pertillä oli tapana reagoida aggressiivisesti kuten painimalla, mutta vastaavasti kaveripiirissä tapahtuneisiin nimittelyihin reagointi oli täysin toisenlainen. Lopputuloksen kannalta Pertin erilaisella toimintatavalla ei kuitenkaan ollut merkitystä. Häntä nimiteltiin myös koulun ulkopuolella kavereidensa keskuudessa. Pertin maininta yllä olevassa lainauksesta siitä, että hän ei tajunnut kuinka iso asia hänelle oli se, että häntä kiusataan kuvastaa sitä, kuinka vaikeaksi ja vaikuttavaksi hänen kiusaamisprosessinsa oli muuttunut. Pertin omat yritykset vaikuttaa omaan tilanteeseensa eivät tuottaneet toivottavaa tulosta, eikä hän pystynyt enää vaikuttamaan omaan tilanteeseensa.

M: Ei siinä oikistaan mitään pystyny tekemään. Että ainoa asia, mitä ois pystyny tekemään niin se, että... isäni kanssa mulla on ollu tosi avoimet välit ja tuota noin... se on joskus haistanukki tuon kiusaamisen selvästi, ja on

kuulemma jälkeenpäin ku on puhuttu niin on kuulemma kysynytki asiasta multa ja mää oon tunnustanu, että mua kiusataan. Mutta en oo kertonu kiusaajien nimiä, ja suorastaan hermostunu ku on... hän on ehottanu että kouluun otettais yhteyttä. Että ehkä siinä on ollu myöski se häpeä.. häpeänpelko, että ei saa tulla ilmi ja ei saa... mua ei saa ainakaan leimata sillai että mää kantelisin noista asioista.

Pertti myös kertoo, että koulussa opettajat eivät saaneet tietoon ollenkaan häneen kohdistunutta koulukiusaamista. Pertin mukaan hänen toiminnallaan on suuri merkitys siihen, koska hän ei kertonut kotiväelle lähellekään kaikkea, mitä koulussa kohtasi. Hän ainoastaan ylimalkaisesti myönsi, että häntä kiusataan ja sanoi vanhemmilleen, että asiasta ei saanut kertoa koululle. Opettajan toiminnalla saattaa olla vaikutusta tähän, ja ainakin Pertin viidennen luokan opettajan epäammattimainen toiminta näkyy Pertin koulukiusaamisen määrässä.

M: Se alko vitosella menemään pahempaan päin, koska se opettaja ei nähny mitään, mutta vitosella oli todella inhottava ja huono opettaja, joka kohteli oppilaita todella huonosti ja suorastaan kiusas oppilaita. Muitaki ku mua. Ja... Tuota noin... Minä en ollu siellä ees oikeastaan pahimpana kiusattuna, että monia se opettaja räökkäs paljo pahemmin ja uskon että monilla on traumoja siitä opettajasta.

Hamaruksen prosessikaaviossa yhtenä kiusatun toimintaan vaikuttavana asiana on itsestä lähtevä vahvuus tai ystävän tuki. Pertin tapauksessa on merkille pantavaa, että hänen haastattelustaan ei ilmene hänen saaneen tukea ystäviltä. Hän on joutunut toimimaan koko prosessissa yksin, mikä on varmasti vaikeuttanut paljon hänen tilannettaan.

M: ...ei puolustanu kiusaajaa eikä kiusattua oikeastaan, että perusnaljailua oli mua kohtaan, mutta niin saatto ehkä olla vähän muitaki kohtaan. Että sitä

ei tullu vaan mun näköpiiriin. Ja sen takia se varmaan tuntu pahaltaki kuulu että on niinku yksin sorsittu siellä. Ehkä olinki, en tiää.

Edellä kuvattujen asioiden perusteella voi saada käsityksen, että Pertin prosessissa on ollut eristäytymistä. Pertti on koettanut omalla toiminnallaan säädellä itseensä kohdistunutta kiusaamista, mutta tällä ole ollut siihen mitään vaikutusta. Luokan ilmapiiri on ollut myös huono. Pertillä ei ole ollut luokassa puolustajia, eikä hän ole saanut ystäviltäkään tukea. Nämä edellä mainitut asiat ovat kenen tahansa henkilön kohdalla haastavia.

Opettajanvaihdos, kiusaamisen laantuminen

Pertin osalta tilanne olisi saattanut muuttua aikaa myöten paljon paremmaksi, mutta hänen onnekseen kuudennella luokalla hänen opettajansa vaihtui.

M: Ja kutoselle sitten ku ois voinu ehkä kiusaaminen pahentua niin meillä vaihtu opettaja, ja tuli todella hyvä opettaja. Ja jonka mukana meillä sitte luokkahenki parani tosi paljo. Ja emmää tiää... se saatto olla... siitäki johtua, että kiusaaminen ei sitte enää siinä vaiheessa pahentunu ja siitäki, että tämä yks oppilas, joka oli ollu niinku kakkoskiusaajana, niin se muutti pois ja meni toiseen kouluun. Niin tämä kiusaaja jäi pikkusen yksinki tässä tilanteessa sitte.

Edellä mainittu katkelma on äärimmäisen mielenkiintoinen kiusaamisprosessin tutkimisen kannalta, koska siinä kiusaajan apuri muuttaa pois ja luokan pääkiusaaja jää ilman tukea. Tällöin hän ei enää voi jatkaa toimintaansa. Samalla myös luokan opettaja vaihtuu ja uusi opettaja mahdollistaa paremman ilmapiirin syntymisen luokkaan. Pertin tarinassa tämä tulee ilmi myös selkeänä muutoksena siihen, kuinka paljon Pertti joutuu kokemaan koulukiusaamista.

M: Kiusaaminen ei vielä loppunu siinä, että se vähän kyllä laantu, se kiusaaminen, mutta edelleen tunsin, että oon tuollai sorsittu luokassa jonku verran ja samat nimitykset pysy, että se vähän.. se taantu takas sinne kolmosnelosluokan, kolmosluokan tasolle just ehkä.

Pertti ei kuitenkaan päässyt eroon omasta identiteetistään kiusattuna. Hänellä oli koko ajan oletuksena, että häntä voitaisiin mahdollisesti kiusata. Ajoittain niin kävikin, mutta paljon lievempänä kuin aiemmin. Tähän tilanteen paranemiseen auttoi uusi opettaja, jonka merkitys on jo aikaisemmin tullut esiin. Opettajan merkitys Pertin koulunkäyntimotivaatioon ja ilmapiirin muutokseen tulee esiin muun muassa seuraavalla tavalla.

M: Ite koulusta tykkäsin paljo. Ja tuota noin niin... Tai no en tiää paljon, mutta tykkäsin ihan mennä kouluun ja mä tykkäsin paljo meiän opettajasta. Että se oli tosi hyvä opettaja. Ja sillai... ei mun mielestä niinku, ei meillä luokkahengessä mitään niin hirveen pahasti vialla ollu, että... mutta sitten tuota niin aina vähän oli semmonen kutina, että... ja osas niinku joissaki tilanteissa oottaa, että mitähän tästä tulee ja jos niinku oli sanonu jotain semmosta mistä ties, että tähän ne ehkä voi tarttua, niin sitten tuli hirveä varovaisuus ja häpeä sen jälkeen, että mitä mä menin möläyttämään ja että... semmonen ja sillon yleensä ku ite oli sanonu vahingossa jotain vähän väärin tai muotoillu sanat huonosti nii sitte yleensä vetäyty jonki verran joksiki aikaa, että se kerettiin unohtaa.

Edellä oleva pätkä Pertin haastattelusta kuvastaa sitä, kuinka Pertin piti olla varuillaan kaiken aikaa. Muutos pahimpiin aikoihin oli se, että nyt hänen möläytyksiin ei takerruttu tai jos takerruttiin niin hyvin harvoin. Vaikka Pertin luokassa vallitsevassa ilmapiirissä oli tapahtunut suuri muutos, ei tämä muutos kuitenkaan tapahtunut Pertin kaveripiirissä, jossa Pertti saattoi edelleenkin joutua pilkkaavien heittojen kohteeksi.

Koulukiusaamisen loppuminen, oireilua sosiaalisissa suhteissa

Hamaruksen prosessikaaviossa kiusaamisen vaiheittain etenevän ketjun viimeinen toimenpide kiusaajien osalta on fyysinen päälleikäminen ja eristäminen koko yhteisöstä. Kiusatun osalta ketju katkeaa siihen, että kiusattu tekee epätoivoisen teon tai kiusaamiseen puuttuu joku ulkopuolinen. Pertin tapauksessa hänen kiusaamisensa päättyi erikoisella tavalla, joka on tulkittavissa ulkopuoliseksi teoksi. Yläasteen seitsemännellä luokalla Pertin luokkatoveri alkoi pilkkaamaan häntä hänen uskontoonsa liittyvillä haukkumasanoilla. Pertin onneksi hänen pilkkaamisensa sattui näkemään eräs toinen henkilö, jolla oli riitaa Perttiä kiusanneen henkilön kanssa. Tästä johtuen hän sai ”hyvän syyn” hakata Perttiä kiusanneen henkilön. Tapauksella oli runsaasti silminnäkijöitä, mistä johtuen ihmiset saivat ehkä käsityksen, että Pertillä oli niin sanottu suojelija. Pertin kertoman mukaan häntä ei enää tämän jälkeen yläasteella juurikaan kiusattu. Pertin osalta prosessi ei kuitenkaan päättynyt tähän kokonaan, vaan se jatkui erilaisena.

M: Yläasteella toisaalta ite huomasin niinku helposti... saatoin pariaki kaveria niin... saatoin joskus pilkata ja tällai, että jotenki varmaan se tapa tarttu, mutta sitten... niin... yläaste oli sillai hyvää aikaa, että tuolla koulussa ei hirveästi ollu mitään kiusaamista mua kohtaan. En kyllä, en hirveesti kiusannu itekkään, mutta joskus jos tuli jotain poikkipuolista jonku kans niin yllättävästi olin jotenki saanu itsevarmuutta sanoa, saatoin sanoa aika pahastikki monesti. Että löysin ittestäni semmosia puolia, mutta sitten yläasteaikaan tämä alko menemään sitte vähän, varsinki yläasteen lopulla... niin alko kaveripiirissä ilmenemään ja sitte lukioaikaanki tätä ilmeni kaveripiirissä. Ja vaihtoin moneen kertaan kaveripiiriä ja kokeilin, että josko näitten kans pystyis olemaan, tai näitten kans. Ja aina iski sieltä vastaan.

Pertti on jäänyt kiusaamisen jälkeen tilanteeseen, jossa hänellä ei ole ollut vakituista sosiaalista yhteisöä. Hänen sosiaalistumisensa oli hajanaista ja hänellä selkeästi tuli

helposti sanakopua useammassakin kaveripiirissä. Pertti oli oppinut sanomaan vastaan, mutta selvästi toisten sanat silti loukkasivat häntä niin, että hän vaihtoi kaveripiiriä aina, kun koki tulleen loukatuksi.

5.2. Puolustusmekanismit aineistossa

Puolustusmekanismien piirteiden etsimisessä aineistosta oli tarkasteltava haastateltavan ilmaisujen merkityksiä ja etsittävä piilosisältöjä. Muutamasta puolustusmekanismista ei löytynyt aineistosta ollenkaan viitteitä, joten jätimme ne luokittelun jälkeen analyysistä sivuun. Käsitelimme analyysissä aineiston puolustusmekanismi kerrallaan.

Kieltäminen

Mitään selkeää ja yksinkertaista esimerkkiä siitä miten kieltäminen olisi näkynyt Pirkon tarinassa emme mielestämme onnistuneet löytämään. Mikäli Pirkon tekstiä kuitenkin tulkitsee tarkemmin, niin tällöin sieltä nousee esiin kuvaus josta käy ilmi, että hän on pitkään elänyt elämää, jossa hän on mahdollisesti kieltänyt vaikean tunteen olemassaolon ja joutunut käyttämään tätä toimintatapaa pitkään.

H: Tuota, sulla ensin se on ollu satunnaista, mutta sitten ku tää on ollu jokapäiväistä tää kiusaaminen, niin... minkälaisia tunteuksia siinä vaiheessa on alkanu heräämään, kun huomannu, että joka päivä tulee jonkinlaista kiusaamista vastaan?

N: Siis mulla on ollu niin hirveät niinku suojamekanismit päällä sillon, että... Itseasiassa vasta niinku tästä ihan niinku muutama kuukausi sitten mä ensimmäisen kerran tavoitin sen tunnetilan, mikä mulla on ollu koulussa. Et mä olin vahvasti sen piilottanu jonnekki, että mä en vaan anna sen tuntua. Että kyllä on on täytyne pelätä tosi paljon, ja mulla on ollu tosi ahdistunu olo ja... Mut siinä on ollu todella pitkään semmonen muuri päällä, että mä en oo pystynyt tuntemaan niitä tunteita, mitä mulla on sillon ollu, koska mä oon torjunu ne niin vahvasti.

Edellä mainitusta kuvauksesta tulee selkeällä tavalla esiin Kiusaamisprosessin vaikutus Pirkon elämään. Huomioitavan arvoinen seikka on myös se, että alkuperä kieltämisen käyttöön defenssimekanisminä tulee voimakkaasti haastatellun kotitaustoista.

H: Heti alusta lähtien, niinkö? (Milloin alkanut torjumaan tunteet)

N: Niin mä luulisin. Se on taas niinku kotona opetettiin, että älä anna tuntua. ... Ja toisaalta se oli siinä tilanteessa ainut mahdollisuus selvitä, ettei anna tuntua, koska ei siitä ois tullu mitään.

Pirkon kuvauksen perusteella selkeä esimerkki siihen, kuinka tilanteessa toimitaan, tulee kotoa. Mielestämme tässä saattaa olla asia, jota ei ole tutkittu kovinkaan paljon ja koulukiusaamista koskevassa kirjallisuudessa emme ole törmänneet siihen kovinkaan usein. Sanders (2004, 18) tosin tuo tekstissään esille ylikontrolloivan vanhemman kiusatuksi tulemiseen altistavana tekijänä.

Pertin tarinassa kieltäminen tulee esiin toisenlaisella tavalla kuin Pirkolla. Pertillä oli yksi niin sanottu vakiokiusaaja, joka oli välillä saattanut olla hyvä kaveri, mutta yhtäkkiä saattanut hyökätä hänen kimppuunsa joko sanallisesti tai fyysisesti. Pertin kaverin toiminta oli hyvin epäjohdonmukaista, eikä sitä pystynyt ennustamaan. Pertti oli kuitenkin jollain tasolla riippuvainen tästä kaverista ja joutui ikään kuin unohtamaan kokemansa kiusaamistilanteet.

H: Oletko koskaan ajatellu että ikään ku sitä tilannetta ei ois tapahtunu että ku se poika on kiusannu sua?

M: Siis kyllä mä oon niinki ajatellu ku mä oon niinku yleensä aina että mä oon ottanut yhteyttä tai mä oon miettinyt että pitäisköhän soittaa tälle jätkälle että ku tekkee mieli kavereitten kanssa olla...niin sitä on aina kuitenkin sulkenu pois vaan ne kaikki edelliset jutut.

Pertin tarinassa tuli selkeästi esiin myös varuillaan oleminen luokkatilanteissa. Ehkä tällaista samanlaista toimintaa on esiintynyt myös kavereiden kesken ollessa. Edeltävän kaltainen toiminta, jossa Pertti soittaa usein satunnaiselle kiusaajalleen, kuvastaa olennaisella tavalla myös sitä, että Pertin kiusaaminen oli laajentunut luokan ja koulun ulkopuolelle.

Projektio

Pirkon tarinassa projektio tuli esiin suorastaan oppikirjamaisella tavalla. Jossain vaiheessa kiusaamisprosessiaan Pirkko oli alkanut vihaamaan erästä poikaa. Tästä pojasta liikkui muun muassa huhu, että hän haisee. Pirkko oli jossain määrin alkanut itsekin uskomaan tähän huhuun.

N: Siitäkin puhuttiin, että se haisee se poika. Mulla jotenki, alan heti miettimään miltä se haisi. Musta melkeen tuntuu, että mä kuvittelin että se haisee. Että sitä alko uskomaan itekki siihen, että se haisee.

Haastattelun perusteella tulee selkeästi ilmi, että jälkepäin Pirkko tunnistaa sen, että hänessä on ollut paljon samankaltaisuutta tämän pojan kanssa.

N: Mää luulen, että meistä kumpikaan ei ainakaan haissu kuitenkaan, että se ei ollu se sama piirre. Mutta se, että se oli kans hyvä koulussa se poika, ja soitti soitinta.

Kun asiaan palataan haastattelussa myöhemmin, tulee vielä kolmaskin samankaltaisuus pojan kanssa; kyvyttömyys vastustaa kiusaajia. Pirkko nimittää tätä piirrettä niin sanotusti reppanana olemiseksi, johon ilmeisesti liittyy jollakin tavalla herkkyys ja tunteiden näyttäminen. On kuitenkin huomattava, että kun Pirkon vihaama kiusattu poika näytti sen,

että häneen sattuu, vastaavasti Pirkon tarinassa tulee esille monessa kohtaa se, että Pirkko ei näyttänyt sitä.

H: Mitä siinä oli inhottavaa?

N: No ehkä se samankaltaisuus, mitä löytyi itestäki. Ja et se oli vähän reppana jotenki. Se siinä oli musta jotenki inhottavaa, että se näytti, että sillä tuntuu.

Pertin tarinassa esiintyi myös tilanteita, joissa Pertti oli kiusannut muita ihmisiä. Kun Pirkon tapauksessa tuli esille se, että yksi syy kiusata toista oli selkeä samankaltaisuus kiusaamisen kohteen kanssa, Pertin tapauksessa tällaista selkeää samankaltaisuutta ei tule esille. Mikäli samankaltaisuuden käsitettä laajennetaan koskemaan myös sitä, että on kiusaamisen uhri, jonkinlaisia viitteitä projektion esiintymisestä Pertin tarinassa on syytä tarkastella.

H: sitte yläasteella sen tilanteen jälkeen ku tapahtu se konflikti tämän sun kiusaajan ja jonku sen vastapuolen kanssa niin sulla on muuttunut tilanne niin että sua ei oo niin paljon kiusattu ja sitte siellä on ollu pari kaveria että sää oot saattanu niinku pilkata niitä ja tota...minkalaisia nämä kaks kaverusta oli joita sää pilkkasit siellä yläasteella?

M: Toinen niistä oli tällanen ylipainonen, joka joskus yritti alkaa jollain tavoin kiusaamaan ja silloin oli sitte helppo sanoa vastaan, ja sitte toinen oli muuten vaan semmonen ehkä vähä..nii semmosta yleensäki että jos ei oo kykyä sanoa vastaan.

Jos tapauksen tulkintaa laajentaa koskemaan myös muitakin henkilöitä kuin Perttiä, on syytä epäillä edellä kuvatun niin sanotun ylipainoisen henkilön inhonneen Perttiä sen vuoksi, että Pertti oli koulukiusattu. Vaikka tilanteissa olisikin esiintynyt molemmin puolin projektioksi luokiteltavaa toimintaa, viitteet siitä ovat vähäiset. Samoin on otettava

huomioon myös se, että aikaa tapahtuneesta on sen verran paljon, että kovin vahvaa muisti- tai tunnejälkeä ja sen kuvausta ei välttämättä ole saatavissa.

Introjektio tai projektiivinen samaistuminen

Introjektion määritelmän mukaan jokin toisessa ihmisessä havaittu hyvä piirre halutaan ottaa osaksi omaa itseään. Toisin sanoen halutaan oppia toimimaan samalla tavalla kuin ihailtu henkilö. Pirkolla ei kertomansa mukaan ole koskaan ollut ketään idolia, jota hän olisi ihailnut. Joitain havaitsemiaan piirteitä tai sosiaalisen osaamisen alueita hän on ihailnut joissain ihmisissä ja halunnut omaksua kyseisiä taitoja.

H: Entä jotain semmosta ihmistä, jossa ois semmosia piirteitä, joita sää oisit halunnu itselles? Että oisit halunnu, että sää oisit myös semmonen? Tai käyttäytymismalleja?

N: Kyllä määhän joitakin, niinkun vaikka ripari-ässä, niin joitaki kavereita, joilla oli paljo kavereita, niin kadehdin ja ihailin. Että olisinpa määhän samanlainen, että osaisinpa määhän olla jotenkin noin hyvin ihmisten kanssa.

Pertin tarinassa ketään selkeätä yksittäistä kohdetta, johon hän olisi halunnut samaistua ei esiintynyt. Hänen tarinassaan on kuitenkin tulkittavissa jollain tasolla halu omaksua joitakin maskuliiniseksi miellettyjä piirteitä miespuolisten kavereiden yhteisöstä.

H: Sitte vielä tuohon ala-asteeseen liittyen..että oliko siellä ketään semmosia niinku roolimalleja..jotain vanhempia tai.. ehkä jopa saman ikäisiä joita sää ihailit ja joissa oli jotain piirteitä..ja jos niissä oli jotain piirteitä niin sää niinku ihailit niitä piirteitä ja oisit halunnu olla samanlainen ku se.

M: Siis ei mulla niinku.. Ei mulla ollu ketään yksittäisiä roolimalleja... mutta määhän vaan yleisesti..määhän vaan halusin hirveästi... nii... mulla oli tosi kova

pyrkimys... niinku kuulua semmoseen jätkämäiseen yhteisöön, missä liikutaan paljon ja missä harrastetaan paljon joukkueurheilua ja tota noin... missä niinku tämmösen tosi voimakkaan fyysisen tekemisen kautta syntyy yhteisöllisyys, mutta... ja... sillä tavalla katoin niitä kaikkia vähän ylöspäin, jotka siihen kuuluki... mutta emmää oikein... mä en oo osannu silleen fanittaa ketään... koskaan. En silloin enkä nykyään.

Edellä mainitusta kuvauksesta ei voi välttämättä kovin vahvasti tulkita sen yhteyttä introjektioon. Se vaatisi paljon lisäkysymyksiä ja edellyttäisi, että haastateltava henkilö muistaisi tarkasta tuon ajan tapahtumia ja ajatuksia. Käytännössä tämä lienee lähes mahdotonta, koska tapahtuneesta on kulunut jo likimain 20 vuotta. Sekin on tulkittaessa otettava huomioon, että kaikilla ihmisillä on pohjimmiltaan halu kuulua johonkin yhteisöön.

Reaktionmuodostus

Pirkolle oli jo kotona opetettu koulukiusaamisen suhteen, että sen ei saisi antaa tuntua. Tässä on ollut selkeä esimerkki siihen, että asian olemassaolo joko kielletään, torjutaan, tai sitten asiaan reagoidaan jollakin toisella tavalla esimerkiksi käyttämällä reaktionmuodostusta, jolloin vaikeasti käsiteltävissä oleva asia muutetaan vastakohtaksi.

H: Joo, no miten se sitten vaikutti sun toimintaan? Ku sää yritit vaan sulkea nää tunteet pois. Ja se kiusaaminen ku se alkoi oleen jokapäiväistä, niin vaikuttiko se jollakin tavalla sun toimintaan, sun jokapäiväiseen arkeen?

N: Ehkä mä kuvaisin sitä sellasena pintakovuutena, niin sanottuna, semmosena tietynlaisena pärjäämisen, niinkun pärjäämisen osoittamisena. Ja sen korostamisena, että ei tunnu missään, että semmonen kovuus... oli se tunne, ja vähän semmoset ronskit jututki... ja semmonen... ja se näyttelemisen, että ei tunnu missään.

Edellä kuvattu teksti osoittaa sen, että Pirkko on joutunut muuttamaan omaa käyttäytymistään muiden ihmisten edessä. Pärjäämisen osoittaminen, kovuus ja ronskit jutut tarkoittaisivat reaktion muodostuksessa sitä, että Pirkko olisi mahdollisesti ollut lamaantunut, herkkä, kenties kiltti ja toiset huomioon ottava siinä tilanteessa ja niihin aikoihin, kun häntä kiusattiin. Ronskit jutut voidaan toisaalta tulkita myös sosiaalisiksi hallintakeinoiksi, ja tässä tapauksessa aineistomme perusteella on vaikeaa luokitella kumpaan ryhmään ne kuuluvat. Selkeämpi esimerkki reaktion muodostuksesta ja sen esiintymisestä löytyy seuraavasta haastattelukohtauksesta.

H: Ootko sää koskaan teeskenny, että sää oisit iloinen, positiivinen...?

N: (Tuhauttaa) Aina koulussa.

H: Ihan aina?

N: Varmaan suurimman osan ajasta.

H: Vaikka ois surullinen? Vaikka joku painaa mieltä?

N: Niin, se kuulu siihen, että ei saa näyttää.

H: Entä muualla ku koulussa?

N: Emmää kyllä kotonakaan oo rehellisesti näyttäny tunteitani, mutta en mää tiä oonko mää näyttäny iloistakaan.

H: Koulussa ala-asteen ajan ja yläasteen ajan, ootko sää aina ollu positiivinen?

N: Oon.

Varsinkin se, että haastateltu tuo hyvin voimakkaalla tavalla esiin sen, että on teeskennellyt olevansa positiivinen kuvastaa sitä, että hän on käyttänyt niin sanottua reaktionmuodostusta peitelläkseen todellisia tunteitaan. Jo aikaisemmin on kerrottu, että vahva tausta tälle saattaa mahdollisesti tulla Pirkon kotoa, jossa neuvottiin, ettei saa antaa

tuntua. Myöhemmin, kun Pirkko muutti uudelle paikkakunnalle ja aloitti lukion, tapahtui hänen käyttäytymisessään muutosta. Pirkko sanoo, että lukiossa hän purnasi melko paljon ja pystyi jonkin verran myös osoittamaan tunteitaan. Tämä käyttäytymisen muutos ympäristön vaihtuessa voi olla osoitus siitä, että Pirkko on joutunut käyttämään paljonkin reaktionmuodostusta defenssimekanismina.

Pertin tapauksessa reaktion muodostuksen tulkinta ja sen toteaminen ei ole niin selkeästi havaittavissa kuin Pirkon tapauksessa. Pertin tarinassa reaktionmuodostukseen viittaavat tapahtumat saattavat olla tulkittavissa jopa sosiaalisiksi hallintakeinoiksi.

H: Sitte sää sanoit, että sää oot tehnyt tyhmiäkin juttuja niissä kaveripiireissä, niin mikä siinä on ollu taustalla että oot tehny näitä?

M: No siis semmonen hirveä epävarmuus... että no... semmonen että mä en oo osannu luottaa mihinkään niihin kavereihin, että ku vähän tullu uusia tyyppjä tällai, ja ku mä en kuitenkaan oo ihan kokonaan niinku menny täysillä sisälle mihinkään porukkaan, että mä oon vähän jättäytyny semmoseksi ulkojäseneksi, nii sitte toisaalta semmosella hermostuneisuudella ja epävarmuudella mä oon ehkä niinku tota nuin... se on tuonu esiin semmosia, että mä oon yrittäny lyyä leikiksi ja oon yrittäny olla hauska ja yrittäny kiinnittää huomiota ja kaikkea, ja se on varmaan näyttäytyny vähän säälittävänä.

Pertin haastattelussa esiintyi muutama muukin vastaavankaltainen viittaus, jossa asiat tapahtuivat erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Edellä mainitun haastattelun tulkinnassa, jos sitä tulkitaan reaktion muodostuksen näkökulmasta on lähdettävä siitä, että Pertti on kokenut olonsa epämukavaksi ollessaan niin sanottuna ulkojäsenenä. Tällöin hän on saattanut ottaa niin sanotun suositun jäsenen rooliin ja samalla myös suositun jäsenen käyttäytymistavan. Hermostuneisuus ja epävarmuus onkin käännetty rohkeudeksi ja varmuudeksi tehdä erilaisia tempauksia. Sitäkään ei välttämättä voi poissulkea, etteikö

tilanteissa olisi voinut esiintyä jopa useampia defensessejä, koska tapahtumat ovat olleet eräänlaisia prosesseja.

Lohkominen

Lohkominen, joka tarkoittaa karkeasti ottaen maailman pilkkomista mustaan ja valkoiseen, näkyy selvästi Pirkon haastattelussa. Lohkomispyrkimyksissään hän on asettautunut kiusaajien yläpuolelle, mutta siitä huolimatta hän on kokenut olevansa huonompi kuin muut.

N: Siinä on varmaan rakentunu aika mustavalkonen maailmankuva, että minä ja muut.mmm... Toisaalta mä oon niitten yläpuolelle asettunu, niitten kiusaajien, mut toisaalta siitä on jääny semmonen tunne, että mä oon kokoajan huonompi ku kaikki muut. Että kaikki muut on parempia ku minä.

Tilanteissa on Pirkon mielessä ollut asetelma, jossa on ollut Pirkko ja Pirkon viholliset. Pirkko on kokenut tämän ristiriitaiseksi. Luokassa on ollut myös henkilöitä, jotka eivät ole osallistuneet Pirkon kiusaamiseen. Tällaiset henkilöt Pirkko on kokenut täysin merkityksettömänä, sillä he eivät ole puolustaneet häntä, mutta toisaalta eivät ole myöskään kiusanneet Pirkkoa. Asetelma on ollut ilmeisesti samankaltainen alusta saakka, sillä Pirkko ei ole osannut edes kuvitella, että häntä pitäisi tai voisi puolustaa.

N: Kyllä, niin. Emmää jotenki osannu kuvitellakaan, että jonku kuuluis puolustaa mua... Ei... Ei todellakaan.

Pertin tapauksessa lohkominen käyttöä defensesinä ei esiintynyt juuri lainkaan lainkaan. Tähän vaikuttaa todennäköisesti se, että Pirkon tapauksessa kiusaajat ovat olleet pääsääntöisesti vastakkaista sukupuolta, eikä hänellä tämän vuoksi ole ollut minkäänlaista

tarvetta olla tekemisissä heidän kanssaan. Pertillä kiusaajat ovat taasen olleet samaa sukupuolta ja hän viettänyt heidän kanssaan aikaa niin koulussa kuin vapaa-ajalla. Pertillä on ollut myös yrityksenä tutustua ja kaverustua ryhmän kanssa.

M: Oli niissä niinku hyviäki puolia ja sitten toisaalta siinä oli varsinki niinku kakkosluokalla ja oli vielä kolmosluokalla ehkä...no ei ehkä kolmosluokalla mutta kakkosluokalla oli se että piti vielä yrittää jotenki niinku ajaa itteä ulkopuolelta siihen luokkaan sisälle... nii se että se oli pakkokin vähän niinku..tuntu vähän ehkä semmoselta pakostakin että pakko mukautua siihen hommaan ja että pääsee siihen samaan porukkaan.

Kun vertaa Pertin ja Pirkon tarinoita toisiinsa, niin vaikuttaa, että sillä onko henkilö riippuvainen kiusaajistaan, on merkitystä siihen, kuinka hän käyttää lohkamista defenssinä. Pertin tarinassa on merkille pantavaa lohkamisen ja riippuvuuden kannalta se, että hän saattoi myös soittaa eräälle kiusaajistaan kysyäksään häntä esimerkiksi pelaamaan. Edellä mainitun esimerkin vuoksi olisi ollut lähes mahdotonta, että hän tehnyt näin mikäli hän olisi leimannut kiusaajansa mustavalkoisesti viholliseksi.

Minän köyhtyminen

Haastattelussa tulee selkeästi ilmi, että Pertti on joutunut rajaamaan omaa toimintaansa muiden ihmisten suhteen. Pertti on kokenut, ettei hän pysty olla luokassa omalla luontaisella tavalla sosiaalinen ja asioista keskusteleva. Pertti on ollut myös asioista innostuva, mutta joutunut tässäkin asioissa “kuolettamaan” innostuneisuutensa.

M: No..Kyllä mää siellä jouduin rajoittamaan että mää koin että mää oon tosi sosiaalinen ja tykkään tosi palijo keskustella ja haastaa itteäni sellaseen älylliseen keskusteluun ja oon aina halunnu ja se että tota siellä ehkä alasteella nii se ilmapiiri oli semmonen että emmää pystynyt ainakaan nii sillai

jatkuvasti olemaan äänessä tai viittaamaan tai luomaan minkäänlaista semmosta keskustelua siellä, mutta tottakai välillä pysty vastaamaan mutta oikeen mistään niinku asiasta sillä tunnilla nii ei hirveesti kehannu innostua.

Kaikkivoipaisuuskuvitelmat

Omalla vapaa-ajallaan Pirkko on tykännyt paljon soittaa musiikkia. Tämä voidaan tulkita osittain distraktioksi, eli huomion kiinnittämiseen johonkin innostavaan sisältöön. Pirkon kertomassa on myös viitteitä siitä, että asiaa voidaan tarkastella kaikkivoipaisuuskuvitelmiensä kautta. Pirkko sai musiikillisista taidoistaan tunnustusta omilta vanhemmiltaan sekä harrastuspiireistä. Kotona Pirkon oli annettu ymmärtää, että musiikista ei voi tehdä ammattia. Tämä on saattanut vaikuttaa jonkin verran siihen, kuinka Pirkko on suhtautunut musiikillisiin haaveisiin. Toisaalta Pirkon sosiaalisten tilanteiden pelko on saattanut omalta osaltaan vaikuttaa siihen, että hän ei ole halunnut musiikista ammattia. Musiikki on kuitenkin ollut Pirkolle oma maailma, johon kukaan muu ei ole hänen kokemuksensa mukaan päässyt, ja hän on kokenut olleensa siinä hyvä.

H: Onko sulla koskaan tullu, ootko sää luonu semmosta mielikuvitusmaailmaa koskaan? Missä kaikki ois paremmin? Ooks sää paennu semmoseen koskaan, mielikuvitusmaailmaan?

N: No varmaan ainaki sellasta, että niinku joskus harrastanu, että tai siis ajatellu, että mä näytän niille. Että musta tulee jotaki paljon parempaa, ku kenestäkään niistä kiusaajista. ... Ehkä semmonen.

Edellä kerrotun mukaan on syytä ottaa kaikkivoipaisuuskuvitelman mahdollinen esiintyminen huomioon. Kahdessa tekemässämme haastattelussa ei kuitenkaan pureuduttu yksityiskohtaisesti Pirkon ajatuksiin siitä mitä hän tarkalleen tarkoitti kun hän ajatteli näyttää kiusaajilleen. Samoin epäselväksi jää se, millaiseksi Pirkko kuvitteli itsensä ajatellessaan, että hänestä tulee paljon parempaa kuin kenestäkään hänen kiusaajistaan.

Sosiaaliset hallintakeinot eli coping-mekanismit

Yläasteella Pirkon kiusaaminen oli saavuttanut kohtuuttomia mittasuhteita. Coping-keinojen käyttö tuossa vaiheessa näkyy muun muassa siinä, että Pirkko oli ajatellut, ettei hänen kiusaamisessaan ole enää mitään tolkkua. Kiusaaminen on ollut niin laajaa, että esimerkiksi kaupassa Pirkolle tuntematon pikkupoika on saattanut alkaa soittaa suutaan Pirkolle. Pirkko on osannut suhtautua asiaan myös huumorilla ja ajatellut, että kuinka häntä tuntemattomat ihmiset voivat muodostaa niin omituisia käsityksiä hänestä tietämättä, kuka hän oikeasti on. Aikaisemmin Pirkko on syyttänyt paljon itseään siitä, että häntä on kiusattu. Nykyäänkin esimerkiksi väsyneenä tämä itsensä syyttäminen tulee esille ajoittain, mutta sen tiedostaminen on auttanut asian käsittelyssä. Coping-keinojen apu Pirkon elämässä on haastattelun perusteella selkeää, jos tarkastellaan sitä, että aiemmin Pirkko syytti kiusaamisesta itseään, mutta nykyään hänen suhtautumisensa on muuttunut.

N: jos joku käyttäytyy mua kohtaan epäasiallisesti, niin mä ajattelen, että syy on minussa. Mutta nykyään mä osaan panna poikki sen ja niinkun... kääntää sen asian, että se on niinkun toisesta ihmisestä lähtösin aina se reaktio. Että sillä voi olla huono päivä esimerkiksi ja niin edelleen, että se kaikki ihmisten reaktiot ei johdu minusta, vaan niillä on ihan oma elämä ja omat jutut miksi ne reagoi tietyllä tavalla joihinki asioihin.

Sosiaaliset hallintakeinot näkyvät Pirkon tapauksessa siten, että vielä nykyäänkin hänen on vaikeaa osata olla porukassa ja tulla mukaan tilanteeseen, jossa on useita ihmisiä. Tällaisissa tilanteissa Pirkolle muistuu mieleen ajat, jolloin hän on ollut hyljeksitty henkilö.

N: Mää yritän hirveesti. Että mä en edelleenkään osaa olla rennosti. Että mä yritän olla semmonen mukava.

Pirkolla on esiintynyt kiusaamisen loppumisen jälkeen erilaisia psykosomaattisia oireita, jotka ovat rajoittaneet hänen elämäänsä. Nykyään suhtautuminen niihin on kuitenkin tiedostava ja hän ymmärtää niiden syntymekanismien ja osaa ottaa niihin hyväksyvän asenteen

N: No jos mä alkaisin miettimään, että se on ongelma, niin tiän että siitä helposti tulis ongelma. Mutta mä en ees ajattele sitä. Mää siirrän sen pois, että no nyt kävi näin, nyt jännitti, nyt mä punastuin, olipa vähän noloo, mutta no ei voi mitään. Emmää jää siihen enää niinku asumaan siihen asiaan.

Pirkon tarinasta ilmenee selvästi coping-keinojen käyttö asian käsittelyssä. Coping-keinojen määritelmän mukaisesti ne ovat mielen hallintakeinoja ja Pirkon kuvauksesta tulee ilmi, että ne myös auttavat.

Ala-asteen loppupuolella Pertti on joutunut kokemaan kaveripiirin ja luokan keskuudessa nimittelyä säännöllisesti. Pertin keino reagoida näihin nimityksiin on ollut teeskennellä, että hän ei kuulisi näitä nimityksiä ollenkaan.

M: emmää oo leikiksi laittanu mutta mä oon sillä tavalla ehkä yrittäny sietää että mä oon leikkiny että mä en kuule ollenkaan jos mua kutsutaan semmosilla nimityksillä...että en vastaa ollenkaan...yrittäny ohittaa vaan ne.

Pertti on selkeästi säädellyt omaa sosiaalista käyttäytymistään tällaisissa tilanteissa säilyttääkseen tilanteensa tasapainoisempana. Edellä mainitusta Pertin sitaatista voi saada viitteitä siitä, että tilanteissa olisi käytetty myös kieltämistä. Aikaisemmin on jo tullut esiin, että Pertti on joutunut käyttämään kieltämistä esimerkiksi tilanteissa, joissa on halunnut olla kavereiden kanssa, mutta ei ole ollut muuta vaihtoehtoa kuin ottaa yhteyttä kaveriin, joka ajoittain saattoi kiusata Perttiä.

Jo aikaisemmin on mainittu, että jossain vaiheessa Pertti on tehnyt kaveripiirinsä keskuudessa kertomansa mukaan erikoisia tempauksia. Näitä tempauksia on tarkasteltu reaktion muodostuksen näkökulmasta. Tyypillisesti tällaiset tilanteet tapahtuivat hetkinä, jolloin Pertti koki jääneensä ryhmän ulkojäseneksi ja koki olonsa hermostuneeksi. Tällaisissa tilanteissa Pertti saattoi lyödä asioita leikiksi ja yrittää olla hauska. Pertti saattoi myös käyttäytyä huomionhakuiseksi. Jälkeenpäin Pertti ajattelee, että hänen käyttäytymisensä on näyttäytynyt ulkopuolisten silmissä sääliäväksi. Vaikuttaa melko selvästi siltä, että Pertillä on ollut useita erilaisia tapoja toimia vaikeissa sosiaalisissa tilanteissa.

M: Emmää oo kyllä pyrkiny loukkaamaan että se on korkeintaan ollu semmosta että jos kaveriporukkaan on kuulunu naljailua tai jotain muuta niin se että korkeintaan yrittänyt istua siihen heti muka että liittyä siihen..mutta ei niinku erikseen että ois tullu jotain yksittäisiä ihmisiä joille on tapana naljailla niin ei ole semmosta ollu...mutta se on ollu semmosta tota..että mun on ollu vaikea olla oma itteni.

Pertti ei edellä kerrotun mukaan ole lähtenyt kiusaamaan muita ihmisiä, ja haastavissa tilanteissa hän on omalla sosiaalisella toiminnallaan pyrkinyt muokkaamaan tilannetta parempaan suuntaan. Tällaisessa toiminnassa on vahvoja viitteitä sosiaalisten hallintakeinojen käytöstä.

5.3. Jälkivaikutukset

Pitkäaikaisseuraamusten tarkastelussa huomio kiinnitettiin haastateltavan omaan analysointiin kokemastaan prosessista ja sen seurauksista. Tämän vuoksi on vaikea sanoa pitääkö haastateltavan sanoma täysin paikkaansa vai ei. Kummankin haastateltavan omat arviot kiusaamisen jälkiseuraamuksista ovat kuitenkin sopuosuudessa teoriaosuuden kanssa, joten haastateltujen omia arvioita seurauksista voidaan subjektiivisesta näkemyksestä huolimatta pitää uskottavina. Haastattelussa tuli selkeällä tavalla ilmi, että

molemmat ovat joutuneet pohtimaan paljon kiusaamisen aiheuttamia seurauksia ja vaikuttaa siltä, että asian miettimisestä ja käsittelystä on ollut heille molemmille hyötyä.

Pirkko arvioi kiusaamisen aiheuttaneen hänelle sen, että hänen on ollut ja on edelleen ajoittain vaikea epävarmuutensa vuoksi olla isoissa porukoissa. Pahimmillaan tilanne on ollut noin kaksikymmentävuotiaana, jolloin hän ei ole uskaltanut lähteä asunnoltaan ulos ja hän on joutunut jättämään väliin esimerkiksi kihlajaisia ja muita tapahtumia, joissa on paljon väkeä paikalla. Pirkko kuvailee tilanteita sellaisiksi, että hänellä on tunne, että kaikki ihmiset ovat häntä vastaan ja hänestä tuntuu vaikealta se, että ihmiset eivät voi hyväksyä häntä sellaisena kuin hän on. Pirkko on havainnut, että ongelman tiedostaminen on alkanut helpottaa jonkin verran hänen sosiaalisten tilanteiden pelkoaan. Vaikka Pirkko onkin pelännyt isoissa porukoissa tapahtuvia sosiaalisia tilanteita, siitä huolimatta hän on pystynyt tutustumaan yksittäisiin ihmisiin melko hyvin, mutta ystävyysuhteiden ylläpito on ollut hänelle vaikeaa.

Pirkko arvioi, että vääränlainen kiltteys on altistanut hänet aikaisemmin seurustelusuhteeseen, jossa Pirkko on joutunut jossain määrin uhrin asemaan. Nykyään tällainen ei kuitenkaan olisi mahdollista kenenkään kanssa, koska Pirkko kertoo tiedostavansa asian ja osaavansa toimia niin, ettei joutuisi alisteiseen asemaan ihmissuhteissa. Pirkon kertomassa toistuu useaan otteeseen vääränlainen kiltteys ja se, ettei Pirkko ole tiedostanut häntä kohtaan tehtyä vääryyttä.

H: Muuttiko tuo, että sää olit päässy toiselle paikkakunnalle sitten opiskelemaan, niin muuttiko se jotenki sun suhtautumista ittees?

N: Emmää usko. Ei, ei se siinä vaiheessa kyllä oo muuttanu mitenkään. Koska en määhän niitä asioita pystynyt käsittelemään mitenkään, enkä määhän yhtään hahmottanu, mitä on tapahtunu. Enkä määhän ees hahmottanu, että mua kohtaan on tehty väärin.

Haastattelussa Pirkko myös kertoi, että lapsena hän otti kiusaamisen ikään kuin annettuna asiana, eikä hän osannut edes ajatella, että asia voisi olla toisin. Pirkko ei kertomansa mukaan syyttänyt tästä ketään, sillä asia vaan oli näin.

Pirkolla on esiintynyt myös psykosomaattisia oireita ja näistä näkyvimpanä ovat olleet käsien tärinä, hyperventilaatio ja punastuminen. Psykosomaattiset oireet ovat olleet pahimmillaan siinä vaiheessa, kun Pirkko on muuttanut kotoa pois uudelle opiskelupaikkakunnalle ja hän on joutunut pärjäämään omilla eväillään. Pirkko on käynyt myös terapiassa sen jälkeen, kun kiusaaminen on loppunut.

Pirkolla on joitakin yksittäisiä traumaattisia kokemuksia kouluajoiltaan. Haastattelussa ehkä voimakkaimpana nousee esiin tapaus, jossa ala-asteen kuudennella luokalla eräs poika löi ruokalassa mukilla Pirkkoa niin voimakkaasti selkään, että siihen tuli haava ja mustelma. Pirkon opettaja hoiti tapauksen siten, että hän nosti luokan edessä Pirkon paidan ylös ja näytti koko luokalle, millainen jälki hänelle siitä tuli. Pirkko koki tämän tilanteen nolaavana.

N: Sen mää vaan muistan, et se tuntu hirveen nololta. Ja nöyryyttävältä. Miten se nyt nöyryytys vaikuttaa suhtautumisessa itteen, niin ei se nyt ainakaan nosta arvostusta.

H: Muuttiko se jotenki sitä muitten suhtautumista tai asennetta ja käyttäytymistä sua kohtaan?

N: Emmää tiiä, onko tuo sitte sitä samaa, että minuun saa koskea. Tää ajatus, että mää oon semmonen, jolla ei niinku oo sitä omaa reviiriä, koskemattomuutta.

Muutamia muitakin fyysisiä päällekkarkkaamisia tuli haastattelussa esiin. Nämä päällekkarkkaamiset ovat näkyneet Pirkon elämässä siten, että ajoittain ne nousevat esiin, kun

puhutaan koulukiusaamisesta. Pirkon mukaan ne eivät kuitenkaan vaivaa hänen mieltään, eivätkä aiheuta hänessä juurikaan sen kummempia tunteita.

N: Muutama kuukausi sitten sain eka kerran kiinni siitä tunteesta, mikä mulla on täytyny olla. Että ei ne herätä mussa hirveesti yhtään mitään. Ehkä sitä vaan sääliä sitä pientä tyttöä kohtaan, joka ois ansainnu ihan muunlaista, kun mitä se sai.

Vaikka Pertin kiusaamishistoria on ulkopuolisen kuulijan korvissa huomattavasti helpompi kuin Pirkolla, siitä huolimatta seuraukset ovat hänelläkin selkeästi havaittavissa. Pertin omassa seurauksien arvioinnissa tulee muutamaan otteeseen esiin se, että hän ei uskalla luottaa ihmisiin. Tämä näkyy Pertin sosiaalisessa elämässä siten, että hänen on vaikea kertoa omista asioistaan muille ihmisille. Pertti kuvailee tilannetta sellaiseksi, että häntä pelottaa se, kuinka muut ihmiset suhtautuvat hänen asioihinsa. Pahimmillaan luottamuksen puute on ollut ala-asteella, kun kiusaaminen on ollut lähes jokapäiväistä. Pertti sanoo, että vaikka hänellä on ollut luottamukselliset välit isäänsä, niin hän on välttänyt koulukiusaamisesta puhumista isän kanssa, koska on pelännyt miten kouluyhteisö suhtautuisi siihen.

Myöhemmin jo koulukiusaamisen loputtua luottamusongelmat ovat pysyneet Pertin ystävyysuhteissa. Pertti kertoo viettäneensä yläasteella ja lukiossa paljon aikaa porukoissa, joissa toiminta oli pinnallista ja näyttämisen haluista. Pertti ei kokenut sopeutuvansa tällaiseen porukkaan. Omasta mielestään hänellä oli hiukan etäinen suhde heihin. Pertin kertomuksessa korostuu useaan kertaan myös se, että hän on lähestynyt ihmisiä ja kaveriporukoita alhaaltapäin.

Pertin tarinassa huomionarvoista on se, että Pertti on käynyt terapiassa kaksi vuotta ennen haastattelua, jolloin muun muassa opiskeluongelmat haittasivat häntä. Pertti kertoo, että tuolloin hän ei vielä mitenkään osannut ajatella, kuinka paljon hänen ongelmansa saattaisivat juontua kiusaamishistoriaan.

M: Joskus kävin pari vuotta sitten terapiassa, pari kertaa. Ja terapiassa ei muistanu mitään tästä. Hermostuin sisimmässäni terapeutille, koska totesin, että ei hän saa mitään esille... että me puhutaan vaan niitä näitä ja jutellaan mukavia ja eikä mitään tuu esille ja... olisin voinu olla ehkä vähän pitkäjänteisempi ja niinku... niin sieltä ois voinu löytyäkki tämmönen asia. Että se oli painunu jotenki niin syvälle, että vasta nyt on tullu pintaan ja oon tajunnu asioita ja oppinu näkemään itessäni nämä reaktiot ja ehkä sen kautta oppinu sosiaalista käyttäytymistä myöski.

Pertillä kiusaamisen aiheuttamat sosiaaliset ongelmat ovat olleet tiedostamattomia ja hän oli sanojensa mukaan painanut kokemansa niin syvälle, että unohtanut kokonaan kokemansa kiusaamishistorian. Vasta viime aikoina hän on alkanut tiedostaa, kuinka paljon kiusaaminen on vaikuttanut häneen monilla eri osa-alueilla. Mikäli haastattelu olisi tehty myöhemmin, olisi syytä olettaa, että Pertti olisi tiedostanut enemmän omia asioitaan kiusaamishistoriaan liittyen.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Analyysissä tuli hyvin esille molempien prosessien eteneminen ja niihin vaikuttaneet tekijät. Kiusatun reaktioista näkyi sekä selkeitä että hiukan tulkinnan varaisia merkkejä puolustusmekanismeista. Kiusaamisen vaikutukset kiusattujen elämään olivat selkeästi erotettavissa.

Pirkon prosessi noudatteli hyvin pitkälti Hamaruksen (2006) esittämää kiusaamisprosessin kaavaa. Siinä oli selkeästi nähtävillä prosessin alkaminen testaamisella, kehittyminen tarinavaiheeseen ja lopulta laajamittaiseksi eristäytymiseksi. Prosessissa oli runsaasti myös fyysisen väkivallan aineksia. Prosessi loppui Pirkon oman ratkaisun kautta, kun hän tentti viimeisen peruskouluvuoden yli ja pääsi tämän vuoksi kiusaajiaan pakoon toiseen kouluun ja lopulta toiselle paikkakunnalle Pirkon prosessissa ei ollut selkeästi nimettäviä kiusaajia, vaan kiusaaminen oli laajamittaista. Tämän vuoksi Pirkon prosessin yhteydessä täytyy ottaa esille kouluväkivallan käsite. Monet kiusaamistilanteissa olivat kiusaajan kannalta yksittäisiä väkivallan tilanteita, joten kiusaajan kannalta ne määrittyvät kouluväkivallaksi. Pirkon kannalta ne olivat kuitenkin osa pitkään kiusaamisprosessia, joten ne täyttävät kiusaamisen yleisemmän määritelmän säännöllisenä pitkäkestoisena toimintana.

Pertinkin prosessissa oli nähtävillä kiusaamisen alku erilaisuuden nimeämisellä ja testaamisella. Kiusaaminen sai uutta pontta nolosta tilanteesta, jonka Hamarus (2006, 68–69.) mainitsee yhdeksi kiusaamisen alkamisen potentiaaliseksi syyksi. Tämän myötä kiusaaminen eteni tarinavaiheeseen, mutta kiusaamisen loppupuoli oli paljon ulkoisista tapahtumista riippuvainen ja tämän vuoksi kaavasta poikkeava. Pertin prosessissa oli kaksi selkeästi nimettävissä olevaa kiusaajaa, mutta muu ryhmä osallistui kiusaamiseen ilmeisen satunnaisesti.

Kiusaamiseen vaikuttavia syitä tuli analyysissä esille monta. Molemmissa tapauksissa kiusaaminen alkoi koulun vaihdon yhteydessä. Tämä on selvästi hyvin herkkä tilanne luokan ilmapiirin kannalta. Yhtenä vaikuttavimmista syistä näkyi molemmissa tapauksissa opettajan rooli ryhmän ilmapiirin luojana ja opettajan toiminta. Opettaja, joka käyttäytyi

oppilaita kohtaan alistavasti loi luokkaan alistavan ilmapiirin ja tämä lisäsi kiusaamista. Toisaalta Pertin tapauksessa opettajan vaihdos ala-asteen lopulla sai kiusaamisen osaltaan vähenemään. Pirkon prosessissa näkyi aikuisten riittämättömän puuttumisen mitätön vaikutus. Kun aikuiset eivät selkeästi tuominneet kiusaamista, väliintulolla ei ollut mitään merkitystä. Muina vaikuttavina syinä tulivat esille ystävän merkitys kiusatun jaksamiseen, mikä tulee esille Pirkon tapauksessa. Pirkon prosessissa oli nähtävissä vanhemman vaikutus Pirkon toiminnassa. Tämä on voinut myös osaltaan olla vaikuttamassa kiusaamiseen, koska kiusaajille Pirkon välinpitämätön suhtautuminen on voinut näyttäytyä alistumisena. Pertin prosessissa Pertin aggressio kiusaajia kohtaan on ollut osaltaan pahentamassa kiusaamista, kun Pertti ei ole aggressiollaan saanut tapahtumiin mitään muutosta. Pertin toiminta on vain tuonut esille myös kiusaajien fyysisen vallan.

Psykyen puolustusmekanismit ja sosiaaliset hallintakeinot toivat prosessien tutkimiseen ja kiusatun reaktioiden ymmärtämiseen syvyyttä. Merkkejä puolustusmekanismeista näkyi paljon, mikä on selvä viesti siitä, kuinka vakavaa kiusaaminen on. Kiusatun mieli puolustautuu pysyäkseen kasassa vaikeassa tilanteessa. Mielen kehitystä hyvin kuvaavaa on, että karkeasti jaoteltuna varhaisia puolustusmekanismeja, erityisesti lohkomista ja kieltämistä, esiintyi varsinkin prosessien alkupuolella. Prosessien edetessä defenssit vaihtuvat näkyvämmiin minän köyhtymiseksi, projektioksi ja reaktion muodostukseksi. Sosiaaliset hallintakeinot näkyvät enimmäkseen kiusaamisen loppuvaiheessa. Molemmissa tapauksissa kiusatun toiminnassa sosiaalisissa konteksteissa myös kiusaamisprosessin päätyttyä on molemmissa tapauksissa nähtävissä sosiaalisten hallintakeinojen piirteitä.

Kiusaamisen vaikutukset olivat hyvin samankaltaisia, mutta ilmenivät hiukan eri tavoin. Molemmilla kiusatuksi joutuminen on näkynyt myöhemmässä elämässä sosiaalisena epävarmuutena. Pirkon kohdalla se on tarkoittanut sosiaalisten tilanteiden pelkoa. Hänellä on myös ilmennyt lieviä somaattisia oireita jännittävässä tilanteissa. Pirkko on myös ajautunut alisteiseen seurustelusuhteeseen. Pertin kohdalla epävarmuus on saanut hänet päättämään näyttämisenhaluista käyttäytymistä korostavaan seuraan, jossa hän on tuntenut olevansa ulkopuolinen. Myös luottamus muihin ihmisiin on kärsinyt. Pirkko ei oman kuvauksensa mukaan ole saanut ylläpidettyä ystävyysuhteita, vaikka onkin säilyttänyt kykynsä tutustua ihmisiin. Pertti on pitänyt sosiaaliset suhteensa pinnallisina säilyttääkseen

oman reviirinsä. Molemmissa tutkimissamme tapauksissa kiusaamisen jälkivaikutukset ovat lopulta saaneet perusturvallisuuden ja mielenterveydenkin järkkymään siinä siinä määrin, että sekä Pirkko että Pertti ovat hakeutuneet terapiaan saamaan ongelmiinsa ammattiapua. Pertti mainitsee, että kiusaamishistorian läpikäyminen on selkeyttänyt omien ongelmien syitä ja tätä kautta helpottanut hänen omaa oloaan.

6.1. Tarinat

Tutkittavan prosessin pitkäkestoisuus ja kokemuksen yksilökohtaisuus loi tarpeen tuoda esiin johtopäätöksiä myös kertomuksina. Myös intensiivisen tapaustutkimuksen luonteeseen ja sen tavoitteeseen luoda hyvä ja ymmärrettävä tarina tämä esitystapa sopii erittäin hyvin (Eriksson & Koistinen 2005, 15-16). Tämä johtopäätösten esittämistapa lähestyy narratiivista menetelmää. Erona perinteisiin laadullisen tutkimuksen johtopäätösten esittämistapaan nähdään tutkijan ja tutkittavan yhteinen merkityksen luominen. Tutkija siis vain auttaa tutkittavaa tuomaan omia kokemuksiaan ja kokemusten merkityksiä esiin. (Heikkinen 2001, 129) Tarinoina prosessien tapahtumat ja kiusattujen toiminta ja kokemukset koostuvat ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi.

6.1.1. Pirkon tarina

Pirkko oli ensimmäisen ja toisen luokan pienemmässä koulussa, jossa opetettiin vain kahta ensimmäistä luokkaa. Hän koki olonsa turvalliseksi tässä koulussa ja hänellä on myös kokemus opettajasta välittävänä ja turvallisenä henkilönä. Kiusaaminen alkoi hänen siirryttyään muun luokan mukana isompaan kouluun. Hänen luokkansa säilyi kutakuinkin samana, mutta hänelle tuli uusi opettaja. Pirkko kokee opettajan vaihdoksella olleen suuri merkitys kiusaamisen alkamiseen. Opettaja on ollut luokassa ennen kaikkea kurinpitäjä ja hän ei ole Pirkon kokemuksen mukaan onnistunut luomaan minkäänlaista henkilökohtaista kontaktia oppilaisiin. Pirkon haastattelusta piirtyy kuva opettajasta, joka on hermostunut helposti ja jolla ei ole ollut välineitä turvallisen opiskeluympäristön luomiseksi. Koulun ilmapiirillä yleisesti on toki voinut olla vaikutusta, mutta sitä on mahdotonta arvioida aineistomme pohjalta. Opettajan rooli ja vaikutus luokan henkisenä johtajana on ollut ilmeisen suuri. Luokan ilmapiiri on muuttunut radikaalisti koulun vaihdoksen myötä ja luokassa on päässyt muodostumaan vallan väärinkäytön rakenteita.

Pirkko ei osaa hahmottaa tarkkaan tilannetta, missä kiusaaminen on varsinaisesti alkanut. Kiusaaminen on alkanut hiljalleen. Aluksi kiusaaminen on ollut nimittelyä uskonnollisesta vakaumuksesta ja koulumenestyksestä ja siihen on hiljalleen liittynyt lisää loukkaavia nimityksiä, joilla ei ole varsinaisesti ollut mitään yhteyttä kiusatun todelliseen olemukseen. Aluksi kiusaamista ovat harjoittaneet vain muutamat luokkatoverit, mutta kiusaaminen on laajentunut hiljalleen vuosien myötä koko koulun toiminnaksi ja myös koulun ulkopuolelle. Tämä on hyvin tyypillinen prosessin kuva Hamaruksen kiusaamisprosessin teoriassa.

Kiusaaminen on painanut Pirkon mieltä alusta lähtien, mutta hän on pyrkinyt torjumaan tunteet ja näyttämään ulospäin, ettei kiusaamisella ole häneen mitään vaikutusta. Tässä näkyy viitteitä kieltämisdefenssistä. Kiusatun profiloinnissa otimme esille mahdollisen ylikontrolloivan vanhemman. Tämän reaktiotavan Pirkko oli oppinut kotoaan, missä vanhemmat olivat painottaneet, että kiusaamisesta johtuvat negatiiviset tunteet pitää vain sulkea pois. Pirkolta on tässä kielletty negatiivisten tunteiden tunteminen ja ilmaisu ja pakotettu hänet vanhempien antamaan toimintamalliin. Reaktionmuodostuksesta defenssinä näkyy viitteitä siinä, että Pirkko on yrittänyt pitää yllä illuusiota omasta kovuudestaan näyttämällä, ettei välitä ja on korostanut omaa itsenäisyyttään koulumenestyksellä ja kovalla kielenkäytöllä sen sijaan, että olisi voinut olla herkkä, tunteva ja huomioonottava. Tällaiset reaktiotavat ovat tuttuja Hamaruksen (2006, 67-76) tutkimuksesta. Pirkon reaktioiden motivaationa voidaan tulkita olleen halu kuulua ryhmään sekä kotona, että koulussa. Hän loi omanlaistaan roolia luokan ja vanhempien odotusten mukaisesti.

Pirkon toimintaan voi jo kiusaamisen alkuvaiheessa liittää ajatuksen lohkomisesta defenssinä. Pirkko ei ole osannut ajatella, että voisi jotenkin puolustautua, tai että hänen edes kuuluisi jotenkin puolustautua. Samoin hän ei ole pystynyt kuvittelemaankaan tilannetta, että joku olisi puolustanut häntä. Pirkko ei voinut kuvitella kenenkään puolustavan häntä, koska hän oli ehkä sijoittanut itsensä ja muut eri puolille. Niitä luokkakavereita, jotka eivät osallistuneet kiusaamiseen, Pirkko piti tilanteen kannalta täysin merkityksettöminä. Lohkominen on ollut Pirkolle tilanteessa varsin ymmärrettävä reaktio, koska suurin osa kiusaajista edusti vastakkaista sukupuolta, eikä Pirkko kokenut

hänellä olevan mitään intressiä yrittää olla heidän kanssaan tekemisissä. Pirkon suhde kiusaajiin on ollut itsetunnon kannalta ristiriitainen. Toisaalta hän on pitänyt itseään kaikessa huonompana kuin muut ja toisaalta sijoittanut itsensä kiusaajien ja tapahtumien yläpuolelle.

Ala-asteen edetessä kiusaaminen on laajentunut Hamaruksen (2006) kuvaaman prosessin mukaan niin sanottuun tarinavaiheeseen. Kiusaaminen on laajentunut koko luokan toiminnaksi ja myös luokan ulkopuolelle. Pirkko on kokenut olevansa vieroksuttu ja hänet on hiljalleen eristetty luokka- ja kouluyhteisöstä. Pirkon kokemuksen mukaan muut ovat sulkeneet hänet kaikkien yhteisten asioiden ulkopuolelle ja eivät ole enää puhuneet hänelle normaalisti. Hänestä liikkuvat tarinat ja niihin liittyvät pilkkanimitykset olivat vakiintuneet. Pirkkoa kohtaan on alkanut esiintyä väkivaltaa enenevässä määrin. Hän kertoo tullessa monta kertaa tönityksi ja joskus häntä on myös lyöty. Useimmiten väkivallan teot ovat johtuneet pienistä mitättömiltä näyttäneistä tekosyistä. Näiltä ajoilta erityisen traumaattiseksi kokemukseksi Pirkko nostaa tapauksen, jossa oli joutunut väkivallan kohteeksi ruokalassa. Väkivallasta oli jäänyt näkyviä jälkiä. Opettaja oli puuttunut asiaan epäammattimaisesti ja harkitsemattomasti. Hän oli luokan edessä nostanut Pirkon paidan ylös ja näyttänyt nämä jäljet koko luokalle. Opettaja on tässä loukannut Pirkon reviiiriä ja koskemattomuutta, ja näin ollut myös kiusaamisessa osallisena. Tällainen toiminta auktoriteettina toimivalta aikuiselta on ollut omiaan luomaan Pirkolle edellä mainittuja käsityksiä itsestään ja Pirkko on kokenut tilanteen erityisen nolaavana.

Pirkko on jossain vaiheessa myös osallistunut toisen oppilaan kiusaamiseen. Tässä oppilaassa on ollut Pirkon kuvauksen mukaan samoja piirteitä kuin hänessä. Pirkko on kiusannut häntä samoista keksityistä asioista kuin muutkin kiusaajat. Näiden keksittyjen piirteiden Pirkko on silloin kuvitellut olevan täysin todellisia. Hän on saanut kiusaamisesta jonkinasteista tyydytystä. Tällainen toiminta voidaan tulkita projektioksi. Reaktionmuodostus- ja kieltämisdefenssit ovat vaikuttaneet Pirkolla vahvasti, eikä hän itse ole näyttänyt tunteitaan. Hän muistaa häntä inhottaneen, kun tämä toinen kiusattu oli herkkä ja näytti, että kiusaaminen satuttaa häntä. Toisaalta Pirkon selvä pyrkimys asettua tällaisella toiminnalla kiusaajien ryhmään ja pois kiusatun paikalta voidaan tulkita myös kiusaajiin samaistumiseksi.

Näihin aikoihin Pirkon vanhemmat ovat saaneet jotakin tietää Pirkon kiusaamisesta. He ovat ottaneet kouluun yhteyttä ja koulussa on järjestetty rehtorin luona tapaaminen, jossa kiusaamista on soviteltu. Sovittelu on jäänyt jollain tasolla puutteelliseksi ja kiusaaminen on jatkunut välittömästi jo sovittelusta poistuessa. Kiusaamiseen on yritetty puuttua useampaan kertaan, mutta kaikki selvittelyt ovat jääneet puolitiehen ja kiusaaminen on saanut taas tilaa jatkua ja laajentua. Pirkon puheissa opettajasta ja rehtorista kuultaa epäluottamus heidän ammattitaitoonsa puuttua kiusaamistilanteisiin. Vaikka vanhemmat ovatkin ottaneet yhteyttä kouluun ja halunneet kiusaamisen selvittelyä, kiusaamisesta ei silti ole puhuttu kotona. Pirkon kokemus kodista on ollut, ettei kotona voi näyttää paha oloaan ja puhua tunteistaan vapaasti. Kavereita Pirkolla ei ole omalla kylällään ollut, mutta hän pitää ensiarvoisen tärkeänä, että hänellä on ollut toisella paikkakunnalla asuva ystävä, jonka kanssa hän on tuntenut saavansa olla oma itsensä. Hänenkään kanssa Pirkko ei silti ole puhunut kiusaamisestaan. Hän on myös kyennyt luomaan yhden uuden kaverisuhteen kuudennella luokalla. Hamaruksen teorian mukaan kiusatulle ystävän tuki on erityisen tärkeä voimavara kestää kiusaamista. Tämä toisen paikkakunnan ystävä voidaan nähdä tällaisena tukena, vaikka he eivät Pirkon kanssa kiusaamisesta puhuneetkaan.

Aivan ala-asteen lopussa ja yläasteen alkupuolella kiusaamisprosessi on edennyt viimeisimpään vaiheeseensa, jossa kiusaaminen leviää alkuperäisen kontekstinsa ulkopuolellekin, muuttuu raaemmaksi ja kiusatulle muodostuu pysyvä uusi maine. Tämä näkyy myös Pirkon tarinassa varsin tarkasti kuvauksen mukaisena prosessin osana. Kiusaaminen on laajentunut koko luokan toiminnaksi ja myös luokan ulkopuolelle. Kiusaajia on ollut niin nuorempia kuin vanhempikin koululaisia, ja kiusaamista on tapahtunut missä tahansa Pirkko on vapaa-ajallaan tai koulussa liikkunutkin. Pirkon kokemuksen mukaan kiusaaminen on yleistynyt pahimmillaan koko kyläyhteisön toiminnaksi, josta on saanut osin kärsiä myös hänen sisaruksensa. Pirkon kiusaamiseen on liittynyt tässä vaiheessa useita kertoja myös fyysistä väkivaltaa. Fyysistä väkivaltaa on esiintynyt välillä täysin ilman ennakkovaroitusta tai tekosyytä. Pirkko ei ole edelleenkään osannut edes ajatella, että hän voisi puolustautua jotenkin. Väkivalta on ollut niin yleistä,

että hän ei ole ajatellut itsellään olevan minkäänlaista reviiriä ja oikeutta koskemattomuuteen.

Pirkon sosiaalinen elämä on köyhtynyt haastattelun mukaan enimmäkseen vain perheen sisäiseen kanssakäymiseen ja kahteen kaveriin, jotka Pirkko erikseen haastattelussa mainitsi. Kun otetaan huomioon perheen sisäinen vuorovaikutus, joka on ollut luonteeltaan hyvin rajoitettua ja ylhäältä päin määriteltyä, on Pirkon sosiaalinen elämä ollut erittäin vajavaista. Pirkko on keskittynyt koulunkäyntiin ja musiikkiharrastukseensa, joista Pirkko on saanut tyydytystä osaamisestaan. Musiikkiharrastusta voi pitää osittain distraktionä, tarkoituksellisenä pakona tilanteesta. Vanhemmat ovat kuitenkin määritelleet Pirkolle, ettei musiikista voi tehdä itselleen ammattia ja näin saaneet rajoitettua musiikin merkitystä Pirkon tulevaisuuden haaveissa. Pirkolla on kytenyt sisällä haave, että jonakin päivänä hän jotenkin näyttää kiusaajilleen ja hänestä tulee jotain parempaa kuin kiusaajista. Pirkko ei osannut määritellä, millaisia tulevaisuuden kuvitelmia tämä ajatus koski. Kun tämä ajatus yhdistetään jo Pirkolla kiusaamisen alkuaajoista lähtien olleeseen ristiriitaiseen tunteeseen, että hän on jollain tavalla muiden yläpuolella, voidaan saada kuvaa jonkin asteisista kaikkivoipaisuuskuvitelmista.

Introjektioista defenssinä voi tässä kiusaamisen vaiheessa nostaa Pirkon ajatukset muista tytöistä rippikoulussa. Hänen oma sosiaalinen elämänsä on ollut niukkaa ja hän on kadehtinut ja ihailnut tyttöjä, joilla oli paljon kavereita. Hän on haaveillut, että voisipa olla sosiaalisesti yhtä taitava ja suosittu kuin nämä tytöt.

Kiusaamisen loppuvaiheessa Pirkon ajatuksissa on ollut jo merkkejä sosiaalisista hallintakeinoista. Hän on pitänyt tilannetta epätodellisena ja kyseenalaistanut ihmisten oikeuden toimia häntä kohtaan alistavasti. Hän on myös osannut tiedostaa, etteivät monet kiusaamiseen osallistuneista tunne häntä oikeasti ollenkaan. Tässä on tapahtunut selkeä muutos alkuaikoihin, jolloin Pirkon on pitänyt kiusaamista itsestään selvänä toimintana.

Päivi Hamarus on nostanut kiusaamisen loppumisen tärkeimmäksi tekijäksi aikuisen puuttumisen tilanteeseen tai kiusatun oman käänteen tekevän ratkaisun. Pirkon tapauksessa aikuisten puuttuminen oli moneen kertaan todettu tehottomaksi. Pirkko teki kahdeksannella luokalla oman ratkaisunsa. Hän luki kahdeksannen luokan keväällä yhdeksännen luokan itsenäisesti ja siirtyi näin vuotta luokkakavereitaan aikaisemmin lukioon. Tämä oli tehokas ratkaisu. Lukiossa Pirkko koki vielä kiusaamista aika-ajoin, koska lukio oli samalla paikkakunnalla ja myös lukiossa siksi tunnettiin hänet maineelta. Tilanne kuitenkin meni suuria harppauksia parempaan suuntaan. Lähinnä esiintyi enää nimityksiä menestyksestä koulunkäynnissä. Lopullisesti kiusaaminen loppui Pirkon perheen muutettua toiselle paikkakunnalle.

Pirkon oma prosessi jatkui kiusaamisprosessin jälkeen selviämisprosessina. Hän sai lukion käytyä ja muutti taas toiselle paikkakunnalle yksin opiskelemaan. Uudessa sosiaalisessa ympäristössä hänen sosiaaliset pelkonsa nousivat esiin. Hän karttoi tilanteita, joissa oli enemmän ihmisiä ja hänen sosiaalinen elämänsä rajoittui tämän vuoksi. Hänen suhtautumisensa itseensä ei muuttunut edelleenkään, koska hän ei pystynyt käsittämään häntä kohtaan tehtyjen tekojen vääryyttä ja vaikutuksia. Välillä hän on jäänyt sisälle asuntoonsa sosiaalisten pelkojensa vuoksi. Yksittäisten ihmisten kanssa ystävyysuhteiden solmiminen on onnistunut, mutta niiden ylläpidossa on ollut ongelmia. Pirkko on myös kerran ajatunut seurustelusuhteeseen, jossa häntä alistettiin. Hän kokee tämän johtuneen hänen kiltteydestään ja halustaan miellyttää muita.

Pirkolla on kehittynyt aikuisiällä psykosomaattisia oireita, jotka ilmenevät haastavissa sosiaalisissa tilanteissa. Hän on näissä tilanteissa huomannut punastuvansa helposti, hyperventiloivansa ja käsiensä tärisevän. Hän on selvittänyt ongelmiaan terapian kautta ja saanut näitä ongelmia osittain hallintaansa sosiaalisten hallintakeinojen avulla. Pirkko kertoo osaavansa käsitellä nolot tilanteet järkipäisesti ja siirtyä niistä eteenpäin. Sosiaalisissa suhteissa Pirkko kertoo olevansa nykyään vahvempi. Alisteiseen asemaan hän ei joudu enää niin helposti, koska tiedostaa tämän riskin ja pystyy järjeistämään mitkä toimintatavat tilanteissa johtuvat hänestä ja mitkä muista. Edelleen Pirkolla silti näkyy jännitys sosiaalisissa tilanteissa epävarmuutena. Hänellä on taipumusta haluta miellyttää muita ja tämä luo hänelle ylimääräistä stressiä sosiaalisessa kanssakäymisessä.

Hamaruksenkin mukaan kiusaamisen oireet kehittyvät vielä kiusaamisen loppumisen jälkeenkin.

Pirkko ei mieti kiusaamistaustaansa aktiivisesti kovin usein. Yleensä muistot tulevat pintaan vain, kun tulee puhetta kiusaamisesta, tai asia nousee muuten esille. Hän on vasta vähän aikaa sitten pystynyt tuntemaan uudestaan tunteita, joita hänellä on ollut kiusattuna. Tämä kertoo kiusatun prosessin hitaudesta ja jatkumisesta pitkälle aikuisikään. Varsinkin fyysinen väkivalta on jättänyt psyykeen jälkensä, vaikka fyysisiä jälkiä ei ole jäänyt. Opettajan rikkoma fyysisen koskemattomuuden raja nousi traumaattisimmaksi kokemukseksi. Pirkolla ei enää herää juurikaan tunteita, kun hän ajattelee omaa kiusaamishistoriaansa. Lähinnä tunteet ovat säälinsekaisia ja selkeästi aikuisia tilanteesta syyttäviä.

6.1.2. Pertin tarina

Pertin kiusaamisprosessi alkoi, kun Pertti muutti toiselle luokalle uuteen kouluun toiselle paikkakunnalle. Aluksi kiusaaminen oli hyvin satunnaista testausta nimittelyillä, jotka kohdistuivat enimmäkseen hänen ulkonäköönsä. Tässä vaiheessa Pertti reagoi useimmiten aggressiolla. Hän puolustautui fyysisesti kiusaajia vastaan. Hän oli fyysisesti kiusaajia heikompi, minkä vuoksi hänestä ei ollut hermostuessaan silti todellista uhkaa kiusaajille. Tämän vuoksi Pertin aggressio on voinut näyttytyä huvittavana ja oli niin näkyvä reaktio kiusaamiseen, että se on voinut olla osaltaan lisäämässä kiusaamista. Pertti piti kiusaamistaan aluksi enemmänkin yksittäisinä riitoina luokkakavereiden kanssa kuin kiusaamisena, ja ei tämän takia pitänyt sitä kovin vakavana, vaikka välillä suuttuikin. Hänellä oli kuitenkin vaikea löytää paikkaansa uudessa koulussa ja uudessa luokassa. Pertti kaverustui parhaiten saman luokan oppilaan kanssa, joka oli myös ulkonäöltään potentiaalinen kiusaamisen kohde ja tämän vuoksi Pertille turvallinen kaveri. Rooliaan Pertti yritti muodostaa sellaiseksi, ettei häntä olisi kovin helppoa vertailla muihin. Opettajan roolia alaluokilla Pertti ei tuonut esiin. Kiusaamisen alkuvaihe noudatteli Pertin tapauksessa paljon Päivi Hamaruksen kuvaamaa kiusaamisprosessin alkua. Pertin erilaisuus on tässä ollut ennen kaikkea tulo ulkopuolelta toiselta paikkakunnalta jo valmiiseen luokkaryhmään. Lisäksi Pertillä on ollut selkeästi jotain silmiinpistäviä ulkoisia piirteitä, joihin on voinut puuttua. Pertin aggression kiusaamisen tässä vaiheessa voi tulkita

merkiksi siitä, että Pertti vielä puolustaa itseään ja pitää kiusaamista itseään kohtaan vääränä.

Kiusaaminen paheni kolmannella luokalla. Alkuperäiset nimitykset eivät kestäneet aikaa, mutta kolmannella luokalla tuli uusi nimitys, joka oli Pertille vaikea kestettävä. Tästä tuli uusi Pertin määrittävä nimitys. Hiljalleen edetessä neljännelle ja viidennelle luokalle kiusaaminen paheni entisestään. Tänä aikana voidaan ajatella kiusaamisen siirtyneen tarinavaiheeseen. Neljännellä ja viidennellä luokalla Pertin luokalla oli opettaja, joka Pertin mukaan kiusasi oppilaita. Pertti ei kokemustensa mukaan ollut opettajan taholta pahiten kiusattu. Tällainen uhka opettajan taholta on ollut omiaan aiheuttamaan ryhmässä sosiaalisen vallankäytön piirteitä ja epävarmuutta luokan sosiaalisessa ilmapiirissä. Pertin kiusaamiseen tuli nimittelyiden lisäksi mukaan töniminen ja kiinnipitäminen. Pertti koki olevansa luokassaan yleisesti kiusattu, mutta hän osaa nimetä kaksi kiusaajaa erikseen. Yksi oli pääkiusaaja ja toinen kiusaajan apuri. Pääkiusaaja on ollut vapaa-ajalla alunperin Pertin kaveri ja Pertti on jatkanut yhteydenpitoa vapaa-ajalla vielä kiusaamisen pahetessakin. Pertti on ollut selvästi riippuvainen kiusaajastaan myös kiusaamisen aikana. Kiusaajan toiminta on ollut ailahtelevaa. Välillä Pertti on voinut olla hänen kanssaan kaveri, mutta sitten kiusaaminen on taas alkanut uudestaan ennalta-arvaamattomasti. Pertti ei ole selvästi voinut käyttää defenssinä lohkamista, koska kanssakäyminen vapaa-ajalla olisi ollut mahdotonta, jos kiusaajan olisi leimannut täysin pahaksi. Kieltäminen on sen sijaan tässä tilanteessa todennäköinen defensi. Pertin on täytynyt laittaa mahdollisuus kiusaamisesta syrjään voidakseen ottaa itse yhteyttä tähän kaveriin. Kieltämiseen viittaa myös Pertin toiminta tilanteissa, joissa häntä on kutsuttu pilkkaavilla nimityksillä, kun hän on esittänyt, ettei kuule nimityksiä. Toisaalta tämä voidaan tulkita myös sosiaalisesti hallintakeinoksi.

Samoihin aikoihin ala-asteen loppupuolella nimittelyt ovat levinneet myös Pertin muuhun kaveripiiriin. Pertti on välillä sulkeutunut sosiaalisesti ja hiljentynyt koulussa. Pertti kuvaa itseään luonteeltaan helposti innostuvaksi ja asioista kiinnostuneeksi. Hänen on pitänyt varoa sanomisiaan ja näyttämistä tunteitaan ja aitoa kiinnostustaan sekä koulussa, että vapaa-ajalla. Tässä voidaan nähdä minän köyhtymisen piirteitä. Pertin minä on muokkautunut sen mukaan, että hänen on pitänyt sulkea kiusaamisen pelossa osa itsestään

pois useissa sosiaalisissa konteksteissa. Pertin vapaa-aika on kulunut suurelta osin pelikentällä ikätovereiden seurassa. Täällä Pertti on korostanut kilpailullista asennetta ja ajautunut silloin tällöin ristiriitatilanteissa fyysisiin välien selvittelyihin. Pertti on kokenut suurta tarvetta kuulua tähän ryhmään ja toiminut sen sosiaalisen normiston mukaan. Hän on ihailut pelikenttien fyysistä ilmapiiriä, ja vaikka Pertti ei sanonut ihailleensa ketään erityisesti tuona aikana, voidaan tässä Pertin asenteessa nähdä introjektiota fyysisesti ja kilpailullisesti korostunutta kaveripiiriä kohtaan. Kuvasihan Pertti itse olleensa hintelä ja pienikokoinen tuohon aikaan.

Pertin luottamus toisiin ihmisiin on kärsinyt kiusaamisen myötä. Hän ei ole uskaltanut puhua toisille ongelmistaan. Hänen isänsä on tunnistanut kiusaamisen piirteitä, mutta Pertti ei ole halunnut puhua siitä ja kieltänyt isäänsä puuttumasta kiusaamiseen. Pertillä on selvästi ollut pelko ikätovereidensa reaktioista kiusaamiseen ja epäluottamus puuttumisen seurauksiin. Hamaruksen mukaan kiusatun tilannetta helpottaa ystävyysuhde, jossa on täysi luottamus. Pertillä ei ole ollut tällaista tukea kiusaamisprosessin aikana, jollei hänen läheistä suhdetta isäänsä huomioida tällaisena ystävytenä.

Kiusaaminen on laantunut merkittävästi kuudennelle luokalle siirtyessä opettajan vaihdoksen myötä. Tämän uuden opettajan Pertti on kokenut luotettavana aikuisena. Myös toinen kiusaajista on siirtynyt toiseen kouluun. Yläasteelle siirtyessä luokkaryhmä on vaihtunut ja kiusaaminen on jäänyt taka-alalle yksittäisiksi tilanteiksi. Koulussa tapahtuva kiusaaminen loppui yläasteella totaalisesti erikoisen sattuman kautta, josta toisilla oppilailla jäi pelottava kuva, että Pertillä on väkivallalla vastaava puolustaja. Tässä vaiheessa hänen toiminnassaan on alkanut esiintyä merkkejä projektiosta, kun hän on satunnaisesti nimitellyt toisia oppilaita. Nämä nimittelyt tapahtuivat tilanteissa, joissa helposti kiusattavissa oleva oppilas on alkanut nimitellä Perttiä.

Vapaa-ajalla Pertin epävarmuus leimasi edelleen sosiaalisia tilanteita. Hän hakeutui kaveriporukoihin, joissa käyttäytyminen oli huomiohakuista ja pinnallista. Kaveriporukka on vaihtunut tiuhaan. Pertin käytös on ollut huomionhakuista ja hänen kuvauksensa mukaan hänen käyttäytymisessään on nähtävissä reaktionmuodostuksen piirteitä. Aran

pojan käytös on ollut täysin vastakohtaista suhteutettuna hänen epävarmuuteensa. Hän on tehnyt huomiota herättäviä tempauksia ja yrittänyt ottaa hauskuuttajan roolia. Tässä voi nähdä olevan monia puolustuskeinoja päällekkäin, kun otetaan huomioon, millaiseksi Pertti kuvailee itsensä. Hän on ajautunut pinnalliseen seuraan, vaikka kuvaa itseään mielellään pohdiskelevaksi, mikä voidaan nähdä minän köyhtymisenä. Toisaalta hänen käyttäytymisensä on ryhmän sosiaalisen koodiston mukaista, mikä voidaan nähdä introjektion seurauksina tai sosiaalisina hallintakeinoina. Hän on samaistumiseen pyrkivästä käytöksestään huolimatta tuntenut kuitenkin olevansa aina kaveriporukoissaan jollain tavalla ulkopuolinen ja hänen suhteensa kavereihin on pysynyt etäisenä.

Myöhemmin useiden vuosien päästä Pertti on edelleen huomannut lähestyvän toisia ihmisiä alhaalta päin ja hänellä on ollut vaikeuksia sosiaalisissa tilanteissa. Hän edelleen arastelee puhua omista asioistaan toisille ihmisille siinä pelossa, että mitä muut hänestä ajattelevat. Pertillä on ollut vaikeuksia itsensä kanssa ja hän on käynyt terapiassa. Aloittaessaan terapian hän ei edes muistanut koko kiusaamishistoriaansa, vaan oli sulkenut sen pois mielestään. Perttiä on auttanut asioidensa käsittelyssä, kun hän on tiedostanut historiansa ja sitä kautta tiedostanut myös omat reaktionsa.

7. TUTKIMUKSEN TARKASTELU

Valitsemamme tutkimusmenetelmä oli tarkkaan harkittu aiheen mukaan. Koska aihe oli niin laaja, olisi tutkimus paisunut suunnattoman suureksi ilman tapausten tarkkaa rajausta ja useammalla näytteellä. Tutkimusmenetelmä oli hyvin perusteltu ja sopi hyvin yhteen tutkimuskysymysten kanssa ja aineisto sopi tarkan rajauksen vuoksi menetelmään ja kysymyksiin oli hyvät mahdollisuudet saada vastauksia. Kysymykset olivat luonteeltaan yhteneviä tapaustutkimuksen kriteereiden kanssa (Eriksson & Koistinen 2005, 5).

Tutkimuksessa saimme vastauksia kaikkiin kysymyksiimme. Analyysissä tuli esille myös sellaisia seikkoja prosesseista ja vaikutuksista, joita emme olleet osanneet etukäteen odottaa. Tämä on yksi tapaustutkimuksen tyypillinen piirre. Tutkijalla ei ole tapaustutkimuksessa juurikaan kontrollia tapaukseen. (Eriksson & Koistinen 2005, 5). Tapausten kokonaiskuvauksista tuli selkeät ja niissä tuli esille tutkittavien asioiden ominaispiirteitä.

Analyysimenetelmä oli työläs, varsinkin kun analyysimenetelmä oli varta vasten tätä tutkimusta varten räätälöity. Emme löytäneet mitään suoraan aineiston käsittelyyn haluamallamme tavalla sopivaa analyysimenetelmää, joskin sisällönanalyysi oli väljästi sovellettavissa. Analyysin eteneminen oli selitetty tarkasti, mutta koska se ei noudata tarkasti yleisesti hyväksytyjä metodeja, se on verraten helppo tie kyseenalaistaa tutkimustulokset. Menetelmä kyllä sopi tutkittavaan aineistoon ja tutkimusasetelmaan hyvin johtuen sen laatimisesta juuri tätä tutkimusta varten. Aineiston keruu oli selvästi onnistunut, koska tutkimuskysymyksiin löytyi hyvin vastauksia analyysin kautta.

Aineistomme käsitti kaksi kiusaamisprosessin kokenutta jo aikuista ihmistä. Tämä antoi mahdollisuuden tutkia kiusaamisprosessia ja sen seurauksia kokonaisuutena. Toisaalta kiusaamisprosessi on haastateltavilla jo kaukana menneisyydessä. Tämä antaa rajat sille, mitä prosessista saa haastattelussa esiin. Kaikkea ei voi muistaa ja on otettava huomioon myös mahdollisuus, että jotkin traumaattiset kokemukset on painettu aktiivisesti pois muistista. Kasvotusten annetut haastattelut loivat myös varmasti jonkinlaista painetta antaa

tutkijan haluama näkökulma tapahtuneesta. Haastattelijalla oli myös oma haasteensa suhtautua objektiivisesti kiusaamisprosessin kuvaukseen ja olla johdattelematta prosessin kuvausta pohjateorianan olevan Hamaruksen (2006) kiusaamisprosessin kaavan mukaiseksi. Jälkimmäisissä haastatteluissa oli haasteena päästä kiusatun reaktioihin ja esittää syvemmälle kokemukseen johdattelevia kysymyksiä johtamatta haastateltavaa kuitenkaan sivuraiteille omasta autenttisesta kokemuksestaan.

Tapaustutkimuksen haasteina pidetään yleisesti teoreettisten käsitteiden puuttumista, tapausten epäselvää määrittelyä, tutkimuskysymysten epäselvää määrittelyä, puutteellista analyysiä, heikkoja yhteyksiä aikaisempiin tutkimuksiin, mitäänsanomatonta raportointia ja johtopäätösten epäselvyyttä (Eriksson & Koistinen 2005, 43-44). Tutkimuksessa tarvittavat käsitteet on selitetty tarkasti teoriaosuudessa ja tapaukset olivat tarkkarajaisesti määriteltyjä. Tutkimuskysymykset oli johdettu tarkasti teorian ja tietenteorian pohjalta. Yhteyksiä aikaisempiin tutkimuksiin oli paljon ja teoriapohjakin nojasi paljolti näihin tutkimuksiin. Analyysin muoto saattoi olla lopulta hiukan hajanainen, mikä johtui menetelmien päällekkäisyydestä. Kuitenkin usean menetelmän sovittaminen analyysiin tuo havainnoille uskottavuutta (Eriksson & Koistinen 2005, 42). Myös aineiston keruun kaksivaiheisuus tuo tutkimukseen syvyyttä. Saatujen tutkimushavaintojen kirjo oli niin suuri ja monet havainnoista niin tulkinnanvaraisia, että niiden raportointi ja johtopäätösten esittäminen vaativat paljon selittämistä. Lopulta kuitenkin havainnoista saatiin esille näkemyksemme mukaan kaikki tarpeelliset johtopäätökset. Tutkimus ei tarjonnut kovin paljon uutta informaatiota tutkimusmielessä, mutta se toi ymmärrystä kiusaamisprosessiin kiusatun näkökulmasta, kiusatun reaktioihin ja kiusaamisen vaikutuksiin.

8. POHDINTA

Tutkimuksemme tavoitteena oli löytää kiusaamiseen vaikuttavia ja altistavia tekijöitä, sekä tehdä kiusaamisprosessia ja kiusatun reaktioita ymmärrettävämmäksi. Koemme onnistuneemme tavoitteissamme hyvin. Vaikka löysimme kirjallisuudesta useita erilaisia syitä kiusaamiselle altistumiseen, niin tämän lisäksi tutkimuksesta nousi esille muitakin tekijöitä. Kiusatun reaktiot ja niiden muuttuminen prosessin eri vaiheissa tulivat myös selvästi esille.

Ajatus siitä, että kiusaamisen uhri tuo itse esiin asioita siitä, miten kiusaaminen on vaikuttanut hänen elämäänsä, on tapa, johon emme ole juurikaan törmänneet. Tutkimuksessamme tuli monessa kohtaa esiin se, että prosessin käsitteleminen jälkeenpäin näyttäisi auttavan kiusaamisen uhreja. Kiusaaminen on kuitenkin äärimmäisen monisyinen ilmiö ja sen kokonaisvaltainen ymmärtäminen on äärimmäisen haastavaa. Lisäksi erilaisissa kulttuureissa ilmiö voi olla erilaista sekä kiusaajan että kiusatun osalta.

Haastatteluprosessimme on ollut meille tutkimuksen tekijöille ikään kuin kiusaamisen uhrin historian auki kirjoittamista. Tässä vaiheessa emme vielä osaa sanoa tarkkaan, kuinka haastatellut tulevat reagoimaan siihen, että heidän tarinansa ja sen eri vaiheet laitetaan kirjoitettuun muotoon. Toivomme sen kuitenkin auttavan heitä edelleenkin omien vaikeiden asioiden käsittelyssä, mikäli siihen tarvetta ilmenee. Mielestämme olisi äärimmäisen tärkeää, että pelkkä kiusaamisprosessin kaava, jonka Hamarus väitöskirjassaan esitti, tulisi laajemmin tietoisuuteen yhteiskunnassa. Perustelemme tätä toivetta sillä, että pelkästään siihen tutustumalla kiusaamisen uhri voi alkaa hahmottaa omaa historiaansa ja tällä tavoin saada hallinnan tunnetta omasta menneisyydestään ja sitä kautta elämästään.

Tutkielman teon aikana mietimme useaan kertaan sitä, että koulumaailmassa pitäisi olla saatavilla selkeää, yksinkertaista ja tehokasta apua koulukiusaamisen uhreille. Tällaisella avulla tarkoitamme sitä, että kiusaamisen uhrin tilanne kartoitetaan tarkkaan ja tässä kartoituksessa otettaisiin huomioon kiusaajien ja uhrin erilaiset piirteet ja toimintamallit.

Tällöin uhrille voitaisiin antaa täsmäapua, jolloin hän voisi puolustautua tehokkaasti. Nykyään mediassa törmää melko usein erilaisiin elämäntaitovalmentajiin, personal trainereihin ja vastaaviin ammatteihin. Mielestämme tämänkaltaisen toimintatavan saaminen myös kiusaamisen uhreille olisi äärimmäisen tärkeitä. Kiusaamisessa ollaan tekemisissä muiden ihmisten kanssa ja tämän vuoksi kiusaamisvalmennuksessa olisi tärkeä ottaa työkaluksi draaman erilaisia muotoja, kuten sosiodraamaa ja psykodraamaa. Ajatuksena draaman käyttö liittyy siihen, että kun uhri on tehnyt tietyt toimenpiteet useaan kertaan erilaisissa draamatilanteissa, hänelle mahdollisesti kehittyä toimintavalmius toimia uudella tavalla hänen eteensä tulevissa kiusaamistilanteissa. Hamaruksen ja Salmivallin teoksissa on tullut ilmi se, että uhri on kuin magneetti, joka vetää kiusaajia puoleensa, vaikka vaihtaisi koulua ja juuri tähän käyttäytymisen ja olemuksen muokkaamiseen koulukiusaamisen uhrien valmennus olisi hyödyllistä.

Koulujen ja luokkien ilmapiiriin olisi myös hyvä kiinnittää huomiota. Omassa tutkimusaineistossamme oli selvästi havaittavissa, kuinka luokan huono ilmapiiri altistaa kiusaamiselle ja kuinka suuri rooli opettajalla tässä asiassa on. Kiusaaminen on kuitenkin yleensä aikuisilta piilossa tapahtuvaa ja sen vuoksi olisikin tärkeää panostaa valistukseen, jossa oppilaita opetettaisiin sietämään erilaisia ihmisiä ja vastustamaan kiusaamista. Ihanteellinen tilanne olisi, että koululainen voisi kiusaamistilanteeseen jouduttuaan luottaa siihen, että ylivoimainen enemmistö alkaa puolustaa häntä. Vastaavasti yksittäinen ihminen ei uskalla ruveta välttämättä puolustamaan kiusattua, mutta jos hän voi luottaa siihen, että muut yhtyvät joukkoon mukaan, niin silloin tämä on mahdollista ja tähän tulisi pyrkiä vaikuttamaan.

Aiheen jatkotutkimuksen kannalta olisi mielekästä tutkia opettajan toimintaa kiusaamisen estäjänä tai opettajan osallisuutta kiusaamisessa. Myös koulun tai luokan vaihto kiusaamiseen altistavana tekijänä on huomionarvoinen tutkimuskohde. Koska tutkimuksemme oli uhrilähtöinen, emme saaneet juuri minkäänlaista näkökulmaa kiusaajan ajatusmaailmasta. Kiusaajaksi altistavat tekijät voisivat olla toisenlainen näkökulma samankaltaiseen aiheeseen. Myös pitkien kiusaamisprosessien jälkivaikutuksista voisi tehdä laajan tutkimuksen, jossa käytettäisiin laajaa otantaa.

LÄHTEET:

Ellonen, N. (2008). Väkiältä instituutioissa. Teoksessa Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset, tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008.

Freud, Anna. (1969). Minän suojautumiskeinot. Tapiola: Oy Weilin + Göös Ab

Eriksson, P. & Koistinen, K. (2005). Monenlainen tapaustutkimus. Kerava: Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 4:2005

Hamarus, P. (2006). Koulukiusaaminen ilmiönä: yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Heikkinen, H.L.T. (2001). Narratiivinen tutkimus -- todellisuus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus

Lönqvist, J. (2007). Defenssit ja defenssitaset. Teoksessa M. Heikkinen, M. Henriksson, J. Lönqvist, M. Marttunen, T. Partonen (toim.), *Psykiatria* (s.66-69). Jyväskylä: Gummerus Oy.

Holmberg-Kalenius, T. (2008). Elämää koulukiusaamisen jälkeen. Helsinki: Gummerus.

Holmes, J.R., & Holmes-Lonergan, H.A. (2004). The bully in the family: Family influences on bullying. In *Bullying; Implications for the classroom*. Sanders, C.E., & Phye G. D. (Eds.). San Diego: Elsevier Academic Press.

Huuki, T. (2010). *Koulupoikien statustyö väkivallan ja välittämisen valokiilassa*. Oulu: Oulun Yliopisto.

Juvonen, J., & Graham, S. (2004). Research based interventions on bullying. In *Bullying; Implications for the classroom*. Sanders, C.E., & Phye G. D. (Eds.). San Diego: Elsevier Academic Press

Luopa, P., Pietikäinen, M., Jokela, J. (2008). *Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007*. Helsinki: Opetusministeriön julkaisuja 2008:7.

Manninen, S. (2010). “Iso, vahva, rohkee – kaikenlaista”: Maskuliinisuudet, poikien valtahierarkiat ja väkivalta koulussa. Oulu: Oulun yliopisto

Merenheimo, J. (1990). *Koulukiusaaminen ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä*. Oulu: Oulun yliopisto

Pellegrini, A.D. (2004). Bullying during middle school years. In *Bullying; Implications for the classroom*. Sanders, C.E., & Phye G. D. (Eds.). San Diego: Elsevier Academic Press

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. (2004). Opetushallitus.

Perusopetuslaki. (2013/1267)

Pollack, W. (1998). Tosi poikia. Keuruu: Otava.

Salmivalli, C. (1998). Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Tampere: Tammer-paino.

Salmivalli, C. (2003). Koulukiusaamiseen puuttuminen. Porvoo: WS Bookwell.

Salmivalli, C. (2005). Kaverien kanssa. Helsinki: Otava.

Sanders, C.E. (2004). What is bullying? In *Bullying; Implications for the classroom*. Sanders, C.E., & Phye G. D. (Eds.). San Diego: Elsevier Academic Press

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi

Vilkko-Riihelä, A. (1999). *Psyhyke: Psykologian käsikirja*. Porvoo: WSOY

Vuorinen, R. (1990). *Persoonallisuus & Minuus*. Juva: WSOY

KiVa Koulu - Tehdään se yhdessä! (2012). Luettu 30.4.2015. Löytyy url-osoitteesta <http://www.kivakoulu.fi>